RATIO

SEV METHODVS COMpendio perueniendi ad ueram Theologiam.

PARACLESIS, ID EST, exhortatio ad ſanctiſſimum ac ſaluberrimũ Chriſtianæ philoſophiæ ſtudium, per Eraſmum Roterodamum.

Ex accurata autoris recognitione.

In inclyta Baſilea. An. M.D.XX.

ALBERTVS ARCHIEPISCOPVS
Moguntinensis, & Magdeburg.
primas Germaniæ, princeps
elector, ac Marchio Bran
denburgensis &c.

NOBIS DILECTO Desi-
siderio Erasmo Roteroda
mo, salutem in CHRISTO.
Nuper in uoluminum abs
te æditorum lectionem incidentes Era
sme doctissime, cum diuinum hoc tuū
ingenium, omnigenam eruditionem,
& supra captum penè huius seculi ac
patriæ eloquētiam admirati essemus,
cœpit nos ingens quoddam te uiden-
di desiderium: quippe nihil magis ex
dignitate nostra arbitrati sumus, ꝙ cū
nos dei Opt. Max. benignitate, in prin
cipem episcoporum locū euecti simus,
eū uirū, qui nō per Germaniā modo,
sed uniuersam propè Europam, in lite

ris principatũ obtineat,cõplecti ac fouere. Proinde tantũ defuisse fortunæ nostræ,si te nõ uiso ab hac uita migrare cõtingeret,arbitraremur,quantũ nobis felicitatis adscribimus,quod eo tẽpore nati sumus,quo tu tantus uir,his literis,hac industria,cõmunẽ Germaniã à fœda barbariei appellatiõe uindicas:imò quo tu diuinã theologiã,ab illa antiqua ac germana in nouã quandã & impuram aliquot iam seculis deformatã suo splendori reddis,ac priscum in nitorẽ restituis. Quid enim desiderarĩ magis ætate nostra potuit,ꝙ ut emẽdatiora essent noui instrumẽti exẽplaria? At te interprete omnes abstersæ maculæ,omĩs additus nitor. Quid dolẽdũ magis fuit, ꝙ illũ sic ab se immutatũ,sic mutilũ ac conscissum Hieronymũ in manibus haberi? at per te in lucem est reductus,& quasi à morte in uitam reuocatus. Macte uirtute decus Germaniæ amabilissime Erasme, Sic itur ad astra, Sed tu ne grauare sic de te sentientẽ, sic erga te affectũ, si quando hac iter facies inuisere. Et ô felicẽ illũ (si quis nobis illucescet) diem,quo in tuam faciẽ hos oculos defigemus,quo ad suauissimũ tuum eloquiũ has aures arrigemus,quo abs tuo penitus ore pendebimus. Nihil enim inter nos,& illos Titi Liuij admiratores interesse censebimus. Quod faxit CHRISTVS seruator, ut quẽ absentẽ ex libris admiramur, eius coràm alloquio frui liceat. Sic enim futurũ speramus,ut quod iã quærimus, aliquot diuorum uitæ,elegantiori,& quali tu polles stilo illu-

lo illuſtrētur. Valé doctiſſime ERASME, ac te nobis ſer
ua, & oſtēde. Iterū uale, ex oppido noſtro Steynheym.
Idibus Septemb. manu noſtra propria. Anno poſt na/
talem CHRISTI M. D. XVIII.

REVERENDISSIMO SACROSANCTAE
Rhomanæ eccleſiæ TT. S. Chryſogoni Cardinali, Mō/
guntinēſi ac Magdeburgenſi archiepiſcopo, prin
cipi electori, primati &c. adminiſtratori Hal
berſtatenſi, Marchioni Branden/
burgēſi, Eraſmus Roterod. S D.

LIBERALIS quidam & ingenuus inge/
nij tui candor in cauſa fuit opinor, reuerēn/
diſſime præſul, & idē princeps illuſtriſſime,
ut ex meis libellis, longe quàm pro meritis,
maiorē opinionē de me cōceperis. Et tamen iſtū animū
tuū, ſi minus mihi, certe literis ac uirtuti gratulor, gratu/
lor ijs, qui uere ſunt id, quod me credis eſſe. Siquidē ut
hactenus errat tua celſitudo quod tantū laudis tribuit
Eraſmo, non errat tamē in hoc, quod egregiam uirtutē
cū eruditione pari copulatam, in quocūq; comperiatur
homine, ſummorū principum ſtudio fouendam ornan
damq; cenſet. Quanquam autē non dubitabam, quin
ex congreſſu nonnulllā opinionis meæ iacturam factu/
rus eſſem apud te, tamen apprime geſtiebam in tā exi/

mij principis amplexus accurrere, ac ne prorsus ἄδωρος uenirẽ, Pauli ad Rhomanos epistolæ paraphrasin tuo nomini destinaram. Hunc animũ meũ, literis significaram iuueni, non minus eruditione quàm imaginibus claro, Vdalrico Hutteno, sed hoc unice nobili, quod tua dignitas illũ inter præcipuos, ac interiores officiarios complectitur. Sed ea mox mutata est sententia, quod magis cõuenire uideretur, ut quod Rhomanis scriptũ esset, ijsdẽ inscriberetur. Interea nec per fortunã tuo cõspectu frui datum est, nec per studiorum immodicos labores licuit apparare, quod tua celsitudine dignũ haberet. Etenim cum proxime Basileam repeterem, in diuersam ditionis tuæ partem procul te contuleras, rursum ubi me reciperem in patriã, iam apud Cæsarem agebas Augustæ. Quod quidẽ iter cũ mihi uel eunti, uel redeunti multis nominibus infaustũ fuerit, nullo tamẽ infelicius quàm quod tui non contigit copia. Porrò dum posthabitis curis omnibus, pro uiribus adnitor, ut Nouum testamentũ Leone X. cui dicatũ erat, dignũ efficiam, ac proinde iterũ atque iterum nouo, mihi penè ueternũ collegi, dum hoc à senio uindico, mihi seniũ cõtraxi, dumque illud, uti scribis, pristino nitori restituo, mihi squalorẽ ac sitũ conciliaui. Nam labor is, ut uoluptatis & gloriæ quàm minimũ habet, ita tædij molestiæque plurimum. Ac penè duplicabat molestiã, quod cõplures experirer ingratissimos, quorũ utilitati potissimũ tantũ laboris desudabat. Tandẽ

& à

& à laboribus quibus distringebar, & à morbis qui me propemodũ extinxerant, utcũq; mihi restitutus, officij mei meminisse cœpi, atq; hisce literis, quando adhuc secus nõ licet, amplitudinẽ tuã saluto, simulq; gratulor tot ornamentis tuis Cardinaliciæ dignitatis fastigium accessisse, unde tibi hoc etiã plus decoris adiunctum est, quod à Pontifice integerrimo, nec emptũ, nec ambitum obtigit: & adeo nõ ambitũ, ut nisi Maximiliani Cæsaris autoritate motus, obstinate fueris recusaturus. Adiunximus epistolæ libellũ de ratione studij theologici, non ut hoc, tuo nomini dedicato, fidẽ meã liberem, uerũ ut hoc uelut arrabone dato, magis ac magis astringam. Optabat R.T.D. ut diuorũ uitas illustrarem meo stilo, at ego conatus sum, ut ipsi diuorũ principi mea qualicũq; industria lucis nõnihil adderem. Nam gaudet ille, totius gloriæ fons, etiam pijs suorũ studijs utcũq; nobilitari. Cæterũ sermone uix cõseq queam, quantope deamem indolem istã tuã, cui iuueni, inter tot ditionis administrandæ necessarias magis quàm sacras sollicitudines, illud uel in primis cordi est, ut diuorũ uitæ, quæ partim habẽtur fabulis anilibus simillimæ, partim eo proditæ stilo, ut nemo doctus aut grauis absq; nausea possit legere, primũ maiore delectu, maioreq; fide: dein sermone si nõ facũdo, certe mũdo, castoq; tradantur. Perspicit nimirũ tua prudẽtia, id quod uerissimũ est, nõ mediocriter ad Christianæ religionis ornamentũ facere, ne

quid

quid om̄ino canatur aut legatur in tēplis, quod nō gra-
uiſſimo doctiſſimoq́ cuiq; placere queat, hoc eſt, quod
nō ex diuinis libris hauſtū ſit, aut certe à uiris eximijs ꝑ
fectū. Nūc Siculis, quod aiunt, gerris uaniora: nūc cuiuſ-
libet deliri ſenis, aut etiam aniculæ ſomnia huc irrepſe-
rūt, & indies magis ac magis irrepunt. Verum hac in re
præſtare, quod deſiderat celſitudo tua, magis opto q̃
poſſum. Ego præter conatū ſedulū nihil polliceor. Nō
deſunt aūt uel apud Germanos, qui mea ſentētia cumu
late ualeant tuis ſanctiſſimis uotis ſatiſfacere: uel Hutte
num habes domi, linguæ Latinæ deliciū. Interea mihi
magis libet tibi mentē iſtam epiſcopo dignā, quàm for
tunā quālibet amplam gratulari. O felicē CHRISTI po
pulū, ſi paſſim cōtingat tales eſſe præſules, qbus CHRI-
STI gloria nihil ſit antiquius, q gemmarū lucē, qui auri
fulgorē, qui argēti nitorē, qui byſſi candorē, q cocci ignē:
breuiter qui totū Aaronis ornatū moribus ac uita refe-
rant, quibus etiam ſi pallium ac pedū detrahas, tamen
epiſcopos agnoſcas. In te fortuna, quam antiquitas cæ-
cā faciebat, oculata uidet. Generis tui lōge clariſſima ſtē
mata morū tuorū ornamētis illuſtras: Archiepiſcopi di
gnitatē uitæ integritate cōduplicas: Cardinalicio galero
neſcio quid maieſtatis additū uidet, poſteaq̃ tu nō re-
cuſaſti. Quid ſupeſt, niſi ut Chriſtū Opt. Max. cōprece
mur, ut iſtā mentē tibi, te nobis q̃ diutiſſime ſeruet in-
columē. Louanij. XI. Calen. Ianu. Anno. M. D. XVIII.

Ratio

RATIO SEV METHODVS COMPENDIO PER ueniendi ad ueram Theologiam, per ERASMVM Roterodamũ.

CVM PRIMVM Nouum testamentum, à nobis recognitum, essem æditurus, flagitantibus id amicis quibusdam, methodũ quãdam ac rationẽ theologici studij curaueram adijciendam, breuem quidẽ illã, sed quæ tum mihi uisa est satis copiosa in operis præfatione, ueritus ne non præfatio, sed aliud opus operi additũ uideretur. Quod si hæc ratio me nihil mouisset, tamẽ operis celeritas, iam ad metam decurrentis, breuitatẽ flagitabat. Nũc idem agemus aliquanto copiosius, & ita rem temperabimus, ut si libeat præfationis uice possit addi, sin minus, separatim legi,

nimirum conuiuatores frugaliter splendidos, & magnifice sordidos imitati, qui pridianorum obsoniorum frustula recentibus admixta, communi tegunt conditura. Atq; utinam præstare queam quod flagitor. Magnũ

Exhortatio. quidem est, ad theologiæ studium animos hominum inflammare, sed absolutioris artificis est, huiusce cœlestis studij uiam ac methodum tradere, non dicam ut dignum est (quid enim potest humana industria, quod rebus diuinis ulla ex parte respondeat?) sed sic ut labor

Methodus. hic noster mediocrẽ adferat utilitatẽ, sacrosanctæ theologiæ candidatis. Non minima negocij pars est adeundi negocij uiã nosse. Et satis festinat, qui nusq; aberrat

γνώμη. à uia. Sæpe & sumptum duplicat, & laborem, qui crebris erroribus, ac longis ambagibus tandem eò perue-

Compẽdiũ. nit, quò destinarat, si tamen peruenire contingat. Porrò qui compendiariam quoq; uiam indicat, is gemino beneficio iuuat studiosum. Primũ ut maturius quò tendit pertingat, deinde ut minore labore, sumptuq; quod sequitur assequatur. Sed subuereor, ne cui mea tenuitas nota sit, protinus hic reclamet: Tun' uiã indicabis, quam ipse nũq; ingressus es? aut certe infeliciter ingressus es? nõ minus ridicule facturus, quàm si cæcus cæco dux esse

Prouerbiũ. postulet, iuxta prouerbium euangelicum. Equidem maiorem in modum optarim, ut istuc uere queam inficiari, sed tamen quid uetat imitari nautas quosdam, qui cũ

Simile. ipsi, naui ad scopulum elisa, nudi uix enatarint, nihilo se

tius alijs ſoluentibus ſolent recte conſulere, cõmonſtra-
tis periculis: aut certe mercuriales illas ſtatuas πολυκεφά- Simile.
λους, quæ quondam in compitis poni ſolitæ, ſuo nonnũ-
quam indicio uiatorem eò prouehunt, quò nunquam
ipſæ ſint peruenturæ: & ut nõnihil ex poëtis attingam,
fungi uice cotis, acutum Reddere quæ ferrũ ualet, ex-
ors ipſa ſecandi: Poſtremo cæcus uti ſi monſtret iter, ta Simile ex
men aſpice. Tametſi diuus Aurelius Auguſtinus, accu Horatio.
rate ſimul & copioſe, quatuor libris, quibus titulũ fecit
de doctrina Chriſtiana, ſuper hoc propemodũ argu-
mẽto diſſerit. Et ante hunc opinor Dionyſius quidã in
opere quod inſcripſit de diuinis nominibus. Rurſus in
libello, cui titulũ fecit de myſtica theologia. Et conſen-
taneum eſt eadẽ egiſſe in libris inſtitutionum theologi
carũ, ac rurſus in opere de ſignificatiua theologia, quo
magis nos idẽ agemus, non modo contractius, uerum-
etiam craſſius, & pinguiore, quod aiũt, Minerua: quip-
pe qui nequaq̃ excellẽtibus uiris iſta paramus, ſed ru-
dibus ac plebeis, uenæq; inferioris ingenijs, noſtra q̃li-
cunq; induſtria nitimur ſubuenire.

Itaq; quod primo loco præcipiendũ erat, id ſanè per- Primum
quàm facile eſt, & ut iſti loquuntur, numero dici poteſt. præceptũ.
Cæterũ quod ad uſum attinet, omniũ eſt longe primũ
ac maximum. Et ut in præcipiendo nimium eſt negocij,
ita eſt in præſtando plurimũ: nimirum, ut ad hanc phi-
loſophiam, non Platonicam, aut Stoicam, aut Peripate

Animꝰ theologia dignꝰ

ticam,ſed planè cœleſtem, animũ adferamus ea dignũ,
non tantum purum ab omnibus,quoad fieri poteſt,ui/
tiorum inquinamentis,uerumetiam ab omni cupidita/
tum tumultu trãquillum ac requietum, quo expreſſius
in nobis,uelut in amne placido,aut ſpeculo leui & exter
ſo,reluceat æternæ illius ueritatis imago. Nam ſi Hippo
crates à ſuis diſcipulis exigit mores ſanctos & integros,
ſi Iulius Firmicus in arte ſupſtitioſa non admittit inge-
nium lucri gloriæue morbo corruptum,ſi priſci dæmo/
num cultores non recipiebant quenquam ad ſua pro/
phana myſteria,niſi prius multis obſeruationibus re/
purgatum,quanto magis æquum eſt,nos ad huius di/
uinæ ſapientiæ ſcholam,ſeu templum uerius, purgatiſſi
mis animis accedere? In exodo populus dei uocem pro
cul auditurus,iubetur biduo purgari. Quantam autem
puritatem arbitramur exigi à Moſe & Aaron,qui con/
ſcenſo montis cacumine, in admirabilem illam caliginẽ
penetrant,ubi conſpicitur,quod nulla lux neq; cœleſtis
neq; terreſtris poteſt oſtẽdere,ubi cominus cũ deo mi/
ſcẽtur colloquia? Eódem ſpectat opinor, quod cũ iuxta
montem Oreb properaret,accurrens ut propius conſpi
caretur inuſitatum miraculum ardentis rubi,nec tamen
exuſti,non prius admiſſus eſt ad diuinum colloquium,
quàm abijceret calciamenta pedum. Quid pedes,niſi af
fectus? Quid pedes liberi calciamẽtorum onere,niſi ani
mus nullis terrenis ac fluxarum rerũ cupiditatibus one-
ratus?

Marginalia: Hippocra/tes. — Iulius Fir/micus. — βέβηλοι.

ratus? At uerius & efficacius nobis loquitur deus in arcanis libris, quàm Mosi de rubo locutus sit, si modo puri accesserimus ad colloquium. Paulus enarrationem arcanæ scripturæ non philosophiam, sed prophetiam uocat. Prophetia uero spiritus illius æterni donum est. 1 Cor. 14. Theologia, Prophetia.

Huic igitur pectus tuũ præpares oportet, ut tu quoq; uerbo ꝓphetico θεοδίδακτος uocari merearis. Adsit oculus fidei simplex & columbinus, qui non cernit nisi cœlestia. Accedat summus ardor discendi. Nõ dignatur hoc incomparabile margaritum uel amari uulgariter, uel cũ alijs diligi. Sitientem requirit animum & nihil aliud sitientem. Iam hoc sacrũ limen adituris, procul absit omĩs fastus, procul absit omne supercilium. Ab huiusmodi ꝓtinus resilit ille spiritus, qui mansuetis minimeq; ferocibus gaudet animis. Augustum est huius reginæ palatium, si penetraris in penetralia, sed uehementer humili ostio patet aditus, ceruicẽ submittas oportet, si uelis admitti. Procul absit illa ueri nocentissima pestis, gloriæ fames, quæ ferocia solet ingenia comitari. Absit rixarum parens pertinacia, multo magis cæca temeritas. Quod Pythagoræ numeros quosdam magicos docenti præstiterunt auditores, tu multo magis præstes spiritui doctori. Tuo iudicio diffisus, illi te fingendũ formandũq; permittas. Cum loca subis religione ueneranda, exoscularis omnia, adoras omnia, & quasi nusquam non adsit numen aliquod, ita nihil non reuereris. Id tibi multo religiosius

Fides. Ardor. Mansuetudo. κενοδοξία. Contentio.

ligiosius faciendum memineris, cum hæc diuini spiritus adyta subiturus es. Quod datur uidere, pronus exoscu-lare: quod nō dat, tamē apertū quicquid est, adora sim-plici fide, procul͡q; uenerare. absit impia curiositas. Quæ-dā mysteria, uel ob hoc ipsum uidere mereberis, quod temetipsum ab illorum conspectu reuerenter submoue ris: fortassis hoc nos docuit Moses, faciem suam obue-lans, ne dominum intueretur rubo sibi loquentem. Cæ-teras disciplinas cautim ac sobrie uult Augustinus attin gi, libros humanos uult cum iudicio delectuq; legi. Hic si quid occurrit, quod parum congruat in naturam diui nam, aut quod cum Christi doctrina pugnare uideatur caue calumnieris quod est: sed te potius crede non asse-qui quod legis, aut subesse tropum in uerbis, aut codicē esse deprauatum. Veluti cum legis deum irasci, aut pœ-nitentia tangi, cum id habeat certum Christiana fides, deum ab affectibus huiusmodi prorsus immunem es-se: aut cum legis à Christo præcipi apostolis, ut diuendi tis tunicis emant sibi gladios, cum idem antea uetuisset, ne malo resisterent. Inter hnmanas disciplinas, aliæ aliū habent scopum. Apud rhetorem hoc spectas, ut copio-se, splendideq; dicas: apud dialecticum, ut argute colli-gas, & aduersarium illaquees. Hic primus & unicus ti-bi sit scopus, hoc uotum, hoc unum age, ut muteris, ut rapiaris, ut affleris, ut transformeris in ea quæ discis: ani mi cibus est, ita demum utilis, nō si in memoria ceu sto-macho

[Margin: Quomodo legēdi sacri libri.]

[Margin: Tropi.]

[Margin: Scopus studij theologici.]

machio subsidat, sed si in ipsos affectus, & in ipsa mentis uiscera traijciatur. Ita demum tibi uideare profecisse, nō si disputes acrius, sed si te senseris paulatim alterum fieri, minus elatum, minus iracūdum, minus pecuniatum, aut uoluptatum, aut uitæ cupidum, si cotidie uitijs decedat aliquid, aliquid accrescat pietati. In disputando seruanda sobrietas, sūmaq; animi moderatio, ut collatio, non cōflictatio uideatur. Lectionem subinde interrumpat precatio, aut gratiarum actio, quarū altera sacri spiritus imploret opem, altera beneficium agnoscat, sicubi te senseris profecisse.

Profectus argumentū.

Disputatio & lectio quales.

Quorundā enim mores faciunt, ut hoc sanctissimū studiū apud quosdā male audiat, cū apicem ac fastigiū huius professionis assecuti, ferociores sint idiotis, ambitiosiores, magis irritabiles, lingua uirulentiores, ac prorsus ad omnē uitæ consuetudinē incōmodiores non modo q̄ sint imperiti, sed q̄ ipsi soleāt esse, ut tales ab ipsa theologia redditi quibusdā uideantur. Sanctus Iacobus admonet, ut qui ueram sapientiā sit assecutus, eam præstet ac declaret, nō supercilio, aut disputandi pertinacia, sed probitate morū ac mansuetudine. Porrò scientiam, quæ subamarulentā habet æmulationē, quæ pertinacem contentionē, negat è supernis proficisci: sed terrenam, sed animalē ac dæmoniacā uocat. Nam sapientia uere Theologica primum, inquit, pudica est: deinde, modesta, pacifica, tractabilis, plena misericordia, & fructibus bo

Theologia moribus exprimenda.

Iac. 3.

bus bo

bus bonis,nescia dijudicationis,nescia simulationis.

Disciplinæ ad theologiā necessariæ. Iam quod ad eas attinet literas,quarum adminiculo commodius ad hæc pertingimus,citra cōtrouersiam prima cura debet̃ perdiscēdis tribus linguis,Latinæ, Græcæ & Hebraicæ:quod constet omnem scripturam mysticam hisce proditam esse:quarum cum Augustinus Latinam duntaxat calleret, Græcam leuiter attigisset, Hebraicam,nec sciret,nec speraret:tamen libro De doctrina Christiana secundo non dubitat,harum cognitionē ad sacros codices uel intelligendos,uel restituendos necessariam pronunciare:quod,quemadmodum incognitis elementorum figuris nemo legit quod scriptum est, ita sine cognitione linguarum nullus intelligit quod legit.Neq; uero mihi ꝓtinus hic resilias amice lector, negocij difficultate,ceu claua repulsus.Si nō desit animus, si non desit præceptor idoneus, minore penè negocio tres hæ linguæ discentur,quàm hodie discitur unius semilinguæ miseranda balbuties,nimirum ob præceptorum tum inscitiam,tum inopiam. Atque hoc sanè nomine par est,ut clarissimi uiri Hieronymi Buslidij,quondam præpositi Ariensis, memoria sacrosancta sit cum omnibus honestarum disciplinarum studiosis,tum præcipue Theologiæ candidatis,qui fraudatis etiam hæredibus,ingentem pecuniarū uim in hūc usum legato reliquit,ut honesto salario pararentur,qui Louanij tres linguas profiterentur.Cuius laudis nō minima portio de-

Tres linguæ.

Augustinus.

Hieronymus Buslidius.

betur

betur & huius germano, Aegidio Buslidio, qui sic fauet fratris testamēto, imò sic literis ipse literatissimus, ut malit eam pecuniam iuuandis studijs omnium, quàm suis scrinijs augendis dicatam. Exemplum hoc pulcherrimū gnauiter æmulatur uir omnium seculorum memoria dignus, Stephanus Poncherius, quondam episcopus Parisiensis, nunc archiepiscopus Senonensis, undiq; præmijs amplissimis euocās, qui linguas doceant. Neq; flagitat Aurelius Augustinus, ut in Hebræis, Græcisq; literis usq; ad eloquentiæ miraculum proueharis, quod admodum paucis contingit & in Rhomano sermone: satis est, si ad mundiciem & elegantiam, hoc est, mediocritatem aliquam progrediare, quod sufficiat ad iudicādum. Nam (ut omneis cæteras humanas disciplinas negligamus) nulla ratione fieri potest, ut intelligas quod scriptum est, si sermonis, quo scriptū est, fueris ignarus: nisi forte malumus ociosi, quicquid hoc est muneris, cū apostolis è cœlis expectare. Neque enim audiendos arbitror istos quosdam, qui cum in sophisticis tricis, & illiteratis literis usq; ad decrepitam ætatem computrescāt, dicere solent: Mihi satis est Hieronymi translatio. Sic enim potissimum respondent ij, qui ne Latine quidē sci re curant, ut his etiam frustra uerterit Hieronymus. Cæterū ut ne dicam interim, plurimis modis referre, è suis haurias fōtibus aliq d, an è qualibuscūq; lacunis. Quid quod quædam ob sermonum idiomata ne possunt

Aegidius Buslidius

Stephanus Poncherius.

Mediocris peritia linguarum.

Obiectio.

Rõiiet qua re [illegible]ssa ria[illegible]e,

quidem ita transfundi in alienam linguam, ut eandem lucem, ut natiuam gratiam, ut parem obtineant emphasin? Quid quod quædam minutiora sunt, quàm ut omnino reddi possint id quod passim queritur, clamitátque diuus Hieronymus. Quid quod permulta ab Hieronymo restituta, temporum iniuria interciderunt, uelut euangelia ad Græcam ueritatem emendata, uelut obelorum & asteriscorum notulæ, ueluti prophetæ commatis, colis & periodis distincti? Quid quod scriptorum uel errore, uel temeritate sacri codices tum olim uitiati sunt, tum hodie passim uitiantur? Quid quod Hieronymus unus omnia nec restituit, nec potuit restituere? Quid si idem quædam perperam uel emendauit, uel transtulit? Aufer mihi hic illa tragica, ô cœlum, ô terra: liceat uera loqui. Quamlibet uir pius, quamlibet eruditus, homo erat, & falli potuit, & fallere. Multa (ut opinor) illum fugerunt, multa fefellerunt. Postremo, quid quod nec ea commentaria, quibus Hieronymus ea restituit, satis intelliguntur, si linguas, quarum testimonijs nititur, prorsus ignores? Quod si semel sufficiebat Hieronymiana translatio, quorsum tandem attinebat, caueri Pontificum decretis, ut ueteris instrumenti ueritas ab Hebræis uoluminibus, noui fides è Græcorum fontibus peteretur? quod ipsum non uno in loco præcipit Augustinus. Denique si hæc, qua uulgo utimur, satis erat, qui postea factum est, ut tot manifestarijs ac pudendis

Deprauatio codicū.

dendis erratis lapsi sint primi nominis theologi? Id quod apertius est, quàm ut uel negari, uel dissimulari possit. In quibus est & Augustinus inter antiquos praecipuus: & ipse neotericorum omnium, mea sententia, diligentissimus Thomas Aquinas, quorum utrunque mihi parum propitium esse uelim, si aut mentior, aut contumeliæ causa hæc dico: ne quid interim loquar de cæteris, cum hoc haud quaquàm conferendis, meo quidem iudicio. Quod si cuius ætas iam ad hoc præterijt, is, quod est uiri prudentis, suam sortem boni consulat, & quantum potest, aliena fulciatur industria: modo ne bonæ spei iuuenibus, quibus hæc potissimum scribuntur, obstrepat. Quanquam ego profecto ne senibus quidem fuerim autor desperandi, quandoquidem quatuor nominatim recensere possim, mihi familiariter notos, uiros iam libris etiam æditis celebres, quorum unus duodequinquaginta natus annos, nemo non maior quadraginta, prima Græci sermonis elementa sit aggressus. Porrò quo profecerint, ipsi suis testantur monimentis. Quod si Catonis exemplum leuiter nos mouet: ipse diuus Augustinus, iam episcopus, iam senescens, ad Græcas literas puero degustatas quidem sed fastiditas, reuersus est. Rodophus Agricola, unicum Germaniæ nostræ lumen & ornamentum, annum egressus quadragesimum, Hebræas literas discere nec erubuit, uir in re literaria tantus, nec desperauit ho

Thomas Aquinas laudatus.

Nec senibus desperandæ linguæ.

Cato senex Græce didicit.

Augustinus

Rodolphus Agricola.

mo natu tam grandis. nam Græcas adolescens imbibe rat. Ipse iam quinquagesimumtertium ingressus annū, ad Hebraicas literas olim utcunq; degustatas, cum licet, recurro. Nihil est enim quod non efficiat humanus animus, modo sibi imperarit, modo impense uelit. Et ad hoc, ut dixi, negocium qualiscunq; mediocritas satis est, dum ea sanè absit à temeritate, quæ ferè solet hoc audacius pronunciare, quo minus exacte dijudicat. Felicior quidem hac in parte iuuentus, at interim non desperandi sunt senes. Illa plus spei de se præbet, at huic nõnunquàm ardor animi præstat, quod alijs non præstat ætatis uigor. Porrò sententiam Hilarij & Augustini, qui putant in ueteris instrumenti libris nihil requirendum ultra Septuaginta translationem, satis in epistolis ac præfationibus ipse refellit Hieronymus: & si non refellisset ille, satis refellebat insignis ille lapsus Hilarij in dictiõe O sanna: diuo quoq; Ambrosio ad eundem impingente lapidem. Sed more hominum fit, ut tantū quisq; probet, quantum se assequi posse confidat. Ad interpretationem Septuaginta uetus testamentum contulit Augustinus: multo magis idem facturus ad Hebraicã ueritatem, si literas eas tenuisset. Porrò si rara quædam felicitas, & alba, quod dici solet, indoles insignem Theologum polliceri uidebitur, haud mihi displicet, quod in libris De doctrina Christiana placuit Augustino, ut cautim ac moderate degustatis elegantioribus disciplinis

Hilarij & Augustini opinio.

Post linguas quæ discenda. Dialecti. Rhetori. Arithmetica.

per

per ætatem instituatur, ac præparetur, nempe dialecti- ca, rhetorica, arithmetica, musica: cum primis autem rerum naturalium cognitione uelut syderum, animantiũ, arborum, gemmarum, ad hæc locorum, præsertim eorũ, quos diuinæ literæ commemorant. Fit enim ut agnitis ex cosmographia regionibus, cogitatiõe sequamur narrationẽ obambulãtem, & omnino nõ sine uoluptate, uelut unà circũferamur, ut rem spectare uideamur, non legere. Simulq́ non paulo tenacius hærent, quæ sic legeris. Neq; uero raro locorũ uocabula suis libris, ceu lumina quæpiam interijciũt prophetæ, quorum allegoriã si quis tractare conetur, nec tuto, nec feliciter id fecerit, si locorum situm ignoret. Iam si gentium, apud quas res gesta narratur, siue ad quas scribunt apostoli, non sitũ modo, uerumetiam originem, mores, instituta, cultum, ingenium ex historicorum literis didicerimus: dictu mirum, quantum lucis: & ut ita dicam, uitæ sit accessurum lectioni, quæ prorsus oscitabũda mortuaq́ sit oportet, quoties non hæc tãtum, sed & omnium penè rerũ ignorantur uocabula: adeo ut nonnunquam uel impudenter addiuinantes, uel sordidissimos consulentes dictionarios, ex arbore faciant quadrupedem, è gemma piscẽ, è citharœdo fluuium, ex oppido fruticem, è sydere auẽ, ex brassica braccam. Abunde doctũ uidetur istis, si tantum adiecerint, est nomen gemmæ, aut est species arboris, aut est genus animantis, aut si quid aliud mauis. At

Musica. *Physica.* *Cosmographia.* *Historia.* γελοῖον

qui non raro ex ipsa rei proprietate pendet intellectus mysterij: Quod euidentius declarat Augustinus libro De doctrina Christiana secundo, capite decimosexto, exemplis aliquot in eam rem arguẽdam adductis. Porrò quidam sola dialectica freti, satis instructos sese putant, ut quauis de re disserant: tantumq́ tribuunt huic disciplinæ, ut actum existiment de fide Christiana, nisi dialectices præsidijs fulciatur: cum interim grammaticã, ac rhetoricam, ceu prorsus superuacaneas, aspernentur. Et probat quidem Augustinus, si quis connexionum rationes teneat, modo absit peculiaris huic arti morbus, pertinax contentio, ac libido rixandi. Sed obsecro te, q̃d diuides aut finies, aut quid colliges, si rerum de quibus disseritur, uim ac naturam ignores? Quid profuerit tibi cõcinnasse syllogismum in Celarent, aut Baroco, de crocodilo disputans, si nescias quod arboris, aut animantis genus sit crocodilus? Neq; uero hæc tam discuntur ex octo libris naturalium Aristotelis, qui soli nunc traduntur in scholis, quàm ex eruditissimis eiusdem cõmentarijs de animantibus, ex libris Meteorologicon, ex problematis: ex Theophrasti libris de plantis, uentis, ac gẽmis: ex Plinio, ex Macrobio & Athenæo, ex Dioscoride, ex Senecæ naturalibus, alijsq́ hoc genus scriptoribus: etiamsi non mediocriter ad hanc eruditionis partẽ conducunt poëtæ, apud quos frequens huiusmodi rerum descriptio, uelut apud Lucanum, quanta descriptio

Dialectica sola nõ sufficit ad disputandum.

Vnde discatur Physice.

Poetæ.

uenenorũ

uenenorũ. Oppianus uero etiam exprofeſſo de piſciũ ac ferarũ naturis prodidit: Nicander de noxijs beſtijs. Sunt quædam artes, quas Auguſtinus inter ſupſtitioſas & improbatas recenſet, è quarũ ritibus quædã narrationes ducũtur in ſacris literis. Profuerit igitur & harum ſuperſtitioſas obſeruationes non ignorare, quã ad rem potiſſimũ cõferet lectio poëtarũ, ſubinde magicas ineptias depingentiũ. Conferrent & Senecæ libri de ſupſtitioſo deorũ cultu, ſi modo extarẽt, quos Auguſtinus ſe legiſſe teſtatur. Et ſunt quidam, aut fuere potius, qui ſua induſtria Chriſtianorũ ocio conſuluerunt in hac parte, explicatis uocabulis, ac naturis earum rerum duntaxat, quarum in diuinis libris habetur mentio, quorum de numero fuit Euſebius Cæſarienſis epiſcopus. Et extant hodie quoque in hoc genere nonnulla monimenta, partim Hieronymi titulo, ſed ut apparet, confuſa mutilaq́ꝫ. Tametſi nec iſta legimus pleriq́ꝫ, ſed ſi qua uox ignotæ ſeu peregrinæ linguæ inciderit, tripodis uice nobis eſt Ebrardus, Græciſta, aut confuſiſſimus ille libellus de nominibus Hebraicis. Quibuſdam ad omnia ſatis eſt unns Catholicon, aut hoc eruditior Iſidorus. Nec illud, opinor, inutile fuerit, ſi theologiæ deſtinatus adoleſcens, diligenter exerceatur in ſchematis ac tropis grammaticorum rhetorumq́ue, quæ non magno negocio ediſcuntur, etiam præludat in fabulis ad allegoriam explicãdis, præſertim ijs, quæ ad mores bonos pertinẽt,

Oppianus. Nicander. Malas etiã artes conuenit non ignorare. Euſebius. Catholicon Iſidorus. Figuræ grãmatice.

ueluti

nimirum conuiuatores frugaliter splendidos, & magnifice sordidos imitati, qui pridianorum obsoniorum frustula recentibus admixta, communi tegunt conditura. Atq; utinam præstare queam quod flagitor. Magnũ
Exhortatio. quidem est, ad theologiæ studium animos hominum inflammare, sed absolutioris artificis est, huiusce coelestis studij uiam ac methodum tradere, non dicam ut dignum est (quid enim potest humana industria, quod rebus diuinis ulla ex parte respondeat?) sed sic ut labor
Methodus. hic noster mediocrẽ adferat utilitatẽ, sacrosanctæ theologiæ candidatis. Non minima negocij pars est adeundi negocij uiã nosse. Et satis festinat, qui nusq̃ aberrat
γνώμη. à uia. Sæpe & sumptum duplicat, & laborem, qui crebris erroribus, ac longis ambagibus tandem eò perue-
Compẽdiũ. nit, quò destinarat, si tamen peruenire contingat. Porrò qui compendiariam quoq; uiam indicat, is gemino beneficio iuuat studiosum. Primũ ut maturius quò tendit pertingat, deinde ut minore labore, sumptuq́; quod sequitur al sequatur. Sed subuereor, ne cui mea tenuitas nota sit, protinus hic reclamet: Tun' uiã indicabis, quam ipse nũq̃ ingressus es? aut certe infeliciter ingressus es? nõ minus ridicule facturus, quàm si cæcus cæco dux esse
Prouerbiũ. postulet, iuxta prouerbium euangelicum. Equidem maiorem in modum optarim, ut istuc uere queam inficia-
Simile. ri, sed tamen quid uetat imitari nautas quosdam, qui cũ ipsi, naui ad scopulum elisa, nudi uix enatarint, nihilo secius alijs

cius alijs

tius alijs soluentibus solent recte consulere, cõmonstratis periculis: aut certe mercuriales illas statuas πολυκεφάλους, quæ quondam in compitis poni solitæ, suo nonnunquam indicio uiatorem eò prouehunt, quò nunquam ipsæ sint peruenturæ? & ut nõnihil ex poëtis attingam, fungi uice cotis, acutum Reddere quæ ferrũ ualet, exors ipsa secandi? Postremo cæcus uti si monstret iter, tamen aspice. Tametsi diuus Aurelius Augustinus, accurate simul & copiose, quatuor libris, quibus titulũ fecit de doctrina Christiana, super hoc propemodũ argumẽto disserit. Et ante hunc opinor Dionysius quidã in opere quod inscripsit de diuinis nominibus. Rursus in libello, cui titulũ fecit de mystica theologia. Et consentaneum est eadẽ egisse in libris institutionum theologicarũ, ac rursus in opere de significatiua theologia, quo magis nos idẽ agemus, non modo contractius, uerumetiam crassius, & pinguiore, quod aiũt, Minerua: quippe qui nequaquam excellẽtibus uiris ista paramus, sed rudibus ac plebeis, uenæque inferioris ingenijs, nostra qualicunque industria nitimur subuenire.

Simile.

Simile ex Horatio.

Itaque quod primo loco præcipiendũ erat, id sanè perquàm facile est, & ut isti loquuntur, numero dici potest. Cæterũ quod ad usum attinet, omniũ est longe primũ ac maximum. Et ut in præcipiendo nimium est negocij, ita est in præstando plurimũ: nimirum, ut ad hanc philosophiam, non Platonicam, aut Stoicam, aut Peripate

Primum præceptũ.

Anim⁹ theologia dign⁹ ticam, sed planè cœlestem, animũ adferamus ea dignũ, non tantum purum ab omnibus, quoad fieri potest, uitiorum inquinamentis, uerumetiam ab omni cupiditatum tumultu trãquillum ac requietum, quo expressius in nobis, uelut in amne placido, aut speculo leui & extersо, reluceat æternæ illius ueritatis imago. Nam si Hippocrates à suis discipulis exigit mores sanctos & integros,

Hippocrates. Iulius Firmicus. βέβηλοι.

si Iulius Firmicus in arte supstitiosa non admittit ingenium lucri gloriæue morbo corruptum, si prisci dæmonum cultores non recipiebant quenquam ad sua prophana mysteria, nisi prius multis obseruationibus repurgatum, quanto magis æquum est, nos ad huius diuinæ sapientiæ scholam, seu templum uerius, purgatissimis animis accedere? In exodo populus dei uocem procul auditurus, iubetur biduo purgari. Quantam autem puritatem arbitramur exigi à Mose & Aaron, qui conscenso montis cacumine, in admirabilem illam caliginẽ penetrant, ubi conspicitur, quod nulla lux neq; cœlestis neq; terrestris potest ostẽdere, ubi cominus cũ deo miscẽtur colloquia? Eódem spectat opinor, quod cũ iuxta montem Oreb properaret, accurrens ut propius conspicaretur inusitatum miraculum ardentis rubi, nec tamen exusti, non prius admissus est ad diuinum colloquium, quàm abijceret calciamenta pedum. Quid pedes, nisi affectus? Quid pedes liberi calciamẽtorum onere, nisi animus nullis terrenis ac fluxarum rerũ cupiditatibus oneratus?

ratus? At uerius & efficacius nobis loquitur deus in arcanis libris, quàm Mosi de rubo locutus sit, si modo puri accesserimus ad colloquium. Paulus enarrationem arcanæ scripturæ non philosophiam, sed prophetiam uocat. Prophetia uero spiritus illius æterni donum est. 1 Cor. 14. Theologia, Prophetia.

Huic igitur pectus tuū præpares oportet, ut tu quoq; uerbo ꝓphetico θεοδίδακτος uocari merearis. Adsit oculus fidei simplex & columbinus, qui non cernit nisi cœlestia. Accedat summus ardor discendi. Nō dignatur hoc incomparabile margaritum uel amari uulgariter, uel cū alijs diligi. Sitientem requirit animum & nihil aliud sitientem. Iam hoc sacrū limen adituris, procul absit om̄is fastus, procul absit omne supercilium. Ab huiusmodi ꝓtinus resilit ille spiritus, qui mansuetis minimeq; ferocibus gaudet animis. Augustum est huius reginæ palatium, si penetraris in penetralia, sed uehementer humili ostio patet aditus, ceruicē submittas oportet, si uelis admitti. Procul absit illa ueri nocentissima pestis, gloriæ fames, quæ ferocia solet ingenia comitari. Absit rixarum parens pertinacia, multo magis cæca temeritas. Quod Pythagoræ numeros quosdam magicos docenti præstiterunt auditores, tu multo magis præstes spiritui doctori. Tuo iudicio diffisus, illi te fingendū formandūq; permittas. Cum loca subis religione ueneranda, exosculaaris omnia, adoras omnia, & quasi nusquam non adsit numen aliquod, ita nihil non reuereris. Id tibi multo re Fides. Ardor. Mansuetudo. κενοδοξία. Contentio.

ligiosius faciendum memineris, cum hæc diuini spiritus adyta subiturus es. Quod datur uidere, pronus exoscu- lare: quod nō dat̃, tamē apertū quicquid est, adora sim- plici fide, ꝓculq́ʒ uenerare. absit impia curiositas. Quæ- dā mysteria, uel ob hoc ipsum uidere mereberis, quod temetipsum ab illorum conspectu reuerenter submoue ris: fortassis hoc nos docuit Moses, faciem suam obue- lans, ne dominum intueretur rubo sibi loquentem. Cæ- teras disciplinas cautim ac sobrie uult Augustinus attin gi, libros humanos uult cum iudicio delectuq́ʒ legi. Hic si quid occurrit, quod parum congruat in naturam diui nam, aut quod cum Christi doctrina pugnare uideatur caue calumnieris quod est: sed te potius crede non asse- qui quod legis, aut subesse tropum in uerbis, aut codicē esse deprauatum. Veluti cum legis deum irasci, aut pœ- nitentia tangi, cum id habeat certum Christiana fides, deum ab affectibus huiusmodi prorsus immunem es- se: aut cum legis à Christo præcipi apostolis, ut diuendi tis tunicis emant sibi gladios, cum idem antea uetuisset, ne malo resisterent. Inter hnmanas disciplinas, aliæ aliū habent scopum. Apud rhetorem hoc spectas, ut copio- se, splendideq́ʒ dicas: apud dialecticum, ut argute colli- gas, & aduersarium illaquees. Hic primus & unicus ti- bi sit scopus, hoc uotum, hoc unum age, ut muteris, ut rapiaris, ut affleris, ut transformeris in ea quæ discis: ani mi cibus est, ita demum utilis, nō si in memoria ceu sto- macho

Quomodo legēdi sacri libri.

Tropi.

Scopus studij theologici.

machio subsidat, sed si in ipsos affectus, & in ipsa mentis uiscera traijciatur. Ita demum tibi uideare profecisse, nō si disputes acrius, sed si te senseris paulatim alterum fieri, minus elatum, minus iracūdum, minus pecuniarum, aut uoluptatum, aut uitæ cupidum, si cotidie uitijs decedat aliquid, aliquid accrescat pietati. In disputando seruanda sobrietas, sūmaq́ animi moderatio, ut collatio, non cōflictatio uideatur. Lectionem subinde interrumpat precatio, aut gratiarumactio, quarū altera sacri spiritus imploret opem, altera beneficium agnoscat, sicubi te senseris profecisse.

Profectus argumentū.

Disputatio & lectio quales.

Quorundā enim mores faciunt, ut hoc sanctissimū studiū apud quosdā male audiat, cū apicem ac fastigiū huius professionis assecuti, ferociores sint idiotis, ambitiosiores, magis irritabiles, lingua uirulentiores, ac prorsus ad omnē uitæ consuetudinē incōmodiores non modo q̄ sint imperiti, sed q̄ ipsi soleāt esse, ut tales ab ipsa theologia redditi quibusdā uideantur. Sanctus Iacobus admonet, ut qui ueram sapientiā sit assecutus, eam præstet ac declaret, nō supercilio, aut disputandi pertinacia, sed probitate morū ac mansuetudine. Porrò scientiam, quæ subamarulentā habet æmulationē, quæ pertinacem contentionē, negat è supernis proficisci: sed terrenam, sed animalē ac dæmoniacā uocat. Nam sapientia uere Theologica primum, inquit, pudica est: deinde, modesta, pacifica, tractabilis, plena misericordia, & fructibus bo

Theologia moribus exprimenda.

Iac. 3.

bus bo

bus bonis, nescia dijudicationis, nescia simulationis.

Disciplinae ad theologia necessariae. Iam quod ad eas attinet literas, quarum adminiculo commodius ad hæc pertingimus, citra cõtrouersiam prima cura debet̃ perdiscẽdis tribus linguis, Latinæ, Græcæ & Hebraicæ: quod constet omnem scripturam mysticam hisce proditam esse: quarum cum Augustinus Latinam duntaxat calleret, Græcam leuiter attigisset, Hebraicam, nec sciret, nec speraret: tamen libro De doctrina Christiana secundo non dubitat, harum cognitionẽ ad sacros codices uel intelligendos, uel restituendos necessariam pronunciare: quod, quemadmodum incognitis elementorum figuris nemo legit quod scriptum est, ita sine cognitione linguarum nullus intelligit quod legit. Neq; uero mihi ꝓtinus hic resilias amice lector, negocij difficultate, ceu claua repulsus. Si nõ desit animus, si non desit præceptor idoneus, minore penè negocio tres hæ linguæ discentur, quàm hodie discitur unius semilinguæ miseranda balbuties, nimirum ob præceptorum tum inscitiam, tum inopiam. Atque hoc sanè nomine par est, ut clarissimi uiri Hieronymi Buslidij, quondam præpositi Ariensis, memoria sacrosancta sit cum omnibus honestarum disciplinarum studiosis, tum præcipue Theologiæ candidatis, qui fraudatis etiam hæredibus, ingentem pecuniarũ uim in hũc usum legato reliquit, ut honesto salario pararentur, qui Louanij tres linguas profiterentur. Cuius laudis nõ minima portio debetur

Tres linguæ.

Augustinus.

Hieronymus Buslidius.

betur & huius germano, Aegidio Busidio, qui sic fauet fratris testamēto, imò sic literis ipse literatissimus, ut malit eam pecuniam iuuandis studijs omnium, quàm suis scrinijs augendis dicatam. Exemplum hoc pulcherrimū gnauiter æmulatur uir omnium seculorum memoria dignus, Stephanus Poncherius, quondam episcopus Parisiensis, nunc archiepiscopus Senonensis, undiqꝫ præmijs amplissimis euocās, qui linguas doceant. Neqꝫ flagitat Aurelius Augustinus, ut in Hebræis, Græcisqꝫ literis usqꝫ ad eloquentiæ miraculum proueharis, quod admodum paucis contingit & in Rhomano sermone: satis est, si ad mundiciem & elegantiam, hoc est, mediocritatem aliquam progrediare, quod sufficiat ad iudicādum. Nam (ut omneis cæteras humanas disciplinas negligamus) nulla ratione fieri potest, ut intelligas quod scriptum est, si sermonis, quo scriptū est, fueris ignarus: nisi forte malumus ociosi, quicquid hoc est muneris, cū apostolis è cœlis expectare. Neque enim audiendos arbitror istos quosdam, qui cum in sophisticis tricis, & illiteratis literis usqꝫ ad decrepitam ætatem computrescāt, dicere solent: Mihi satis est Hieronymi translatio. Sic enim potissimum respondent ij, qui ne Latine quidē scire curant, ut his etiam frustra uerterit Hieronymus. Cæterū ut ne dicam interim, plurimis modis referre, è suis haurias fōtibus aliqd, an è qualibuscūqꝫ lacunis. Quid quod quædam ob sermonum idiomata ne possunt

Aegidius Buslidius

Stephanus Poncherius.

Mediocris peritia linguarum.

Obiectio.

Rōnes, quare [illegible] ria [illegible].

quidem ita transfundi in alienam linguam, ut eandem lucem, ut natiuam gratiam, ut parem obtineant emphasin? Quid quod quædam minutiora sunt, quàm ut omnino reddi possint id quod passim queritur, damitátque diuus Hieronymus. Quid quod permulta ab Hieronymo restituta, temporum iniuria interciderunt, uelut euangelia ad Græcam ueritatem emendata, uelut obelorum & asteriscorum notulæ, ueluti prophetæ commatis, colis & periodis distincti? Quid quod scriptorum uel errore, uel temeritate sacri codices tum olim uitiati sunt, tum hodie passim uitiantur? Quid quod Hieronymus unus omnia nec restituit, nec potuit restituere? Quid si idem quædam perperam uel emendauit, uel transtulit? Aufer mihi hic illa tragica, ô cœlum, ô terra: liceat uera loqui. Quamlibet uir pius, quamlibet eruditus, homo erat, & falli potuit, & fallere. Multa (ut opinor) illum fugerunt, multa fefellerunt. Postremo, quid quod nec ea commentaria, quibus Hieronymus ea restituit, satis intelliguntur, si linguas, quarum testimonijs nititur, prorsus ignores? Quod si semel sufficiebat Hieronymiana translatio, quorsum tandem attinebat, caueri Pontificum decretis, ut ueteris instrumenti ueritas ab Hebræis uoluminibus, noui fides è Græcorum fontibus peteretur? quod ipsum non uno in loco præcipit Augustinus. Denique si hæc, qua uulgo utimur, satis erat, qui postea factum est, ut tot manifestarijs ac pudendis

Deprauatio codicū.

dendis erratis lapsi sint primi nominis theologi? Id quod apertius est, quàm ut uel negari, uel dissimulari possit. In quibus est & Augustinus inter antiquos præcipuus: & ipse neotericorum omnium, mea sententia, diligentissimus Thomas Aquinas, quorum utrunque mihi parum propitium esse uelim, si aut mentior, aut contumeliæ causa hæc dico: ne quid interim loquar de cæteris, cum hoc haud quaquàm conferendis, meo quidem iudicio. Quod si cuius ætas iam ad hoc prætereijt, is, quod est uiri prudentis, suam sortem boni consulat, & quantum potest, aliena fulciatur industria: modo ne bonæ spei iuuenibus, quibus hæc potissimum scribuntur, obstrepat. Quanquam ego profecto ne senibus quidem fuerim autor desperandi, quandoquidem quatuor nominatim recensere possim, mihi familiariter notos, uiros iam libris etiam æditis celebres, quorum unus duodequinquaginta natus annos, nemo non maior quadraginta, prima Græci sermonis elementa sit aggressus. Porrò quo profecerint, ipsi suis testantur monimentis. Quod si Catonis exemplum leuiter nos mouet: ipse diuus Augustinus, iam episcopus, iam senescens, ad Græcas literas puero degustatas quidem sed fastiditas, reuersus est. Rodophus Agricola, unicum Germaniæ nostræ lumen & ornamentum, annum egressus quadragesimum, Hebræas literas discere nec erubuit, uir in re literaria tantus, nec desperauit ho-

Thomas Aquinas laudatus.

Nec senibus desperandæ linguæ.

Cato senex Græce didicit.

Augustinus

Rodolphus Agricola.

mo natu tam grandis.nam Græcas adolescens imbibe rat. Ipse iam quinquagesimumtertium ingressus annũ, ad Hebraicas literas olim utcunq; degustatas,cum licet, recurro. Nihil est enim quod non efficiat humanus animus,modo sibi imperarit,modo impense uelit. Et ad hoc,ut dixi,negocium qualiscunq; mediocritas satis est, dum ea sanè absit à temeritate,quæ ferè solet hoc audacius pronunciare,quo minus exacte dijudicat. Felicior quidem hac in parte iuuentus,at interim non desperandi sunt senes. Illa plus spei de se præbet, at huic nónunquàm ardor animi præstat,quod alijs non præstat ætatis uigor. Porrò sententiam Hilarij & Augustini,qui putant in ueteris instrumenti libris nihil requirendum ultra Septuaginta translationem,satis in epistolis ac præfationibus ipse refellit Hieronymus:& si non refellisset ille,satis refellebat insignis ille lapsus Hilarij in dictiõe O sanna:diuo quoq; Ambrosio ad eundem impingente lapidem. Sed more hominum fit,ut tantũ quisq; probet,quantum se assequi posse confidat. Ad interpretationem Septuaginta uetus testamentum contulit Augustinus:multo magis idem facturus ad Hebraicã ueritatem,si literas eas tenuisset. Porrò si rara quædam felicitas,& alba,quod dici solet,indoles insignem Theologum polliceri uidebitur,haud mihi displicet,quod in libris De doctrina Christiana placuit Augustino,ut cautim ac moderate degustatis elegantioribus disciplinis

Hilarij & Augustini opinio.

Post linguas quæ discenda. Dialecti. Rhetori. Arithmetica.

per

per ætatem instituatur, ac præparetur, nempe dialecti- ca, rhetorica, arithmetica, musica: cum primis autem re- rum naturalium cognitione uelut syderum, animantiũ, arborum, gemmarum, ad hæc locorum, præsertim eorũ, quos diuinæ literæ commemorant. Fit enim ut agnitis ex cosmographia regionibus, cogitatiõe sequamur nar rationẽ obambulãtem, & omnino nõ sine uoluptate, ue lut unà circũferamur, ut rem spectare uideamur, non le gere. Simulq́ non paulo tenacius hærent, quæ sic lege- ris. Neq́ uero raro locorũ uocabula suis libris, ceu lumi na quæpiam interijciũt prophetæ, quorum allegoriã si quis tractare conetur, nec tuto, nec feliciter id fecerit, si lo corum situm ignoret. Iam si gentium, apud quas res gesta narratur, siue ad quas scribunt apostoli, non sitũ modo, uerumetiam originem, mores, instituta, cultum, ingenium ex historicorum literis didicerimus: dictu mi- rum, quantum lucis: & ut ita dicam, uitæ sit accessurum lectioni, quæ prorsus oscitabũda mortuaq́ sit oportet, quoties non hæc tãtum, sed & omnium penè rerũ igno- rantur uocabula: adeo ut nonnunquam uel impuden- ter addiuinantes, uel sordidissimos consulentes dictio- narios, ex arbore faciant quadrupedem, è gemma piscẽ, è citharœdo fluuium, ex oppido fruticem, è sydere auẽ, ex brassica braccam. Abunde doctũ uidetur istis, si tan- tum adiecerint, est nomen gemmæ, aut est species arbo ris, aut est genus animantis, aut si quid aliud mauis. At-

Musica. *Physica.* *Cosmographia.* *Historia.* γελοῖον

uenenorũ. Oppianus uero etiam exprofesso de pisciũ ac ferarũ naturis prodidit: Nicander de noxijs bestijs. Sunt quædam artes, quas Augustinus inter supstitiosas & improbatas recenset, è quarũ ritibus quædã narrationes ducũtur in sacris literis. Profuerit igitur & harum superstitiosas obseruationes non ignorare, quã ad rem potissimũ cõferet lectio poëtarũ, subinde magicas ineptias depingentiũ. Conferrent & Senecæ libri de supstitioso deorũ cultu, si modo extarẽt, quos Augustinus se legisse testatur. Et sunt quidam, aut fuere potius, qui sua industria Christianorũ ocio consuluerunt in hac parte, explicatis uocabulis, ac naturis earum rerum duntaxat, quarum in diuinis libris habetur mentio, quorum de numero fuit Eusebius Cæsariensis episcopus. Et extant hodie quoque in hoc genere nonnulla monimenta, partim Hieronymi titulo, sed ut apparet, confusa mutilaꝗ3. Tametsi nec ista legimus pleriꝗ3, sed si qua uox ignotæ seu peregrinæ linguæ inciderit, tripodis uice nobis est Ebrardus, Græcista, aut confusissimus ille libellus de nominibus Hebraicis. Quibusdam ad omnia satis est unns Catholicon, aut hoc eruditior Isidorus. Nec illud, opinor, inutile fuerit, si theologiæ destinatus adolescens, diligenter exerceatur in schematis ac tropis grammaticorum rhetorumque, quæ non magno negocio ediscuntur, etiam præludat in fabulis ad allegoriam explicãdis, præsertim ijs, quæ ad mores bonos pertinẽt,

Oppianus.
Nicander.
Malas etiã artes conuenit non ignorare.
Eusebius.
Catholicon
Isidorus.
Figuræ grãmatice.

uelut

Pro gymnasmata theologi futuri. ueluti si Tantali fabulam accomodes ad diuitem, incubantem & inhiantem opibus suis, nec tamen fruentem, si Phaëtontis, ad periculosam temeritatem suscipientis magistratum, qui magistratui gerendo nō sit idoneus. Idem fiat in Apologis, in Similibus, de quibus à nobis nonnihil est proditum. Tum in his præcipue partibus rhetorices, quæ tractāt de statibus, de propositionibus, de probationibus, de amplificationibus, de quibus accuratissime tractat Fabius: deq; geminis affectibus, alteris quos ἤθη uocant, mitioribus: alteris acrioribus, quos πάθη dicunt, de quibus nemo diligentius scripsit Aristotele: quod harum rerum peritia maiorem in modum faciat ad iudicium, quæ res in omni studiorum genere ualet plurimum. Et quoniam professio Theologica magis constat affectibus quàm argutijs, quas in Ethnicis quoq; philosophis ipsi rident Ethnici, Paulus in Christiano detestatur, idq; non uno in loco: conueniet nō segniter per ætatem in hoc genere exerceri, quo postea dexterius in theologicis allegorijs, locisq; cōmunibus tractandis uersari possit. In illis felicissimus est Origines, in his creberrimus est Chrysostomus. Hoc, ni fallor, uidebat Augustinus, cum libro de ordine, priore, Licentium suum ad suas musas, à quibus iam parabat desciscere, reuerti iubet, quod eiusmodi studia ad cæteras item literas, seriasq; disciplinas reddant ingenium uegetius ac succulentius: interim poëtices cognitionem inter di

Licentius Augustini.

ter disciplinas liberales numerans: sed præstiterit, opinor, ob contentiosos ipsius uerba subscribere: Redeũdum, inquit, tibi est ad illos uersus. Nam eruditio disciplinarum liberalium modesta sanè atq; succincta, & alacriores & perseuerantiores & comptiores exhibet amatores amplectendæ ueritati, ut & ardentius appetant, & constantius insequantur, & inhæreant postremo dulcius. hactenus Augustinus. Alioqui si quis tantum infantibus illis & anxijs ieiunisq; præceptiũculis imbuať, puta dialectices, aut uerius, ut nũc ferè traditur, sophistices: quam ipsam tamen cotidie nouis & cõmenticijs difficultatibus aliam atq; aliam reddunt: fit ut ad contentionem quidem inuictus euadat, cæterum in tractandis diuinis literis, in sacris concionibus, deum immortalẽ, quàm uidemus istos iacere, frigere, imò quàm nõ uiuere? quorum præcipuæ partes erant, animos inflãmare: cuius rei si quis exemplũ requirat, legat Origenis homiliam de Abraham, iusso filium immolare: in quo typus & exemplar ob oculos ponitur, fidei robur omnibus humanis affectibus esse potentius. At operæprecium sit, singulis pensitatis, spectare, quibus & quot machinis tentatio patris animum impetat, ac repetat. Tolle, inquit, filium tuum. Cuius parentis animum non labefactaret filij nomen? Sed ut ualidior esset hic aries, addit, charissimum. Nec hoc contentus, adiecit: quem diligis. Satis hæc uideri poterant, ad quodlibet humanũ pectus expugnandum. Ad-

In præcipua theologiæ munere frigent.

Abrahã tentatus apud Originem.

dum. Additum dulcissimum paternis affectibus filij uocabulū, Isaac, in quo refricatur & promissi diuini memoria: à quo audierat, In Isaac uocabitur tibi semen: &, In Isaac erunt tibi repromissiones. Erat ea natio φιλόστοργος erga liberos sic ut non alia æque. Optabat posteritatē uir optimus, nec erat huius ulla spes reliqua occiso eo, p quem unum uētura erat posteritas. Et tamen hunc nō simpliciter iubet occidi, sed imperat immolari, ut inter apparandum identidem cruciet senis animum affectus pietatis. Multa grauiaq; tentationis pondera. Sup hæc omnia, iubetur montem excelsum conscendere, ad quē tertio demum die peruentū est, ut diu uarijs cogitationibus parentis animus quateretur, hinc sollicitante affectu humano, hinc urgente iussu diuino. Iam cum inter eundū puer lignis, quibus exurendus putabatur, onustus, parentem, ignem gestantem & gladiū, appellans dicit: Pater mi. atq; is respōdet: Quid uis fili? quāto ariete charitatis arbitramur pulsatum senis animū? Cui uero non commoueat miserationis affectum, pueri patri obsequentis simplicitas, cū ait: En ignis & ligna, sed ubi uictima? Tot modis sollicitata fides Abrahæ. Iam mihi uide, quo robore, quaq; cōstantia iussa peragit. Nō responsat deo, non expostulat de fide promissi, non deplorat orbitatem suam apud amicos & cognatos: quibus rebus utcunq; leniri solet dolor. Loco procul conspecto, iubet residere famulos, ne quis iussa peragenti obsisteret:

ſteret: filium onerat lignis, ipſe ſtruem: in altari collocat, ipſe filium alligat, & lignis mactandum atq; adolendũ imponit, reducto brachio uibrat enſem: filium unicum omnẽ poſteritatis adamatæ ſpem iugulaturus, ni ſubi/to uox angelica ſenis dextram inhibuiſſet. Hæc copio/ſius & elegantius ab Origene diſſerũtur, haud ſcio ma/ioréne uoluptate lectoris, an fructu: cum tãtum interim in hiſtorico ſenſu uerſet: nec aliud agat in diuinis libris, quàm Donatus egit in comœdijs Terentianis, dũ Poë/tæ conſilium aperit. An eadem uiſurus erat, qui politio/res literas nunquam attigiſſet? qui uix deguſtatis gram/maticæ præceptis, idq; ex autoribus male grammaticis, mox ad ſpinoſas argutias, & ieiunas quæſtionum an/xietates raptus, in his conſenuit? Poſſem exemplis in/numeris declarare, quàm frigide, ne dicam ridicule, ine/ptiant quidam, quoties eſt encomio celebrandus diuus aliquis, aut hymno alióue ſcripti genere utẽdum, quod ſplendorem & affectum deſiderat. Huiuſmodi theolo/gis debemus hymnos quoſdam & cantica, quas uulgus Sequentias appellat, quæ nemo doctus uel abſq; riſu, uel abſq; nauſea legat. Verum in præſentia non hoc no/bis agitur, ut cuiuſquam inſcitiam traducamus, ſed ut ad optimam ſtudij rationem inuitemus adoleſcentes. Tantum illud in genere dicã, ſi quis huius rei promptũ aliquod argumẽtum requirat ueteres illos theologos, Origenem, Baſilium, Chryſoſtomũ, Hieronymũ cum

Veteres theologicum recentioribus collati. hisce recentioribus componat cõferatq́ꝫ:uidebit illic aureum quoddam ire flumen:hic tenues quosdã riuulos, eosq́ꝫ nec puros admodum, nec suo fonti respondẽtes. Illic tonant oracula ueritatis æternæ:hic audis hominũ commentula,quæ quo propius inspicias, hoc magis similia insomnijs euanescũt.Illic recto cursu tẽdes ad portũ ueritatis euãgelicæ, hic inter quæstionũ humanarũ anfractus luctans,aut illidẽs in Scyllã potestatis pontificiæ,aut in Syrtes scholasticorũ dogmatũ,aut in Symplegadas iuris diuini atque humani, nisi mauis hanc Charybdim facere. Illic solidis scripturarum fundamentis innixum ædificium surgit in altum: hic futilibus hominũ argutijs,aut etiã adulationibus nõ minus inanes q̃ꝫimmanes, supstructa machina,tollit̃ in immẽsũ.Illic uelut in felicissimis hortis affatim tũ oblectaberis,tum expleberis,dũ hic inter spineta sterilia dilaceraris,ac torqueris. Illic maiestatis plena omnia: hic adeo nihil splendidũ,ut pleraq́ꝫ sordida,parũq́ꝫ digna dignitate theologica:ut interim à comparatione morũ abstineam.Quod si diutius immorandum sit prophanis literis,equidem id fieri malim in ijs, quæ propius affines

Bonæ literæ sunt arcanis libris.Neq́ꝫ uero me clàm est,quanto supercilio quidam contemnant poeticen,ceu rem plusq́ꝫ puerilem,quãto rhetoricen,quãto bonas,ut uocant,& sunt,

Pauci i poeticen assequuntur. literas omneis.Attamen hæ quamlibet istis fastiditæ literæ,insignes illos dedere theologos, quos nunc procliuius

uius est negligere, quàm uel intelligere, uel imitari. Cuius rei si quis sibi fidem fieri postulet, dispiciat quàm multis hoc quicquid est poeticæ seu grãmaticæ, ut aiũt, facultatis, æmulari conatis, nõ successerit. A nominibus tempero, ne quem offendã, etiamsi semet cotidie libris æditis produnt. Hi si politiores literas damnãt, cur tam anxie affectant politiem orationis? sin probant, cur ab his deterrẽt felicius amplexuros? Poëticis figuris ac tropis scatent undiq; prophetarũ literæ. Parabolis omnia penè conuestiuit Christus, id quod poetis est peculiare. Neq; puerilis operæ putauit Augustinus in propheticis ac Paulinis literis, schemata rhetorũ, & orationis cæsuras ac circuitus indicare, idq; in his libris quos inscripsit, non de grammatica aut dialectica, sed de doctrina Christiana, quæ quid aliud est q̃ theologia? Nec puduit episcopum ibidem à grammaticis pronũciationis & syntaxeos differentiam petere. Nõ referam hic, quod immortalitate digni uiri, Gregorius Nazianzenus, Damasus, Prudentius, Paulinus, Iuuencus Christi mysteria poëticis carminibus tractarint. Ipse Paulus apostolus non semel abutitur poetarum testimonijs. Vbi tandem in his literis, quod Aristotelem, quamlibet argutũ aut eruditum, quod impium Auerroen referat? Vbi primarum & secundarum intentionum, ubi formarum syllogisticarum, ubi formalitatum, aut quidditatum, aut etiam ecceitatum ulla menti o? quibus apud istos differ

ta sunt omnia. An ideo parum argute disserunt, quod non in conclusiones & corollaria dissecent omnia: quod non prius dicant, quid dicturi sint, quàm dicant: ac rursum admoneāt sibi dictum esse, quod aliquoties dictū non est: quod non sermonem omnē uerbatim penè concisum contruncent? Hæc pars diuiditur in tres. prima rursus in quatuor, atque harum singulæ rursus in ternas. prima, ibi. secunda, ibi. Hæc demum nobis erudita uidētur, quæ sunt frigidissima: & his à pueris assueti, nihil intelligimus, nisi quod ad eum modum sit frustulatim discerptum. In cæteris professionibus pulcherrimū, ut est, habetur: si suos quisque principes & autores referat. Vergilius expressit Homerū, Theocritū & Hesiodum: Horatius, Pindarū & Anacreontem: Auicēna Galenū: Galenus, Hippocratē: Cicero, Demosthenem: Platonem, Xenophon: Aristoteles, qui nihil non tractauit, pro diuersis argumentis, diuersos: Aristotelē Theophrastus, Themistius, & Auerroes. Cur soli nos ausi sumus à nostræ philosophiæ principibus tota disserēdi rōne desciscere? Quid enim tā dispar ac discrepans à stilo Prophetarū, Christi & apostolorū, quàm hoc, quo qui Thomā ac Scotum sequuntur, nunc de rebus diuinis disputant? Augustinus sibi gratulatur, quod cū uarijs erroribus adhuc circūferretur, in Platonē potissimū incidisset, quod huius dogmata propius accedant ad Christi doctrinā. Et à finitimis cognatisque procliuior est transitus. Neque

Frigidissimæ distinctiones quorundam.

Imitatio autorum.

uero

uero hæc eò dixerim, quod damnem ea studia, quæ nũc ferè uidemus in publicis scholis solennia, modo sobrie castecꝫ tractẽtur: necꝫ sola tamẽ. Cuiusmodi uero, citra philosophiã Aristotelicam nõ audere theologũ profiteri: sine grãmatica, sine rhetorica, sine omnis antiquæ ac politioris eruditionis cognitione, uel antesignanũ ordinis theologici ꝓfiteri: decꝫ his rebus magno supercilio pronũciare, de quibus Paulus è tertio cœlo reuersus, nõ ausus est hiscere? Proinde cõplectãtur & illa, si uidetur, pauci, quos æquus amauit Iupiter, ut uerbis utar Vergilianis, & qbus uacat aliquã ætatis partem perdere. Nos plebeium & properantẽ instituimus theologiæ tyronẽ: tametsi, ut ingenue quod sentio dicam, mihi parũ tutũ uidetur, ad theologiam destinato, in ꝓphanis studijs, præsertim alienioribus consenescere. Fit enim, ut qui palatum ac linguã multo absynthio habent infectã, ijs qcquid deinde biberint, aut ederint, absynthiũ sapiat: & q diutius in sole uersati sunt, ijs deinde quicquid uiderint, eo sese offerat colore, quem ipsi secum in oculis, glaucomate uitiatis, circũferũt. Ita qui bonã uitæ partẽ in Bartholis ac Baldis, in Auerroibus & Durãdis, in sophisticis cauillationibus, in cõfusissimis summulis ac collectaneis posuerunt, ijs diuinæ literæ nõ sapiũt id quod sunt, sed quod illi secũ adferũt. Etenim ut elegans est fortassis in tractatione diuinarũ literarũ, nõnihil uelut ab exoticis illis opibus obiter aspergere: ita uehemẽter absurdum

Audis sycophanta non dãnari Erasmo studia scholastica.

Simile.

Optimis primũ assuescendum.

dũ uidetur, cũ rem tractes ab omĩ sapiẽtia mũdana longe diuersissimã, nihil crepare nisi Pythagorã, Platonẽ, Aristotelẽ, Auerroen, & his prophaniores autores: ad horum opiniones, uelut ad oracula obstupescere. An non istud est Christi cœlestem philosophiam non condire, sed prorsus aliam reddere? Taxatur Chrysippus, quod totas Tragœdias in eius commentarijs, quos de logicis conscripsit, reperire licuerit. Quo iustius nos taxauerit aliquis, si uideat plusq; totũ Aristotelem in theologorum commentarijs inueniri. Quod si quis clamabit, absq; exacta horum cognitione non esse theologũ: equidem consolabor meipsum tot insignium uirorum exemplis, Chrysostomi, Cypriani, Hieronymi, Ambrosij, Augustini, Clementis, cum quibus rhetorculus esse malim, quam cum quibusdam, qui sibi plusq; homines uidentur, theologus. Deniq; consolabor meipsum exẽplo Petri ac Pauli, qui ista non solum nõ calluerunt, uerumetiam damnant aliquoties. certe constat, nusquam usos esse. Quædam didicisse oportet, non discere, ut inquit Seneca. At quale spectaculum est, octogenarium theologum nihil aliud quàm in scholis dialecticam ac philosophicam uel docere, uel decertare palæstram? hic sine fine garrire, ad prædicandum Christi euangelium elinguem? & ad extremum usq; uitæ nihil aliud quàm disputare? Qui se rei bellicæ parant, ijs potissimum exercentur, quæ ad uictoriam certissime conducunt. Aliptæ futurũ

Chrysippus notatus.

Veteres theologi fere rhetores erant.

Exemplum.

futurum athletam, iam tum à puero delectum, fingunt ac formant in futura certamina, & ad scopum suũ oĩa destinant. At præcipuus theologorum scopus est, sapiẽter enarrare diuinas literas: de fide, non de friuolis quæstionibus rationem reddere: de pietate grauiter atq; efficaciter differere: lachrymas excutere, ad cœlestia inflãmare animos. Ad hæc iam inde à studiorum initio præludat futurus theologus, potius quàm in alienis literis consenescat.

Præcipuus theologorũ scopus.

Illud mea sententia magis ad rem pertinuerit, ut tyrunculo nostro dogmata tradantur, in summam ac cõpendium redacta, idq; potissimum ex euangelicis fontibus, mox apostolorum literis, ut ubiq; certos habeat scopos, ad quos ea quæ legit, conferat: uelut illa, ut exempli causa paucula notem: Christum cœlestem doctorẽ, nouum quendam populum in terris instituisse, qui totus è cœlo penderet, & omnibus huius mũdi præsidijs diffisus, alio quodam modo diues esset, alio sapiẽs, alio nobilis, alio potens, alio felix: quiq; contemptu rerum omnium, quas uulgus admiratur, felicitatem consequeretur: qui nesciret liuorem aut inuidentiam, nimirũ oculo simplici, qui nesciret spurcam libidinem, utpote sponte sua castratus, angelorum uitam in carne meditans, q nesciret diuortium, quippe nihil non malorum uel ferens, uel emendans: qui nesciret iusiurandum, ut qui nec diffideret cuiq;, nec falleret quenquam: nesciret pecuniæ

Summa doctrinæ Christianæ.

Ex contemptu felicitas

Liuor.

Pudicitia.

Iusiurandũ.

Auaricia. studium, ut cuius thesaurus in cœlis esset repositus: nō ti
Cenodoxia. tillaretur inani gloria, ut qui ad unius Christi gloriā re-
ferret omnia: nesciret ambitionem, utpote qui quo ma
Ambitio. ior esset, hoc magis sese propter Christum submitteret
omnibus: qui nesciret, ne lacessitus quidem, uel irasci, uel
Vltio. maledicere, nedum ulcisci, quippe qui & de male meren
tibus benemereri studeret: qui ea morum esset innocen
Innocentia. tia, ut uel ab Ethnicis comprobarentur: qui ad infantu
Simplicitas lorum puritatem ac simplicitatem, ueluti renatus esset: q
uolucrum ac liliorum ritu in diem uiueret: apud quem
Concordia. summa esset concordia, nec alia prorsus quàm membro
Charitas. rum corporis inter ipsa: in quo mutua charitas omnia
faceret communia, ut siue quid esset boni, succurreretur
cui deesset, siue mali quippiā, aut tolleretur, aut certe le-
niretur officio: qui doctore spiritu cœlesti sic saperet, qui
Exemplum ad exēplum Christi sic uiueret, ut sal, ut lux esset orbis,
uitæ. ut ciuitas esset in ædito sita, omnibusq; undiq; conspi-
cua: qui quicquid posset, id omnibus iuuādis posset, cui
uita hæc uilis esset, mors optanda immortalitatis desi-
Mortis con derio: qui nec tyrannidē timeret, nec mortem, nec ipsum
temptus. deniq; satanam unius Christi præsidio fretus: qui mo-
dis omnibus sic ageret, ut ad extremum illū diem sem-
per esset uelut accinctus ac paratus: Hunc esse scopum à
Christo propositum, quò omnia Christianorū sint re-
Infirmi fo ferenda, licet interim tolerandi fouēdiq; sint imbecilles,
uēdi, nō alie donec proficiant, ac secretis auctibus grandescant in mē
nandi.
suram

ſuram plenitudinis Chriſti. Hæc ſunt autoris noſtri dogmata noua, quæ nulla philoſophorum familia tradidit. Hoc erat uinum nouum non cõmittendum niſi nouis utribus. Hæc ſunt per quæ renaſcimur è ſupernis. Vnde & Paulus nouam creaturam appellat, quiſquis in Chriſto eſt. Peripatetici tenẽt Ariſtotelis placita: Platonici, Platonis decreta: Epicurei tenẽt Epicuri ſcita: multo magis conuenit nos tanti autoris tenere dogmata. Sed in his pro rerum & hominum uarietate nonnulla differentia eſt.

Quædã planè uetat: quod genus ſunt illa, ne ſint inter nos diuortia, ne ſit liuor, ne ſit ambitio, ne ſtudium pecuniæ, ne uindicta, ne ſuſpicio, ne obtrectatio: quos omneis affectus, quanto ſtudio, quantoq́ꝫ conſilio eximendos curarit ex animis ſuorum diſcipulorum, mox aliquanto copioſius indicabimus. *Aperte uetita a Christo*

Quædã planè præcipit omnibus: quod genus eſt, de mutua charitate: de cõdonandis fratrũ erratis: de tollenda ſua cuiqꝫ cruce: quod ſi recuſes, nõ agnoſcit Chriſtus diſcipulum: de manſuetudine, cum ait Matthæi capite undecimo: Diſcite à me quod mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus ueſtris: de fide, quã ubiqꝫ requirit: de beneficentia in omnes, aliiſq́ꝫ his conſimilibus. *Præcepta*

Quædam ita commendat, ut tamen non exigat: præmio ſollicitans, qui poſſint aſſequi: non pœnam cõmi- *Non exacta*

nans,si nequeant. Siquidem Matthæi capite decimonono, beatos pronunciat eunuchos, qui seipsos execuerũt & euirarunt propter regnum dei. Nõ dicit infelices, qui legitimum matrimonium caste pureq́ colunt. Fortassis huc pertinet, quod iuueni dicit: Si uis pfectus esse, uade uẽde omnia quæ possides, & ueni sequere me. Nã mihi potius uidetur, ad uniuersos Christianos ptinere, quorum nemo non debet esse hoc animo, ut si quid eiusmodi postularit Christi gloria, cuncta libenter sit pro derelictis habiturus: siquidem perfecti nomine Christianũ designat. Erat ille probus Iudæus: supererat, ut Christi discipulus factus, perfecta iam sequeretur. Nihil in rebus humanis uere perfectum: uerum in suo cuiq; statu perfectionis studium adesse debet.

Cõtempta. Quædam contemnit Christus, ac uelut indigna se reijcit. ueluti cum Lucæ capite duodecimo, inuitatus ad diuidendam hæreditatem: Homo, inquit, quis me constituit iudicem aut diuisorem super uos?

Dissimulata. Quædam ueluti dissimulat, tanquam ad se non pertineant, aut tanquam ad ea sit indifferens, quod genus

De tributis cum apud Matthæum capite decimooctauo, Petrum interrogat, utri deberent tributum regibus, filij, an alienigenæ: uelut earum rerum imperitus ac rudis, ut quæ ad huius mundi sordes pertinerẽt. Ac perinde locutus, quasi nõ debeatur: tamen dari iubet didrachmũ, haud pro omnibus tamẽ, sed pro se dũtaxat, ac Petro. Huius

generis

generis est & illud, quod apud Matthæũ cap. uigesimo secũdo, insidiose rogatus, nũ oporteret tributũ pendere Cæsari: iubet exhiberi nomisma uelut ignotum: eo uiso rogat, cuius esset imago, & cuius inscriptio, tanquam id quoq; nesciret. Ac de tributo Cæsari reddendo, respondet non sine ambiguitate: Date Cæsari quæ sunt Cæsaris: si quid illi debet, soluite. Sed illud ad me magis pertinet admonere, ut detis deo, quæ dei sunt. De censu.

Ad consimilem modum adulteram in adulterio deprehensam, apud Ioannem euangelistam, nec damnat, nec tamen palàm absoluit, sed admonet, ne iteret cõmissum, nolens hóminum necessarijs legibus suum ius adimere, & tamen damnationis autor esse nolebat, qui uenerat seruandis omnibus: quod quidem in ipso fuit. Simulq; exemplum ædidit, in Christi uicem successuris, ut magis studeant mansuetudine seruare peccantes, quàm sæuitia tollere. Rursus apud Lucam, renũciãtibus quibusdam de Galilæis horrendo nouoq; affectis supplicio, quorum sanguinem Pilatus miscuerat cum ipsorum sacrificijs: nec probat, nec improbat legum seueritatem, sed exemplo ad occasionem admonitionis abutitur. Putatis, inquit, quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccauerint, quia talia passi sunt? non, dico uobis: sed nisi resipueritis, omnes similiter peribitis, sicut illi decẽ & octo, in quos incidit turris in Siloe, & occidit eos. Supplicia.

Accedit hinc quoq; lucis non nihil ad intelligẽdum scri

Circũstantiæ faciunt ad intellectũ

pturæ sensum, si perpendamus nõ modo quid dicatur, uerumetiam à quo dicatur, cui dicatur, quibus uerbis dicatur, quo tempore, qua occasione, quid præcedat, quid consequatur. Siquidem alius sermo decet Ioannem baptistam, alius Christum. Aliud præcipitur rudi populo, aliud apostolis. Rursus aliud præcipit apostolis adhuc rudibus, aliud formatis iam & institutis. Aliter respondetur insidiose interrogantibus, aliter simplici animo sciscitantibus. Denique series ipsa narratiõis altius repetita, sentẽtiam aperit aliàs obscurã. Sæpe numero locorũ collatio nodum explicat difficultatis, dum quod alibi dictum est tectius, alibi dilucidius refertur. Et quoniam totus fermè Christi sermo figuris ac tropis obliquus est, diligenter odorabitur theologiæ candidatus, quam sustineat personam is qui loquitur, capitis an membrorum, pastoris an gregis. Siquidem Christus cum in cruce patrem inclamans ait: Deus meus, deus meus, cur deseruisti me? Longe à salute mea uerba delictorũ meorum, non capitis, sed membrorum suorum uoce loquitur, autore diuo augustino. Item dum mœret, dum angitur, dum poculum deprecatur: dum rursus quasi corrigens quod dixerat, suæ uoluntati renunciat, patris uolũtati sese submittit, uidetur membrorum affectum in se transtulisse. Rursus dum imminẽtibus satellitibus ait: Si me quæritis, sinite hos abire, pastoris & episcopi personam agit, apostoli gregis: Nam pastoris officiũ est,

Locorũ collatio.

Persona loquentis.

Membrorũ.

Pastoris.

si qua

si quando ingruat persecutionis procella, pro gregis incolumitate suum caput obijcere periculis. Porrò discipuli, dum metu territi diffugiunt, Petrus dum abiurat dominum, dum percutit gladio, gregis adhuc infirmi, & in spem meliorum confouendi personam sustinet. At rursum Christus, dum flagellis concinnatis negociatorum turbam profligat è templo, sũmi pastoris agit parteis. Nonnunquam ex alieno loquitur affectu, ueluti cũ Cananææ improbius interpellãti, respondet: Non est bonum sumere panem filiorũ, & obijcere canibus, Iudæorum uoce loquitur, qui se solos hominum sanctos esse ducebant, Cananæos, Samaritanos, ac reliquas prophanas nationes pro impuris & canibus habebãt, cũ apud Christum non fuerit ullum gentis discrimen, nisi pro tẽporis dispensatione. Nouerat eius mulieris animũ Iudæorum fidei præferendum esse, uerum id uoluit infigere suæ gentis animis, regni cœlorum fore participes, qui quacunq; origine per fidem in hoc irrupissent. Rursum cum suos interrogat: Vos quem me esse dicitis? capitis personam agit. Petrus totius populi Christiani uoce & uice respondet: Tu es Christus filius dei uiui. Nullus enim est in corpore Christi, à quo non exigatur ista confessio: Tu es Christus filius dei uiui. Consimiliter quod Petro dicitur: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorũ, ad uniuersum populi Christiani corpus pertinet. E diuerso

Gregis infirmi.

Summi pontificis.

Iudæorum.

Capitis.

Corporis totius.

dum: quanquã id maxime præstãdum ijs, qui præsunt ecclesiæ Christi. Vt personarum igitur, sic & temporum obseruata uarietas obscuritatem discutit in arcanis literis. Neq; enim quicquid Iudæis uel imperatum est, uel interdictum, uel permissum, ad Christianorum uitam est accommodandum: non quod in ueteris instrumenti libris quicquã sit, quod ad nos nõ pertineat, sed quod pleraq; pro tempore tradita ad typum & adumbrationem futurorum, perniciosa sint, nisi trahantur ad allegoriam, ueluti circũcisio, sabbata, delectus ciborum, uictimæ, odium inimici, bella hoc animo suscepta, gestaq;, turba uxorum, aliaq; his consimilia, quæ partim desierunt esse licita, partim tanq; umbræ, ad coruscantẽ euangelij lucem prorsus euanuerũt. Verum quis in hisce uel simpliciter ad nostros mores accõmodandis, uel allegoriam explicandis, habendus sit delectus: quoniam Augustin9 satis copiose differit in libris De doctrina Christiana: non est consilium hic persequi. Primum igitur tẽpus esto, si uidetur, quod Christi præcessit ætatem: proximuum, cum nondum quidem exorta, sed tamen aduentantẽ iam & imminente euangelij luce, superioris legis tenebræ rarescerent: ueluti cum nondum exorto sole, sed ad exortum properante, cœlum sensim albescit. Tum satis adhuc erat Ioannis baptismo tingi, ad superioris uitæ pœnitentiam inuitari: satis erat admonitos esse publicanos, ne quid exigerent præter id quod illis

Temporum ratio.

Tempus primum.

Secundum.

f consti

constitutum esset: satis erat admonitos esse milites, ne cui uim facerent, ne quem deprædarentur, sed contenti essent suis stipendijs: non quod ista bonos facerent, aut uere Christianos, sed quod minus malos redderent, ac mox successuræ Christi prædicationi præpararēt. Neq; enim usquam Ioannes docuit non esse iurandum, non esse repudiandam uxorem, tollendam crucem, benemerendum de inimico: ista quæ proprie Christianos facerent, Christo seruabantur. Fortassis ad hoc tempus pertinet prima discipulorum prædicatio, cum iubentur exēplo Ioannis ad pœnitentiam prouocare, regni cœlorū uiciniā denunciare, de Christo silere: & haud scio an baptismus quo tum baptizabant, huiusmodi fuerit: nam tum quoq; baptizabant apostoli, cum Christus ipse, teste Ioanne, neminem baptizaret: nec omino proditum est canonicis literis, quēquam à Christo baptizatū fuisse. *Tempus tertium.* Tertiū esto, si libet, Christo iam late miraculis ac doctrina clarescente terrarum orbi, cum sic euangelica doctrina proferretur, ut tamen legis obseruatio non interdiceretur, quod tempus complectitur, & post datum spiritum sanctum, rudis adhuc & nascētis ecclesiæ primordia. Vidētur aūt ad hoc quædā peculiariter attinere, uelut omnes illæ parabolæ: de colonis uineæ, qui domini filium occiderant: de nuptijs, & excusantibus inuitatis: item quæ de supplicijs & afflictionibus prædicatorum Christus prædicit: ac fortassis quæ præcipit de tollenda

crucce,

cruce, de excutiendo pedũ puluere, de nemine salutando in uia, de fugiendo à ciuitate in ciuitatẽ, de relinquẽdo patre ac matre & uxore, de beatitudine castrantium se propter regnum dei, de uendendis possessionibus, ac renũciando omnibus affectibus, de subinde mutando loco: postremo quæ de signis dicta sunt, eosqui crederẽt secuturis: alioqui Christiani non essemus hodie, quos hæc signa constat non esse secuta. Quanquam ex superioribus illud ad nos ꝑtinet, quod ubicũq; inciderit necessitas, hoc animo iubeamur habere quicquid habemus charum, ut parati simus ob Christi gloriam relinquere. Ad idem tempus pertinet & illud, quod in Actis apostolorũ per Iacobũ ac Petrũ decernitur, ut qui ex gẽtibus ad Christũ sese cõtulissent, abstinerẽt à suffocato & à sanguine, quorũ neutrũ apud nos habetur nephariũ. Siquidẽ datum est hoc inuincibili Iudæorũ pertinaciæ, quibus conuenire non poterat cũ incircũcisis, si nihil habuissent omnino Iudaismi. Paulus præcipit, ut episcopi suas uxores ac liberos bene gubernẽt: nunc & hypodiaconis ius habẽdi uxores interdicit. Paulus uult uxorẽ fidelẽ manere cũ infideli marito. Augustinus & Ambrosius diuersum sentit, & hodie secus iudicat ecclesia. Paulus nõ uult seruũ Christianũ ab hero Ethnico discedere, nisi manumissum, secus hodie decretũ est. Sunt id genus alia ꝑmulta quæ ꝓ temporũ illorũ usu instituta,

post obliterata sunt, aut mutata, ueluti de ceremonijs sacramẽtorũ pleraq;. Cõplura tũ non obseruata, quæ nũc iubemur obseruare, quod genus sunt dies festi, & fortassis hæc qua nunc salubriter utimur, secreta admissorũ cõfessio. Nam per uniuersum terrarum orbem propagata iam & constabilita Christi religione, quam imperatores armis suis non persequebantur, ut solebant, sed tuebantur: nec deprædabantur opes ecclesiæ, sed accumulabant (sit enim hoc, si uidetur, quartũ tempus) promutato rerum statu, nouæ leges sunt inductæ, quarũ aliquot uiderentur cum Christi decretis pugnare, nisi distinctione temporum scripturas in cõcordiam redigamus. Iam quintum tempus facere licebit ecclesiæ prolabẽtis ac degenerãtis à pristino uigore Christiani spiritus: ad quod opinor pertinere, quæ dicit dominus in euãgelio, quod abundante iniquitate, refrigescet charitas multorum: ad hæc futuros qui dicerent, ecce hic est Christus, ecce illic.

Tẽpus quartum. *Quintum.*

Sed ne tanta temporum, personarum, ac rerum uarietas inuoluat lectorem, non abs re fuerit, uniuersum Christi populũ in tres circulos diuidere, quorũ omniũ tamen unicum sit centrum, Christus Iesus, ad cuius simplicissimam puritatem pro sua cuiq; uirili enitendũ est omĩbus. Neq; enim oportet scopum suo mouere loco, quin potius omnes mortalium actiones ad scopum dirigendæ. Primum autem circulum teneant, qui, quoniã

Circuli tres. *Primus circulus.*

uelut

uelut in uices Christi successerũt, Christo proximi sunt, illi semper adhærentes, ac sequentes agnum quocunque ierit: quales sunt, sacerdotes, abbates, episcopi, cardinales, ac summi pontifices: hos oporet quàm maxime puros esse à rerum mũdanarum cõtagio: cuiusmodi sunt, uoluptatum amor, pecuniæ studium, ambitio, uitæ auiditas? Horum est Christi puritatem ac lucem è proximo haustam, in secundum circulum transfundere, qui principes habet prophanos, quorũ tamẽ arma legesque suo quodam modo Christo seruiunt, siue dum necessarijs ac iustis bellis profligant hostem, publicamque tuentur trãquillitatem, siue dum legitimis supplicijs coërcẽt facinorosos. Tertium circulum promiscuo uulgo dare licebit, ceu crassissimæ huius orbis, quem fingimus, parti, sed ita crassissimæ, ut nihilo secius ad Christi corpus pertineat, quanque in singulis circulis ordinem aliquem imaginari licet. Etenim cum sacerdotes sacrificijs litant deo, cum pabulo sermonis euangelici pascunt populum, cũ puris precibus cum deo colloquuntur, cumque pro salute gregis interpellant, nimirum in purissima circuli sui parte uersantur. Cæterum dum principum affectibus obsecundant, ne prouocati, grauiores excitent tragœdias: dum infirmorum imbecillitati multa concedunt inuiti, ne ad deteriora prolabantur, in extrema circuli sui uersantur ora, ad quam tamen nõ aliter sese demittunt, nisi ut alios ad se rapiant, non ut ipsi fiant deteriores. Inter

Secũdus circulus.

Audi sycophanta Erasmo non damnari bellũ omne.

Tertius.

Gradus in singulis circulis.

elementa, quibus infimus hic mundus constat, suus cui/que locus est, sed ignis, qui proximum orbi lunari locum obtinet, cum in summa sui parte purissimus sit, ac liquidissimus, cœlicꝙ naturæ simillimus, tamen in aëris confinio seipso crassior est. Aër item in summa sui circuli margine simillimus igni, in infima parte, qua confinis est aquæ, crassescit. Fortassis idem de aqua terraꝙ dici potest. Atque interim ignis, cui præcipua uis ad agendum, paulatim omnia rapit ad se, & quoad licet, in suam transformat naturam: terram spiritibus attenuatam, uertit in aquam: aquam eliquatā uertit in aërem: aërem extenuatum in se transformat. Confinia seruiunt transformationi, non in deterius, sed in melius. Sic & Christus ad discipulorum imbecillitatem sese frequenter accommodabat. Sic Paulus multa indulgebat Corinthijs, distinguens interim quæ domini nomine proponeret perfectis, & quæ suo nomine condonaret infirmis, hac spe tamē, ut proficerent. Proinde cum summi pontifices condonationibus & indulgentijs, ut uocant, segnes aut fortasse desperationi proximos erigūt ac fouent, donec ad meliora proficiant, non uersantur in summa circuli sui parte. Iidem dum legibus cauent, de decimis prædialibus ac personalibus extorquendis, de usu pallij redimendo, de annatis exigendis, de patrimonio Petri, ut uocant, armis uindicando, de subigendis bello Turcis, deꝙ alijs innumeris, ut donemus eos

Ordo in elementis.

Functio non summa.

tractare rem ad communem uitam necessariam, aut certe utilem, nemo tamen dixerit eos uersari in eo quod proprium est philosophiæ cœlestis. Atque haud scio, an summi pontifices, etiam si maxime uelint, possint ita moderari leges suas, quas ad communem hominum uitam ædunt, ut per omnia Christi decretis respondeant. Christus, ut purissimus ille fons omnis lucis & innocentiæ, præcepit ea quæ cœlum sapiant. Pontifices homines, & hominibus infirmis, atque adeo uarie infirmis, pro tempore præscribunt, quod uidetur expedire. Proinde fieri non potest, quin in horum quoque placitis insint quædam, quæ sapiant humanos affectus, & in quibus innocentiam Christi desideres. Porrò quemadmodum ignis infima pars liquidior est aëris summa parte: Ita par est, ut quod in pontificum constitutionibus crassissimum est, propius tamen accedat ad Christi simplicitatem, quàm quod in Cæsarum aut magistratuum legibus est maxime diuinum. Nam hi quoniam in hisce rebus uersantur, quæ cum infima fece, quæque cum sordidis mundi negocijs coniunctæ sunt, argumento suo respondeant oportet. Neque enim horum legibus fit statim ut boni simus, sed ut interim minus mali. Proinde si quid geritur aut constituitur ab his, quod nonnihil degeneret à Christi decretis, etiam atque etiam caue, ne Christianæ philosophiæ purissimum fontem cum horum qualibuscunque lacunis cõmisceas. Debent humanæ

Leges pontificiæ.

Leges Cæsareæ.

leges

leges ab hoc archetypo peti. Ab eodem lumine legũ humanarum ſcintillæ ſumũtur, ſed aliter relucet æternæ ueritatis fulgor in leui terſo ꝗ́ ſpeculo, aliter in ferro, aliter in lympidiſſimo fõte, aliter in lacuna turbida. Hæc ideo dicta ſunt, ne cœleſtem Chriſti philoſophiam, hominũ uel legibus, uel diſciplinis uitiemus. Maneat intactus ille ſcopus, ſit illibatus unicus ille fons, ſeruet̃ illa uere ſacra ancora doctrinæ euangelicæ, ad quam in tanta rerũ humanarum caligine confugere liceat. Abſit ut nobis obſcuretur illa Cynoſura, ne non ſit certum aliquod ſignum, ad quod in tantis errorum undis inuoluti, recto curſui reſtituamur. Ne moueat̃ hæc columna, ut ſit cui annexi aduerſus huius mundi uim, ſemper in deterius & prolabentis & rapientis, obſiſtamus. Maneat ſolidũ illud, & nullis opinionum flatibus, aut perſecutionũ ꝓcellis ceſſurum fundamentum cui tuto bonus architectus ſuperſtruat aurũ, argentum, & lapides precioſos: quod exuſtis humanarum commentationum ſtipulis, fœnoꝗ́, nihilo ſecius perduret, ſtructura meliori. Homines labi poſſunt, Chriſtus errare neſcit. Neq; protinus reijce, quod ab iſtis præſcribitur, ſed circũſpice, quis præcipiat, quibus præcipiat, quo tẽpore, qua occaſione præcipiatur: Sed in primis, an quod præſcribitur, congruat cum euangelica doctrina, an ſapiat referatꝗ́ uitã Chriſti. Spiritualis omnia dijudicat, inquit Paulus, ipſe à nemine dijudicãdus. Quod ſi ad leges humanas Chriſti

dogmata

dogmata detorqueantur, quæso te, quæ spes iam reliqua est? multo minus etiam, si ad cupiditates hominũ deflectatur diuina philosophia, & iuxta Græcorũ prouerbium, Lesbia nobis fiat regula? Quod dictũ est de legibus ab hominibus institutis, idem arbitror esse sentiendum de scriptis ueterum ac recentium doctorum, quorum nulli sic addictos esse oportet, ut nefas esse ducamus, alicubi dissentire: quod hodie factitant complures, quorũ hic adeo se addixit Thomæ placitis, aut Scoti decretis, ut malit & falsa tueri, quàm ab horũ dogmatis latum, ut aiunt, digitum discedere, cum autores ipsi nolint sibi tantum tribui: & tamẽ hoc par est illis tribuere, præsertim quos præter egregiam eruditionem, & uitæ sanctimonia, & antiquitas ipsa commendat, ut benigne interpretemur quod scripserunt, & sicubi manifestius lapsi sunt, quàm ut dissimulari possit, reuerẽter ab illis dissentiamus, non insectantes conuicijs humanos lapsus, sed quoad licet attenuantes atq; purgãtes. Neq; secus sentiendum de dogmatis scholasticis, habeant illa sanè pondus suum in palæstris disputationum, adhibeantur ut humana placita, ut themata argumentaq; conflictationum, non ut articuli fidei, præsertim cum in his nec ipsæ inter se scholæ consentiant, nec ijsdem interim eadem perpetuo placeant. Intolerabilius autem fit, quod cotidie noua conduntur, atq; his ceu sacris & ἀκινήτοις Babylonicas turres in cœlum usq; surgentes superstruimus

ſtruimus. Pro his tuendis acrius depugnamus, quàm pro Christi dogmatibus. At quædã uideri poſſint eiuſmodi, ut citra hæc pulchre conſtatura ſit integritas Christianæ religionis: quædam rurſus eius generis, ut feneſtrã aperiant ad perniciem ueræ pietatis. Atq; ut liquidius quid uelim intelligatur, primi generis exemplum eſto.

Confeſſio. Vir pius admiſſorum confeſſionem, ut à maioribus ortam, & paulatim ad hanc formam redactam, obſeruat reuerenter, iudicans non eſſe diſſentiendum priuata autoritate ab eo quod publicus Christianorum uſus & procerum autoritas comprobauit. Hac obedientia non cõtenti quidam ſuum adiungunt dogma, hanc confeſſionem, quoniam pars eſt ſacramẽti, non ab apoſtolis, ſed ab ipſo Christo fuiſſe inſtitutam: neq; enim ius eſſe eccleſiæ, ut ullum ſacramentum uel addat ſeptem illis, uel adimat: cum tamen uni homini ius tribuant, uel totam ditionem purgatorij demoliendi ſi libeat. Mihi ſanè dogma hoc non admodum uidetur neceſſarium ad pietatem. Quid enim ad hanc refert, utrum ipſe Christus inſtituerit aliquid, an eccleſia, Christi ſpiritu afflata? niſi forte timemus, ne nobis quæſtus pereat, quem ex huiuſmodi facimus, rebus ſanctiſſimis ad rem non ſanctam abutentes: quanquàm hoc ipſum quod dico, non aliter accipi uelim, quàm exẽplũ adductũ docendi gratia. Eiuſdẽ generis uidentur & illa:

Chriſtus e Spiritu ſctõ conceptus. Vir bonus credit Christum è ſpiritu ſancto conceptum, natum ex uirgine. Quid hic opus

erat tot

erat tot placitis? mox uiuum hominis corpus, omnibus mēbris absolutū, ex purissima uirginei sanguinis guttu la deformatū, minutissimi araneoli modulo, huic simul animā inditam, omnibus dotibus absolutā, quibus nūc fruitur in cœlis? Mihi sanè magis ad pietatem factură uidebatur, si hæc aut non scrutaremur, aut certe reueren tius scrutaremur, quæ nunc & apud indoctam plebem, ceu cōpertissima asseueramus. Et hoc interim exempli gratia dūtaxat ꝓposuerim: nam prudens & à pluribus & à serijs exemplis abstineo. Secundi generis exemplū hoc esto, quod alicubi plus satis tribuimus principibus, siue uenantes aliquid ab illis, siue sequētes quod uulgo receptū uidemus. Sunt enim qui corpus uniuersum ec clesiæ, in unum contrahunt Rhomanū pontificem, quē negant errare posse, quoties de moribus aut fide pronū ciat, & huius unius sententiæ mundū uniuersum in di uersa opinione consentientem debere cedere, ni faciat, schismaticum esse censendum: & tamen qui tantū pote statis tribuūt Rhomano pontifici, quātū nec ipse agno scit, ijdem minimum illi tribuant, si quid illorū uel quæ stui, uel ambitioni conetur obsistere: tūc exempta est sa crosancta religio, tūc illuminatus theologus præponde rat uniuersali cōcilio: tūc ꝓfertur ad synodū ꝓuocatio. Nōne huiusmodi dogmatis ingens aperitur fenestra ty rannidi, si tanta potestas incidat in impiū ac pestilentē hoīem? Ad hæc sunt quædā de uotis, de decimis, de resti

 tutionibus

tutionibus, de remissionibus & confessionibus, scholasticorum imò monachorũ placita, quibus grauiter illaqueantur animi simplicium aut certe superstitiosorum ingenti malo populi, sed luculento commodo quorundam, quibus, ut malis medicis, tum optime est, cum populo est pessime. Hisce de rebus audimus quotidie querimonias piorum hominum, ex animo bene cupientiũ gregi Christiano. Non est meum, aut mei similium, conuellere quod usu publico receptum est: optare tamẽ fas est, ut diuinus ille spiritus afflet mentes pontificum ac principũ, sic ista perpendere, ut plus ueræ pietatis adiungatur populo, minusq́ sit superstitionis, ac minus etiam tyrannidis permittatur ijs, quorum felicitas publicis malis alitur. Quanquam hæc quoq; dũtaxat exẽpli uice producta uelim: siquidem in præsentia docere est animus, non irritare.

Concentus doctrinæ & uitæ Christi.

Super hæc non mediocrem adferet utilitatem, si diligenter euoluentes libros utriusq; testamenti, attente cõsideremus mirabilem illum orbem & consensum totius Christi fabulæ, ut ita loquar, quã nostra causa peregit, factus homo. Sic enim futurum est, ut non solũ rectius intelligamus quod legimus, uerumetiam ut certiore cũ fide legamus. Nullum est enim sic arte compositum mẽdacium, ut undiq; sibi constet. Ex ueteris instrumẽti uoluminibus confer typos & prophetarum oracula: quorum illi Christum deliniant atq; adumbrant: hæc eundem

Prophetiæ & typi. Angeli.

dem aduentantem, uelut oculis fidei demonstrant. Succedit his angelorum testimonium, Gabrielis uirgini cœlestes nuptias annũciantis: rursus in natiuitate chori angelici concinentis, Gloria in excelsis deo: mox accedit pastorum, deinde Magorum testimonium: præterea Symeonis & Annæ: deinde præludit Ioãnis Baptistæ prædicatio, digito iam indicantis præsentem, quem prophetæ uenturum prædixerant. Ac ne nesciremus, quid nobis esset ab eo sperandum, addit: Ecce qui tollit peccatũ mundi. Hic unus est agnus, omnis maculæ nescius: nec agnus est solum, uerumetiam agnos facit. Non promittit suis regnum, non uoluptates, non honores, aut opulentiam: innocentiam promittit, si modo resipiscant. Nihil autem uerorum bonorum absuturum est, si adsit innocentia. Post hæc omnẽ uitæ seriem obserua, quomodo adolcuerit, usq; proficiens in melius & apud deum, & apud homines. Apud deum laus est bonæ conscientiæ: apud homines decus est honestæ famæ: quæ nõ affectata, felicius cõsequitur ueram uirtutem. Duodecim natus annos, in templo docens uicissim & audiens, primum sui specimen dedit. Rursum in nuptijs primo miraculo priuatim ædito, paucis innotuit. Nam prædicandi munus non nisi baptizatus, & colũbæ signo, patrisq; uoce commendatus, postremo non nisi quadragenario ieiunio, & satanæ tentatione spectatus & exploratus, aggressus est. Excute natiuitatem, educationẽ, prædicatio-

Doctrina. nẽ,mortẽ,ni hil aliud reperies,quàm paupertatis & hu-
Vita. militatis,im ò innocẽtiæ totius exemplar. Totus doctri-
Natura. næ circulus ut secũ cõsentit,ita cum ipsius uita consentit,
etiam ipsius naturæ iudicio consentanea. Præcepit in-
nocẽtiã: ipse sic uixit, ut nec subornati testes,cũ id uarijs
modis conarẽtur,reperirent,quod ꝓbabiliter calumnia-
rentur. Docuit mansuetudinem,ipse tanꝙ ouis ad ma-
ctationẽ ductus est. Docuit paupertatem,ipse nihil un-
ꝙ nec possedisse legitur,nec affectasse. Deterruit ab am
bitiõe & fastu,ipse discipulis suis lauit pedes:docuit hãc
esse uiam ad ueram gloriã & immortalitatẽ:ipse per cru
Mors. cis ignominiam assecutus est nomẽ,quod excellit omẽ
nomen:& dum nullum regnum ambit in terris, metuit
Resurrectio cœli pariter ac terræ principatum. Vbi resurrexit, non
alia docuit quàm ante docuerat. Docuerat,pijs non esse
metuendam mortem,quæ nos non extingueret,sed im
mortalitati redderet, & ob id exhibuit sese rediuiuum
Ascensio. suis. Iisdem uidentibus,ascendit in cœlum, ut sciremus,
quò nobis esset emitendum, quoq; referenda omnia.
Postremo loco delapsus est spiritus ille cœlestis, qui ta-
les afflatu suo reddidit apostolos,quales Christus esse
uoluit. Reperies fortassis in Platonis aut Senecæ libris,
quæ nõ abhorreãt à decretis Christi:reperies in uita So
cratis,quæ utcũq; cũ Christi uita cõsentiant:at circulum
hũc,& omniũ rerũ inter se cõgruentiũ harmoniã in so-
lo Christo reperies. Multa sunt in prophetis & dicta di

uinitus

uinitus,& gesta pie:multa in Mose, cæterisq; uiris uitæ sanctimonia claris:orbē hūc in nullo reperies homine,q quidē orbis à prophetis exorsus,per apostolorū martyrūq; uitā ac doctrinā in sese coit:hi quicqd Christus docuit,expresserūt:quicqd ꝓmisit,præstiterūt:eundē hauserant spiritū:eadē sonant ac docēt,quæ Christus. Hactenus adorāda sunt oīa:cætera cū delectu iudicioq; legenda,aut etiā imitanda. Nec fortassis absurdū fuerit,in sacris quoq; uoluminibus ordinē autoritatis aliquē cōstituere:id quod facere nō est ueritus Augustin⁹. Nā primæ debētur ijs libris,de quibus nūq; fuit addubitatū à ueteribus. Apud me certe plus habet ponderis Esaias,q̄ Iudith aut Hester:plus euāgeliū Matthæi, q̄ Apocalypsis inscripta Ioāni:plus epistolæ Pauli ad Romanos & Corinthios,q̄ epistola scripta ad Hebræos. Proximū his locū tenent quædā nobis ceu per manus tradita,uel ab ipsis apostolis ad nos usq; profecta: uel ab ijs certe, qui uicini fuerunt temporibus apostolorū: quo in numero cū primis pono symbolū in cōcilio Niceno æditum,quod uulgo dicitur apostolorum,opinor ob id,quod præ se ferat sermonis apostolici tum grauitatē,tum sobrietatē,tum etiā breuitatem,atq; utinā nostra credulitas eo fuisset cōtenta. Vbi cœpit esse minus fidei inter Christianos,mox increuit symbolorū & modus & numerus. Quanq; & apostoli sic Christum referunt,ut tamen ad illius maiestatem non assurgant.

Ordo autoritatis.

Symbolum apostolorū.

Neq;

Varietas Christi. Neq; uero confundit hanc harmoniam Christi ua-rietas: imò sicut è diuersis uocibus apte compositis, concentus suauissimus redditur, ita Christi uarietas pleniorem efficit concentum. *Christus & deus & homo.* Sic omnia factus est omnibus, ut nusquam tamen sui dissimilis esset. Nunc diuinæ naturæ profert indicia, cum uentis imperat ac mari, cũ peccata remittit, cum in monte nouam speciem, & humana præstantiorem exhibet suis. Nunc diuinitatem dissimulans, hominem agit, cum esurit, cum sitit, cum fatigatur labore, cum esuriens ad ficum accurrit, cum mœret, cum affligitur, cum occiditur. Quosdã ultro ad se uocat, alios à retibus, Matthæum è telonio. Quosdam sequi uolentes, rejicit: cuius exemplum habes apud Matthæum capite octauo, de scriba dicẽte: Magister, sequar te quocũque ieris. cui respondet Iesus: Vulpes foueas habent, & uolucres cœli nidos, at filius hominis non habet, ubi caput suum reclinet. Rursus ibidem, alteri poscenti ueniã abeundi: Sequere, inquit, me: & sine, mortui sepeliant mortuos suos. huic timuit, ne relaberetur: illum sciebat inutilem, negocio minime delicato. Zacchæi delectatus ardore, ultro sese ad illius ædes inuitat: quemadmodũ legis Lucæ capite decimonono. Herodẽ ubiq; contẽnit, ut impium Iudæum, & ob id Ethnicis deteriorem: eum uulpem uocat, Lucæ decimotertio: Ite & dicite uulpi illi: ad quem adductus, nec alloquio dignatur. *Varietas in ædendis miraculis.* Nonnunq; ultro, ueluti captata occasione, miraculum ædit, sicuti de

fìcu,

ficu,quæ ad execrationem illius exaruit:de turba ſatiata paucis panibus:de Lazaro:aliâs ceu grauatim & coact⁹ facit:quod genus eſt,cum apud Ioãnẽ euangeliſtam,in nuptijs matri de uini defectu ſubmonenti, reſpondet: Quid mihi tecũ eſt mulier? nõdũ uenit hora mea. Rurſus cũ apud Matthæũ capite decimoſeptimo, rogatus ſanare lunaticum,cui diſcipuli non potuerunt opitulari, commotus exclamat:O generatio incredula & peruerſa,quouſq; ero uobiſcum? quouſq; patiar uos? afferte huc illum ad me.Cananæam grauatim,nec niſi interpellatus,audit,nec ſtatim obſequitur. Ex aduerſo, leproſo ſe facilẽ præbet:Volo,inquiens,mundus eſto. Rurſum phariſæis,ſignum ab ipſo poſcentibus,planè negat: Generatio,inquiens,mala & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei,niſi ſignum Ionæ prophetæ.Conſimiliter capite decimoſexto,Phariſæis ac Sadducæis tẽtantibus Ieſum,ut è cœlo ſignum aliquod æderet,reſpõdet:Faciem cœli dijudicare noſtis,ſigna autem temporum non poteſtis? Alicubi ſileri iubet miraculum æditum,uelut apud Matthæum capite nono,cæcis ſanatis interminatus,edicit:Videte,ne quis ſciat,haud ignarus futurum,ut tanto magis diuulgarent.Ad conſimilẽ modum apud eundem euangeliſtam capite duodecimo,curatis multis præcipit, ne ſe facerent manifeſtum uulgo. Marci capite quinto,dæmoniacum ſanatum nõ admittit in ſuum conſortium,neq; tamẽ ſilere iubet, ſed apud

h ſuos

ſuos prædicare, non Ieſum Chriſtum, ſed quid ſibi beneficio dei contigiſſet. A ſuis confeſſionem exigit: Vos autem, inquiens, quem me eſſe dicitis? Dæmoni palàm confitenti ipſum eſſe Chriſtum, ſilentium indicit. Rurſus aliâs exigit gratiam ab ijs, qui beneficium acceptum cælant: uelut à muliere, quæ cõtactu pallij deſierat profluere ſanguine: Quis me tetigit, inquiens: neq; deſtitit, donec illa coram omnibus beneficium agnoſceret. Similiter nouem leproſis ingratitudinem exprobrat: qui cũ eſſent Iudæi, non redierint tamen, daturi gloriam deo.

Eſt & alia quædam in miraculis ædendis uarietas. Alios ſine negocio ſanat, ut cum uerbo puellam excitat: Puella, tibi dico ſurge. Cæco lutum ſputo maceratum illinit oculis, nec hoc contentus, præcipit, ut ſe abluat in piſcina Siloë, atq; ita demũ ſenſit reſtitutæ ſanitatis beneficiũ. Neq; decẽ illi leproſi ꝓtinus mũdati ſunt, ſed iuſſi adire ſacerdotes, inter eũdũ lepra liberati ſũt. Porrò Lazarũ excitaturus fundit etiam lachrymas, infremit ſpiritu, iubet ſibi commõſtrari ſepulchrum, tolli ſaxum, atq; ita defunctum ualido clamore euocat. Nonnunquam iraſcitur ac minatur morbo. In huiuſmodi uarietatibus conueniet philoſophari, & pia curioſitate, diuini cõſilij ſcrutati myſterium. Eſt item uarius in reſponſis: captioſe ſciſcitantibus, oblique reſpondet, & cautim: ueluti phariſæis de repudianda uxore ſciſcitantibus, de cenſu Cæſari reddendo, de magno præcepto: ex oſtenſo nomiſmate

Varietas in reſpõſis chriſti.

mismate capit occasionem admonendi, quid illi non fa cerēt, cū id in primis ad rem ꝑtineret: in diuortijs retun/ dit illorum licentiam, non ex iure concessam, sed inuinci bili maliciæ datam. De præcepto item declarat eos non facere, quod scirent in primis esse faciendum: Pharisæis legis scientiam tribuens, pietatem adimens: Sadducæos ob stolidam interrogationem stultitiæ damnat, qui nō intelligerent quod legerent. Est ubi nihil respōdeat, sed quæstionem quæstione, ceu clauum clauo retundat: ue luti cū interrogatus, quanam autoritate faceret ea, quæ faciebat, uicissim rogat, Baptismum Ioannis utrū è cœ lo censerent esse, an ex hominibus. Aliâs respondet qui dem, sed interrogationem interrogatione resequitur, ue luti cum apud Matthæum capite uigesimosecundo, ro gat pharisæos, Christus cuius filius est? cumq́ respon dissent, Dauid: quomodo, inquit, Dauid in spiritu lo quens, uocat eum dominum suum, cum sit ipsius filius? Apud Marcum capite uigesimosexto, nihil respondet testibus: consimiliter capite uigesimoseptimo, apud He rodem prorsus obticet: apud Pilatum perpauca respon det, nec ad omnia tamē: apud Caipham tacet: uinctus, cæsus, irrisus, nihil responsat: alapa cæsus, respondet: ad conuicia Iudæorum in cruce mutus est: at idem non su stinet deplorari à sequentibus mulierculis. Nonnunq́ ceu tædio affectus, fugitat turbam: rursus aliâs miseri cordia motus, ultro petit turbas, ac premi se patitur: ali

quando ſemet abdit in altiſſimum ſeceſſum,ut oret:aliquando ſponte ſeſe in confertiſſimam templi frequentiam ingerit:aliquando furtim elabitur è manibus inſidiātium,uelut in montē ductus ut præcipitaretur: atque iterum lapidandus à turba,clanculum euaneſcit. Quædam mandat apoſtolis,ut prædicēt:quædā credit ad tēpus ſilenda,ueluti uiſionem exhibitā in mōte Thabor, & arcanum cum Moſe colloquium de morte ſua:rurſus aliter loquitur diſcipulis, aliter promiſcuæ multitudini: poſtremo à reſurrectione,nunc hac nūc illa ſpecie ſemet exhibet ſuis. Adeo cum noſtro Chriſto nihil ſit ſimplicius,tamen arcano quodam conſilio Protēum quendā repreſentat uarietate uitæ atque doctrinæ:ea fortaſſis nouo theologiæ tyroni futura eſt admirationi, uerum attento & exercitato non erit difficile ſingulorum cauſas inueſtigare. Sed magis his offendunt, quæ prima ſpecie pugnare etiam inter ſe uidētur,quod genus ſunt illa, quod in euangelio Ioannis,negat Ioannem Baptiſtam eſſe lucem,cum de eodem poſtea teſtetur: Erat lucerna ardens & lucens:cumque dicat apoſtolis adhuc rudibus: Vos eſtis lux mundi.item cum ait: Mea doctrina non eſt mea:ſi quis uerborum ſummam modo cutem attendat,uidentur ſibi non conſtare. Rurſus apud Ioannem capite ſexto,cum ait: Qui edit meam carnem, & bibit meum ſanguinem,habet uitam æternam. contra paulo poſt:Spiritus eſt,qui uiuificat,caro non prodeſt quicquam

Cōtrāriā in diuinis literis.

quam:nōne pugnātia loq uidetur? Simillimū est huic, quod proximo capite,cum dixisset:Et me scitis,& unde sim,scitis:mox subijcit,uelut à seipso dissentiens: uerus est qui misit me,quem uos nescitis. Alicubi negat se iudicare quenquam,alibi testatur,dicens:Pater omne iudicium dedit filio. Discipulos suos uetat irasci,cum ipse legatur ira cōmotus fuisse. Quin & in narrationibus quibusdam manifesta in speciem uarietas, impiorum calumniæ patuit:quod genus est,quod Matthæus unum cæcum sanatum prodit,cum Lucas testetur duos sanatos:item cum aliquoties nomen pro nomine positū uidetur,cum paulo aliter narrare uidetur in Actis capite septimo,Stephanus,quàm in Geneseos habeat historia,nimirū capite duodecimo. Huiusmodi scrupi si quādo inciderint,non oportebit offendi,aut de fide scripti dubitare,sed pensitatis omnibus circūstantijs, explicandæ difficultis rationem quærere:qua quidem in re sudatū est à maioribus nostris,quorū industria iuuabimur, si minus à nobis reperietur,quod animo faciat satis. Pugnantia narrationis

Iam & illud obseruandum erit, quibus argumentis Christus utranq; naturam dei & hominis declararit. Si quidem à puro homine quis speraret ueram salutem? Rursum,purum deum quis crederet pati quicquam? Voluit autem,ut ipsum redamaremus ut uerum hominem,uere pro nobis afflictum:neq; dubitaremus, quin præstaturus sit,quicquid promiserat,cum sit uere deus. Argumēta utriusq; naturæ in Christo.

Quid quod ne exemplum quidem ſat efficax futurum erat,ſi quod in Chriſto geſtum eſt,nō ueris affectibus geſtum ſit,ſed ficta modo quædā fabula obiecta ſit oculis?Humanæ naturæ indicia ſunt,quod cōcipitur in utero fœminæ:diuinæ,quod è ſpū ſancto:humanæ, quod ſtatis temporibus è grauida naſcitur:diuinæ,quod citra uirilem operam.Hominem uerum arguunt, quod ſeſe ſubinde uocat filium Adæ,quod adoleſcit ſolitis ætatū auctibus,quod dormit,quod ueſcit̃,quod eſurit, quod ſitit,quod ex itinere laſſeſcit,quod humanis affectibus tangitur.Sæpenūero legitur miſertus turbæ,ueluti Matthæi cap.decimoqnto:apud Marcū capite tertio,iraſcitur & indoleſcit:apud eūdem capite octauo, ingemiſcit ſpiritu:rurſum Ioannis capite duodecimo, multo ante paſſionem turbatur animo,in hortulo uſq; ad ſanguineum ſudorē angitur animo:in cruce ſitit,quod ex more ſolet in eo ſupplicij genere accidere:flet conſpecta ciuitate Hieroſolyma:flet & apud Lazari monumentū, & turbatur animo.E diuerſo tot æditis miraculis, diuina natura prodebatur:nā factis quàm uerbis hanc maluit declarari.Quanquam & uerbis teſtatur ſe filiū dei,è cœlo miſſum,& in cœlo fuiſſe,& eſſe, cum uerſaretur in terris,cumq; patrem deum ſubinde inculcat:Quod & à Iudæis intellectū eſt,cum aiunt:Tu homo cum ſis,facis teipſum deum:deniq; cum reſurgit à morte,dum fertur in cœlum,dum mittit paracletū,ſubito nouantem apo-

ſtolos

ſtolos. Sed hoc ut paucis admoneri poteſt, ita nimis ꝓlixum fuerit, ſingulatim explanare.

Ad diuini cõſilij perpenſionem & illud pertinere uidetur, annotare quot modis teſtatum eſſe uoluit, Iudæos, quibus olim ꝓmiſſus & expectatus fuerat meſſias, ſuapte culpa fuiſſe reiectos ob incredulitatẽ, gentes ob fidei ſimplicitatem in horum locum receptas. Nouerat ſuæ gentis duriciem Chriſtus, quæ hoc longius aberat à uera iuſticia, quod falſa iuſticiæ perſuaſiõe tumeret: nouerat eſſe genus calumnioſiſſimum: proinde nihil non ab eo factum eſt, ne quam anſam haberent expoſtulãdi cũ deo, quod præter meritũ promiſſis eſſent fruſtrati. Prædictũ erat à ꝓphetis, fore, ut gentes fide ad euangelij gratiam irrumperent, Iudæi uitio ſuo à promiſſis exciderent. Apud ipſos naſci uoluit, quibus erat promiſſus: decantatus eſt ab angelis, prædicatus à paſtoribus, indicatus à Magis, agnitus à Symeone & Anna, demõſtratus ab Ioanne Baptiſta, patris oraculo commendatus, tot miraculis inclaruit, tot beneficijs illos ꝓuocauit, tam ſalubria docuit, & tamen his rebus nihil profectũ eſt. Inuidia, ſuperbia, & auaricia excæcati, prophetas occiderunt, Ioanni non credebant, miracula calumniabãtur Beelzebub præſidio fieri, Chriſtum ipſum perſequebantur: & tamen interim inani legis titulo, & tẽplo per orbem uenerabili ſuperbiebant, dicentes: Templum domini, templum domini, templum domini. Magi primi omnium

Quare merito reiecti Iudæi.

omnium adorant: Herodes Iudæus puerum persequi-
tur. Hoc consilio Christus prohibuit suis primũ ad euã
gelij munus emandatis, ne subirent urbes Samaritano
rum, ne quid hinc cauillarẽtur Iudæi, uelut à Christo ne
glecti. Telonem uocat, & relictis omĩbus sequitur: Pha-
risæi tot modis prouocati, moliuntur in diuersum. Inge
rit eis exemplum fidei ab ijs, quos illi pro sceleratis ha-
bebant, & abominandis: exhibet Cananæam, uix audi-
tam, mox etiam cum conuicio repulsam, inuicta fide p-
uincentem, & Christum ad beneficium præstandũ, ue-
luti cogentem. Quem enim non expugnaret illa mulie-
ris uox? Etiam domine: nam & catelli edunt de micis,
quæ cadunt de mensis dominorum suorum. Audis su-
perbe Iudæe, Cananææ fœminæ plenam fiduciæ mo-
destiam? Illa sic reiecta, tamen instat ac urget: tu nullis
officijs potes pellici. Proinde illa audit: O mulier, ma-
gna est fides tua, fiat tibi sicut uis. Quid audiũt Iudæi?
Relinquetur uobis domus uestra deserta. Et apud Mat
thæũ capite uigesimo primo, palã exprobrat illis, quod
publicani & meretrices ob ardorẽ fidei præcederẽt illos
in regnũ dei. Ingerit cẽturionis exẽplũ Matthæi capite
octauo, in tantũ fidentis Christo, ut putaret ad rem nõ
pertinere, uisere domum suam, cũ posset uerbo nutuq́
conferre sanitatem. Quid hic sentis infelix Iudæe? Cen-
turio prophanus, & militiæ minister, qui prophetas nõ
legerat, sic fidit Christo: & tu sine fine reclamas seruato-
ri tuo

ri tuo, tot iam seculis expectato? Proinde meretur audi-
re: Amen dico uobis, non inueni tantā fidem in Israel:
tibi uero quid dicitur? Nempe quod legimus apud Lu-
cam capite undecimo: Regina austri surget in iudicio
aduersus uiros generationis huius, & cōdemnabit illos,
quod illa ab extremis terræ finibus uenerit Hierosoly-
mam, ut audiret sapientiam Solomonis: tibi ultro exhi
bitus est, ad cuius sapientiam nihil erat Solomon, & au
dire grauaris. Idem facient Niniuitæ, qui ad prædicatio
nem Ionæ submiserūt sese: tu spernis eum, ad quem Io-
nas non est conferendus. Ingeritur exemplū Zacchæi,
qui ardore uidendi Christi, conscenderat arborem. Au-
dis auare Iudæe, prophanum hominem de se testantē:
Dimidium bonorum meorum do pauperibus. ut intel
ligeres, non generi, sed uitæ fideiq; promissum regnum
cœlorū. Audit itaq; te coram: Hodie salus contigit huic
domui, eo quod & ipsa filia sit Abrahæ: gens alioqui ze
lotypa, tot tamen exemplis non prouocatur ad æmulā-
dum, ne tam multis quidem parabolis flectitur. Apud
Lucam capite decimooctauo, ingerit tibi publicanum
peccatorem, sed humilem, sed misericordiam imploran
tem, superbo iusto prælatum. Te tibi depingit capite de
cimoseptimo, cum nouem leprosi Iudæi, beneficium dis
simulant, solus Samaritanus rediens, agit gratias. Idem
designat parabola de uulnerato, quem Iudæis prætereū
tibus, solus Samaritanus curandum suscipit. Nec aliud

agitur apud Matthæũ capite uicesimoprimo, duabus parabolis, altera de duobus filijs: quorum alter pollicitus, se patris iussa facturum, non fecit: alter primum detrectans, sed mox resipiscens, fecerit, quod se facturũ negarat: altera de impijs colonis, q prius seruis male mulctatis, postremo filium ipsum & hæredem occiderunt. Sic enim subijcit euangelista: Et cũ audissent principes sacerdotum & pharisæi parabolas eius, cognouerunt quod de ipsis diceret: & adeo non sunt tacti pœnitẽtia, cum sibi male conscij forent, ut sequatur: Et quærẽtes eũ tenere, timuerũt turbas. Eodem pertinet & inibi sequẽs parabola de inuitatis ad nuptias. Iudæi partim excusant, partim seruos inuitantis ad conuiuium, contumelijs afficiunt. Iure igitur his præteritis, promiscua gentiũ turba implentnr triclinia nuptialia.

Quid enim facias ijs, qui prouocati ad salutem, obstinate sæuiunt in amice consulentẽ? Nec aliò spectat parabola de conductis mercenarijs ad operam præstandam in uinea. Murmurant enim Iudæi aduersus nos, qui serius uenerimus, & tamen in euangelij gratia simus illis æquati. Arbitror & parabolã de filio prodigo, horsum spectare, in qua filius, qui legis iustitiam obseruarat, indignatur aduersus fratrem, post longas erroris ambages resipiscentem, & ob hoc à clemẽte patre cum gaudio receptũ in familiã. Iudæus sua benefacta commemorat Ethnico resipiscenti, nõ exprobrãtur admissa uitæ prioris. Cõ-

ris. Consimilis argumenti sunt, ut arbitror, parabolæ de drachma perdita & inuenta: de oue erratica ad gregem reducta: de ficu post triennium adhuc sterili, in proximum annũ succidenda, nisi, stercoratione adhibita, desineret esse sterilis: de pueris in foro sedentibus, & alterne inter sese cõcinentibus: Tibijs cecinimus, & nõ saltastis: lugubria cecinimus uobis, & non plorastis. His tam uarijs rationibus seruator optimus, simul & Iudæorũ pertinaciam exitio dignam testatã esse uoluit, & apostolorum animos, nõnihil adhuc Iudaismo infectos, instruebat, ne ab Ethnicis, in euangelij consortiũ repiciẽdis, abhorrerent: quãdo Petrus posteaq̃ audierat à Christo: Ite in orbẽ uniuersum, & docete omnes gentes, baptizãtes eos in nomine patris, & filij, & spũs sancti: post acceptum spiritum cœlestem, non audet Cornelium admittere, nisi uisione admonitus. Proinde apud Ioannem capite decimo, præmonet eos, dicens: Ego & alias oues habeo, quas oportet me adducere, & fiet unum ouile. Rursus apud Lucam: Regnũ cœlorũ uim patitur, & quiuis uim facit in illud. Vi irruperunt ethnici, qui foris erant: ob diffidentiam exclusi sunt Iudæi, qui intus erant. Hierosolyma uersa est in Sodomam: & ubi antea dicebat, nõ populus, dicti sunt filij dei. Hæc quæ dicta sunt ante hac ita pertinẽt ad illa tẽpora prisca, ut nihilo secius ad omẽ tempus queãt accõmodari. Nulli ætati desunt sui pharisæi, nulli non est periculũ, si dei beneficijs abutat.

Argumētū innocentiæ Christi.

Proximum uidetur his, animaduertere, quot modis Christus suam innocentiā om̄ibus testatam esse uoluerit, ne quid esset, quo posset aliquis huius doctoris autoritatem eleuare. Ex parentibus modicis, sed probis tamen & inculpatis nasci uoluit: nō quod apud deum parentum commissa liberis imputentur, sed quod uulgo soleat atrocius obijci filijs, si quid designarint parentes, quàm ipsis scelerum autoribus. Quin & uitricum probum habere uoluit, de quo legis apud Matthæum: Ioseph autem cum esset uir iustus. Angeli cœlitus testātur de puero. Magi muneribus numen agnoscunt. Pastores, quæ uiderant, prædicant. Symeon amplectitur tot seculis expectatum infantem. Attestatur Anna castissima uidua. Pater deus semel atq; iterū de cœlo clamat: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Toties de eo testatus est Ioannes. Agnoscunt & confitentur dei filiū & dæmones, etiamsi grauatur ab his prædicari. Turba toties admiratur in eo diuinam potentiam. Testantur & ministri apud Ioannem capite septimo, in hoc missi, ut illum comprehensum adducerent. Nunquam sic locutus est homo, ut hic loquitur. Confitetur Martha: Tu es Christus filius dei, qui in hūc mundū uenturus erat. Confitetur Samaritana: Propheta es tu. Confitentur apostoli: Tu es Christus filius dei uiui. Nam quisquis deum agnoscit, liberat eum ab omni crimine. Testatur & Pilatus: Purus ego sum à sanguine iusti huius, uos uideritis.

deritis. Teſtatur & huius uxor: Ne quid tibi rei ſit cum iuſto iſto. Atteſtatᷣ afflatus ꝓphetico ſpiritu Caiphas: Expedit uobis, ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Agnoſcũt huius innocentiam & inimici iudices, multorum teſtimonio reiecto. Declarãt & ipſi teſtes, ut mentirentur ſubornati, nõ habẽt quod obijciant, niſi de templo ſoluendo, ac denuo erigendo: atq; hoc ipſum ſecus obijciunt, quam ab eo dictum fuerat, & obijciunt quod non intellexerant. Confitetur & infelix Iudas: Peccaui, tradens ſanguinem innoxium. Confitetur ad crucem centurio: Vere filius dei erat iſte. Confitentur & ſcelerati Phariſæi, qui crucifixo nihil habebant quod exprobrarẽt, niſi quod templum dei demoliturus fuiſſet, & in triduo excitaturus. Adeo fuit immunis ab omni crimine, ut nihil in illum probabiliter uel confingi poſſet.

Conſilium Chriſti in ꝑtrahẽdo mũdum in ſuas leges.

Sub hæc obſeruabit pie curioſus lector, quibus modis, quóue conſilio Chriſtus mũdum uniuerſum, in tot religiones diſſectum, in ſua decreta pertraxerit. Neque enim machinis bellicis ſubegit regna mundi, non philoſophorum ſyllogiſmis, aut rhetorũ enthymematis, non opibus. Nihil ex hũanis præſidijs huic negocio uoluit admiſceri, quod totum cælo deberi uoluit. Primum ad fidem faciẽdam adiuuabat tot uaticiniorum cõſenſus, quibus aſtipulatur Ioannis teſtimoniũ: neq; enim ſubito nouauit orbem. Difficillimũ eſt, ex hominum men-

tibus reuellere, quod à pueritia imbibimus, quod publico consensu traditũ est à maioribus. Diu prælusit Ioannes baptismo pœnitentiæ: præluserunt apostoli, nondũ messiam annunciantes, sed tantum instare regnum cœlorum. Per homines tenues & idiotas rem aggreditur, ne quid hinc sibi uindicaret mundus: quos ipsos diu rudes ac diffidentes tolerat, ne uiderentur temere credidisse. *Thomas.* Thomas pertinacissime diffidit, nec nisi contrectatis clauorum & lanceæ uestigiis, dicit: Dominus meus, & deus meus. Quin ascensurus in cœlum, omnibus exprobrat duritiam cordis, ac difficultatẽ in credendis iis, quæ uiderant. Exorsus est à gente sceleratissima Iudæorum, & pertinaciter rebelli. Cœpit non à Nazareth, ne autoritatem eleuaret patria: sed à Capernaum, ciuitate luxu & opibus perdita. Nihil aperte reprehendit, quod esset cũ autoritate publica receptum. Vix enim est quisquã, qui hoc æquo patiatur animo. Legis testimonium ubiq; cõprobat, licet aliter interpretans. Accõmodauit sese his, quos ad sese trahere studebat. *Omnia factus sum omnibus.* Vt homines seruaret, homo factus est: ut peccatores sanaret, cũ peccatoribus familiariter uersatus est. Vt Iudæos alliceret, circũcisus est, purificatus est, obseruauit sabbata, baptizatus est, ieiunauit, uicit mãsuetudine, uicit beneficẽtia, uicit ipsa ueritate, cuius uis om̃ibus incantamẽtis est efficacior: uincũtur hisce reb9 & malæ bestiæ. Nihil fere asseuerat, quod non scripturæ testimonio cõfirmet. Quin & conuicio lacessitus,

lacessitus, aut ratióibus agit, aut scripturis. Etenim apud Matthæũ capite duodecimo, cum atrocissimo conuicio diceretur ope Beelzebub exigere dæmonia: Omne, inquit, regnum diuisum cõtra se, desolabitur. Et in iudicio cæsus: Si male dixi, inquit, testimoniũ perhibe de malo: sin bene, cur me cædis? Adidit miracula, sed hæc ipsa nihil aliud erant quàm beneficia. Nec ullum ædidit miraculũ, cui non certam fidem adiunxerit. Turba teste ferè gessit omnia. Leprosos mittit ad sacerdotes, non ut mũdarentur, sed ut magis constaret esse uere mundatos. Cæcus uulgo notus sanatur, accersuntur parentes, reuocatur ipse: nec aliud his omnibus rebus agitur, nisi ut fides astrueretur miraculo. Vbiq; declarat, quicquid patitur, præsciũ ac uolentem sese pati: & nobis pati, non sibi. Nec illud mediocrem fidem illius doctrinæ conciliauit, quod ex omnibus suis benefactis nihil unquam præmij captauit, non gloriam, nõ opes, non uoluptatẽ, non regnũ, ut in eũ ulla corrupti officij suspicio cõpetere posset. Nec ante missum spiritũ cœlestem euangelica tuba per orbẽ uniuersum intonuit, ne quid ipsi uiuo quæri uideretur. Porrò nullũ est efficacius testimoniũ inter mortales, quàm sanguinis. Morte sua & suorum, fidem asseruit suæ doctrinæ. Nam de concentu totius uitæ iam ante nonnihil attigimus. Cæterum de genere doctrinæ, quod ferè cõstat ex similib9, quæ ex rebus uulgo notissimis ducũtur, & ob id nõ solũ efficax est, uerũetiã

Fides addita miraculis

ad im

ad imperitæ quoque multitudinis captum accommodũ, aliquanto post nonnihil dicemus.

Christi præsidia. His fermè præsidijs Christus, & post hunc apostoli, Iudaicæ gentis expugnauerunt peruicaciam. His rationibus contemptus in speciem & idiota, Græciæ philosophiæ tumentis uicit supercilium: his tot Barbararũ nationum armis inuictam feritatem subegit: his totius orbis tyrãnos ac satrapas fidei iugo subdidit, & in suas leges pertraxit: iuxta uaticinium Esaiæ, quo mansuetissimus gentium expugnator Christus ita depingitur: Esaiæ. 42. Ecce puer meus, quem elegi: dilectus meus, in quo bene cõplacitum est animæ meæ. Ponam spiritum meũ super eum, & iudicium gentibus nunciabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis uocẽ eius. Harundinem quassatam non cõfringet: & linum fumigans non extinguet, donec eijciat ad uictoriam iudiciũ, & in nomine eius gentes sperabunt. Hic non audis arte contortos syllogismos, non audis minas ac fulmina, nõ audis ferro armatas copias, non audis strages & incendia: sed iudicium audis, mansuetudinem audis, audis lenitatem erga imbecilles, in quibus ulla spes esset bonæ frugis. Victoriam audis, nõ machinis extortam, sed iudicio quæsitam. Victorẽ audis, non formidabilem uictis, non expilatorẽ & grauem ijs, quos subegit. Quid igitur? Talem audis, ut in eo gentes officijs deuictæ, salutis suæ spem fixerunt. Quis autem non uidet, quibus

rebus respublica Christiana nata, aucta, constabilitaq́ʒ est, ijsdem esse tuendam ac uindicandam, ubi collapsa sit: præsertim ab ijs, qui se in Christi & apostolorum uices successisse profitentur? Iam paucis, si libet, conferamus, quemadmodum ad magistri formam apostolorum uita doctrinaq́ʒ respondeat. Quanta uafricie Paulus ubiqʒ chameleonta quẽpiam, ut ita loquar, agit, & in omnia uertitur, ut undiqʒ lucri nonnihil addat Christo? Vt nunc sublimis semet anteponit omnibus apostolis, nunc semet abijciens, indignũ ait apostolico nomine. Nunc è tertio cœlo reuersus, gloriatur ille audita sibi, quæ nefas sit hominem homini prodere. Nunc ad infirmorum humilitatem sese deijciens, profitetur se nihil scire præter Iesum, & hunc crucifixum. Aliquãdo sapientiam habet, qua loquitur inter perfectos, quos solido cibo pascit: rursus Corinthios ut imbecilles, lacte pascit. Vt alicubi supplex ac demissus blanditur ijs, qui merebantur obiurgari: ac suæ dignitatis obliuiscitur, dum illorum consulat saluti. Rursus alibi quàm seuere minatur: An experimentum quæritis, in me habitantis Christi? Nusq́ʒ sibi dominatum arrogat, functionem suam ubiqʒ ministerium appellat, se ministrũ ac dispensatorem. Et epistolæ ad Timotheũ prioris capite tertio, episcopatum opus uocat: Qui episcopatum, inquit, desiderat, bonum opus desiderat. Quicquid cum laude gessit, Christo deoq́ʒ transcribit. Imò omnium seruus esse nõ Paulus.

grauatur, modo iactura dignitatis apostolicæ cedat in in lucrum Christi. Nostri temporis episcopi quidam suos habent pro seruis empticijs, imò pro pecudibus: Paulus suos ubiq; aut filios uocat, aut fratres. Philemoni se socium facit, Onesimum huius seruum, eumq; fugitiuum, fratrem appellat. Est autem hæc comitas in primis efficax, ad illabendum animis hominum: sic qui feris cicurandis student, primum ad illarum ingenium & affectus per omnia sese accommodant: sic uinum blande illabit̃ in corpus hominis, ac mox diffusum per oẽs uenas, uim suam explicat, & totum hominem in suum ius rapit. Proinde laude illectat, quibus uult mederi. Rhomanis natura ferocibus scribens, in ipso protinus epistolæ limine fidem illorum prædicat, uitia pristinæ uitæ sub aliena persona ingerit: Quia cũ cognouissent deũ &c. ac mox: Tradidit illos deus in desideria cordis eorum. Tandẽ delinitis audet ingerere prioris uitæ memoriam: Quem ergo fructum habuistis in illis, in quibus nunc erubescitis? Eodem consilio dum Athenienses studet ab inueterata superstitione reuocare, non protinus sic ingressus est: Insanitis Athenienses, dæmonia scelerata pro deo colitis: sed narrat, quemadmodum nouus hospes cognoscendi studio obambularit, contemplaturus, quos ritus, quodq; religionis genus sequerentur: Illorũ ꝓphana simulacra σεβάσματα uocãs, ancipiti uerbo, quod & in signa dei ac diuorum quadret. Porrò

cum

cum sciret superstitionem à proauis ac tritauis traditã, subito reuelli non posse, & publicis etiam legibus uetari, ne quis peregrinas religiones inueheret: mira commoditate decerptam inscriptionis partem torsit ad occasionem prædicationis euangelicæ: Non inueho nouam religionem: ignotum quendam deum à uobis coli, uestræ testantur aræ: colite posthac notum, quẽ coluistis ignotum. Ac mox sermonem suum confirmat non testimonio prophetarum, quorum leuis erat apud Athenienses autoritas, sed Arati poetæ Græci, τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν. Deinde quod Athenienses hactenus & impietati & impuris moribus fuissent obnoxij, in temporum culpam reijcit. Postremo Christum non protinus deũ uocat, sed uirum, per quem deus statuisset orbem restituere: huius rei non uulgare documentum esse, quod hunc mortuum reuocasset in uitam. Galatas relapsos iterum parturit, donec formetur in eis Christus. Et Rhomanos admonet, ut infirmum in fide nõ reijciant, sed suscipiãt, foueantq́ue, donec grandescat. Idem mox inculcat capite decimoquinto: Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorũ sustinere, & non nobis placere. Ac paulo post: Propter quod suscipite inuicẽ, sicut & Christus suscepit uos in honorem dei. Qua lenitate Christus tolerauit, fouitq́ue uos, eadẽ uos tolerate eos, qui nunc sunt quod aliquãdo fuistis. Rursus epistolæ prioris ad Corinthios capite decimo, iubet eos sui similes esse, q obse-

quio modis omnibus ſeſe accõmodaret omnibus, Non quærens, inquit, quod mihi utile eſt, ſed quod multis, ut ſalui fiant. Iam quo affectu Galatas, qui ab Apoſtolo ſic merito, ad pſeudoapoſtolos deſciuerant, qua mãſuetudine reuocat ad mentẽ meliorem? diceres non Apoſtolum ſæuire in eos, qui pœnam cõmeruerant, ſed materculam filij morbo ægrotare. Et ad huius lenitatis exẽplum inuitat eos capite ſexto: Fratres & ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis: conſiderãs teipſum, ne & tu tenteris. Sed aduerte lector, quantum ipſa etiam Pauli ſeueritas lenitatis habet admixtum? Nam epiſtolæ ad Theſſalonicenſes poſterioris, capite tertio, notari iubet eum, atq; etiam uitari, qui pertinaciter recuſaret parere ſalubribus monitis. quorſum autẽ? ut pereat? nequaquam, ſed ut pudeſcat. Paulo ſatis eſt, ſi reſipiſcat, ſi ſe agnoſcat, ſi ſui pudeat peccatorem: quid hoc ſupplicio mitius? & tamen hoc ipſum mitigat Paulus: Et nolite, inquit, illum pro inimico ducere, ſed corripite ut fratrem. Iam epiſtolæ ad Timotheum prioris capite quinto, uetat ne ſeniorem lapſum odioſius obiurget epiſcopus, ſed obſecret ut patrem, iuuenes errantes ut fratres admoneat, anus ut matres, puellas ut ſorores. Sed dixerit aliquis: Periculum ſit, ne multos multa mala doceat hæc lenitas. Imò lenitas hæc orbem nouauit, quod nulla unquam ſeueritas potuiſſet. Si in regno ad-

miniſtrando

miniſtrando ſæpenumero plus officit clemētia ꝗ̄ auſteritas: ſi id multis regibus, atq; in his filio Solomonis experimento compertū eſt: quanto magis hæc decet eos, qui pro dominis patres appellātur: & quibus datus eſt gladius, non quo perimant, ſed quo ſanent. ¶ Cæterum ad Titum capite tertio, iubet his artibus captari etiam Ethnicos: Nemini, inquit, maledicere, nō litigioſos eſſe, ſed modeſtos, omnem oſtendentes māſuetudinem ad om̄es homines. Rurſus ut hic eorū perſonam in ſe trāſfert, qui à turpi uita cōuerſi ſunt ad Chriſti religionem: Eramus enim, inquit, aliquando & nos inſipientes & increduli, errātes, ſeruientes deſiderijs, & uoluptatibus uarijs, in malicia & inuidia agentes, odibiles, odio habentes inuicem. Nunquam huiuſmodi fuerat Paulus, ſed talem ſe facit fuiſſe, ne quid illos offenderet. Sic & Petrus epiſtolæ prioris capite quinto, epiſcopos cæteros ut collegas ac ſocios admonet, imò obſecrat, ut ſe gregi credito paſtores exhibeant, non dominos, & Chriſti negocium agant, non ſuum. Idem Actorum capite ſecundo, in concione, qua primus ac primum auſpicatus eſt apoſtolicā functionem, qua lenitate reijcit conuiciū, quod dicerentur muſto oppleti delirare, prophetæ teſtmoniū adducens. ¶ Mox argumentis docet prophetæ uaticiniū non competere in Dauid, ſed in Chriſtum, & tamen ne quid hic offenderet ſermo, ceu blandiens mitigat: Viri fratres, inquit, liceat audacter dicere apud uos. Mox ani

mo cōsternatis, nihil aliud indicit, q̄ ut resipiscant, ac baptismo renouentur. Deinde ueluti ætati imputans illorū malefacta: Seruamini, inquit, à generatione ista praua. Deinde ꝓximo capite, facinus immane Iudæorū, q Christū occiderant, uide ut extenuet: Et nūc fratres scio, quod per ignorantiam fecistis, sicut & principes uestri. Atq; hos filios ꝓphetarū appellat, qbus præcipue sit ꝓmissus Christus. Lubet audire quantū hæc profecerit ciuilitas? iam accreuerat numerus credētiū ad quinq; milia. Nos & hanc doctrinam, ad hæc exēpla surdi cæciq;, nihil aliud quàm territamus, ac minamur: cogimus non docemus: trahimus, non ducimus, ad nostram gloriam, ad nostrum compendiū omnia referentes. Quantáuis Christo iacturam conciliamus citius, quàm uel unciolā de nostris commodis decidi patiamur. Vis scire euentum? Christi religio, quæ olim tam late florebat, uides q̄ in arctum contracta est? Verū hæc aliâs crebro sunt à nobis disserta: nunc quod institutū est, persequamur.

Quibus rebus oporteat instructū esse prædicatorem.

Illud item animaduertendum, quibus rationibus, & quàm diligenter præmunit suos, ad euangelij negociū ituros, ut intelligant, qui hodie prædicandi Christū munus suscipiūt, quibus rebus oporteat instructos esse. Regnū cœlorum uocatur, à quo conuenit procul abesse cupiditates terrenas, quæ regnū obtinent in ijs, qui mundum diligunt: eas omneis, quanto studio, suorū animis exemerit, operæpreciū est considerare. Luxum & uoluptatum

ptatum affectũ exemit parabola de diuite comessatore, & Lazaro mendico, quorum alter à temporarijs delicijs ad æternos cruciatus detractus in tartara, alter ab huius uitæ malis in æternã quietem translatus, ob oculos ponitur. Diuitiarum studium eximit parabola diuitis, horrea sua dilatantis, sibiq́ suauem ac mollem uitã in multos annos pollicentis, cum eadem nocte mors immineret misero, semel ereptura, quicquid ille tot annorũ sudore congessisset. Rursum, dum prohibet nos esse sollicitos de crastino, dum iubet recondi thesauros æternos, nec tineis, nec furibus obnoxios: dum præcipit, ut cœlestis patris bonitate prouidentiaq́ freti, liliorum ac passerculorũ more in diem uiuamus: dum Marci capite decimo, occasione iuuenis, qui mœrens discesserat, simulatq́ iussus est relinquere diuitias, habebat aũt opimas: uersus ad suos, ait, esse facilius, ut camelus eat per foramen acus, quàm diues ingrediatur regnum cœlorũ. atq́ id ut experimento quoq́ persuaderet, discipulos sollicitos de panibus, cõmonefacit eius, quod paulo ante uiderant, paucis panibus ac piscibus, aliquot hominũ milia saturata: & ita saturata, ut corbes multi reliquijs onusti, tollerentur à cõuiuio. ad hæc, cũ eos nullo instructos uiatico, legat ad primam prædicationẽ, & reuersi fassi sunt, sibi nihil defuisse. Parentũ & cognationis affectum (quandoquidem hic quoq́ nõ raro solet auocare nos à studio pietatis) multis modis reuellit: iubẽs, ut toti pendeant

Auaritia.

Cognatio.

deant à patre cœlesti,neq; quenquam patrem appellēt in terris:item negans se agnoscere discipulū,qui nō patri ac matri,sororibus ac fratribus:deniq; qui non uxori quoq; renūciarit,ubi poposcerit negocium regni dei. Ipse licet matrem habuerit unice piam,tamen huic nunquam blandus est. De uino interpellanti: Quid tibi,inquit,mecum est mulier? In tēplo obiurgatus: Quid est, inquit,quod me quærebatis? An nesciebatis, quod in his quæ patris mei sunt,oportet me esse? Rursum apud Matthæum capite duodecimo,inter docendum multitudinem,imperiosius interpellatus matris & fratrū nomine,cupientium eum conuenire,quàm non blande respondit: Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Rursus in cruce,mulierem,non matrem appellat,sui loco Ioannem supponens.

Ambitio. Cæterum honoris studium & ambitionis morbum, qui generosis & erectis ingenijs maxime solet innasci, quot modis ex animis discipulorum reuellit? haud ignarus,hanc fore præcipuam pestem procerum ecclesiasticorum. Et hoc affectu passus est suos tangi, quo efficacius eximeret. Ambitionis erat,quod filij Zebedæi per matrem,in hoc subornatam,postulant,ut Christo proximi sedeant in regno cœlorum. Ambitionis erat,quod inter se disceptāt,quis esset futurus primus in regno cœlorum. Proinde audiunt à domino: Principes gentium dominantur eis:& qui potestatem habent, exercent in

suos:

ſuos:non ſic erit inter uos,imò quicunꝙ uoluerit inter uos maior fieri,ſit ueſter miniſter: & qui uoluerit inter uos primus eſſe,erit ueſter ſeruus. Nec hoc contentus, obijcit exemplum ſui:Sicut filius hominis non uenit ut ſibi miniſtretur,ſed ut ipſe miniſtret alijs, & animã ſuã det ꝓ multis Papæ,quantũ hæc oratio diſcrepat ab ambitionis affectu? Exhibet puerũ humilem ac puſillum, negans quenquam ingreſſurum regnum cœlorum, niſi qui ſeſe ad eius modulũ ſubmitteret. Rurſum Matthæi capite uigeſimotertio,ſcribarum & phariſæorum faſtũ & ambitionem palàm inſectatus,quod dilatatis phylacterijs,ac fimbrijs ampliatis,oſtentantes ſeſe, captarent primos accubitus in cœnis,& primos conſeſſus in ſynagogis,atꝙ in foro gauderẽt honoris gratia ſalutari rabbini: Vos autẽ,inquit,nolite uocari rabbi: unus eſt eñ magiſter ueſter,omnes autem uos fratres eſtis. Et patrẽ nolite uobis uocare ſuper terrã:unus eſt enim pater ueſter,qui in cœlis eſt. Nec uocemini magiſtri,quia magiſter ueſter unus eſt, Chriſtus. Qui maior eſt ueſtrũ,erit miniſter ueſter. Porrò qui ſemet extulerit,hũiliabitur:ꝗ ſe humiliauerit,exaltabitur. Idem agit, Lucæ capite decimoquarto,parabola de inuitatis:inter quos qui ſibi poſtremum locum delegerat,iubetur aſcendere. Eódẽ pertinet,quod inuitat,ut ſubmiſſi blandum ac molle iugũ ſuum accipiant:Diſcite,inquit,à me, quod mitis ſim & humilis corde,& inuenietis requiem animabus ueſtris.

Superbia. tuosa res est superbia, contendit de honore, uindex est, & dum nulli cedit, nunquam à pugna uacat. Quanquã *Doctrina uitæ.* nulla doctrina efficacior, quàm ipsius uita. Quem enim homunculum non pudeat erigere ceruicem, cum ille uere summus, præcinctus linteo, lauat pedes discipulis suis: capitur, cæditur, conuicijs afficitur, ac ueluti flagitiosus in crucem tollitur. Deniq; per summam deiectionẽ sui, promeruit ad summam euehi dignitatem.

Generis fiducia. Porrò permulti tument generis nobilitate, qui morbus omniũ quidem communis: Iudæis tamen peculiarius adhæsit, qui sine fine iactabant patrem Abraham. Ne cœperitis, inquit, dicere: Filij Abrahæ sum9. dico eñ uobis: Potens est deus de lapidibus his suscitare filios Abrahæ. Et aliâs filios Abrahæ uocat, quicunq; Abrahã factis referrent, ipsos qui se gloriarentur Abrahæ filios, diaboli filios esse, qui parentem hunc impijs factis æmularentur. Omnis igitur Christianorum nobilitas recte factis æstimanda est, non stemmatis. Is demũ pudendæ conditionis est, quisquis seruit uitijs. Centurionem alienigenam præfert Iudæis. Samaritanum leprosum anteponit Iudæis. Rursum Samaritanum uulnerati uiatoris curatorem, anteponit sacerdoti & Leuitæ, qui Samaritanos ut extremos homines aspernabãtur, seipsos pro semideis gerebant.

Sæuitia. Sæuitiæ malũ funditus exigit, tot parabolis ad clementiã & ignoscẽdi facilitatẽ ꝓuocans, apud Matthæũ

capite

capite decimooctauo, de seruo q̄ noluerit remittere conseruo, cū ipse domini cōmunis lenitatem esset expertus: dū inibi iubet errantē fratrē danculū absq; arbitris corrigi: dū septuagiessepties resipiscēti, totidem iubet ignoscere. Rursum cū Lucæ capite nono, Samaritanis Christum non recipientibus, Iacobus & Ioannes: Vis, inquiunt, ut iubeamus ignē è cœlo descendere, qui consumat istos? Ab hoc impetu protinus eos reuocat ad affectū mansuetudinis, & acriter increpitis illis: Nescitis, inquit, cuius spiritus estis. Filius hominis non uenit ad perdendas animas, sed ad seruandas.

Est & alius affectus, qui inter ipsa benefacta bonis etiam uiris insidiatur, ni cauerint, fiducia nostri: non tolerat hunc in suis Christus. Parum pius est, qui sibi pius uidetur. Pharisæum sua merita prædicantē è proximo, fastidit: Publicanum è longinquo sibi displicentē, agnoscit. Item apud Lucā cap. decimo septimo, adhibita similitudine declarat, nihil gratiæ deberi seruis, etiamsi per omnia suo functi fuerint officio: Sic & uos, inquit, cum feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite: serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Nec aliud agit ꝓximo capite parabola de talentis ab hero cōmissis. Sors est aliena, quantulacūq; est: quicquid hinc quæritur industria nostra, dn̄o quæritur, nō nobis. Dispēsatio nobis est credita: male nobis, si cessauerimus: non est quod gl̄iemur nostro noīe, si cū officio rem gesserimus. *Fiducia sui.*

Huc spectat, quod legimus apud Matthæũ capite decimonono, cum cuidã interroganti, quid boni sibi faciendum esset, ut haberet uitam æternam: Quid me, inquit, interrogas de bono? Vnus est bonus, deus. Sensit morbum hominis, sibi bonitatis laudem arrogantis: cũ oẽs nostræ iustitiæ corã oculis dei, nihil aliud sint, q̃ pãnus mulieris menstruo profluuio pollutæ. Ad hæc apud eũdem capite uigesimoquinto, solos illos agnoscit, qui ipsi sua benefacta nesciũt. Domine, quãdo te uidimus esurientem, & pauimus: sitientem, & dedimus tibi potum? Quando autem te uidimus hospitem, & collegimus te: aut nudũ, & cooperuimus te? Aut quando te uidimus ægrotum, aut in carcere, & uenimus ad te? Hoc est certissimum ueræ pietatis argumentum, si conatus pro uiribus omnia, tibi uidearis expers pietatis. Iniusti mirantur, si quod officiũ præterissent: adeo sibi non uidebanẽ impij. Ne eos quidem agnoscit, apud Matthæum capite septimo, qui sese commemorãt, & dæmonia per illius nomen eiecisse, futura prædixisse, multaq; stupenda gessisse: Amen, inquit, dico uobis, nescio uos. Huc alludit, ni fallor, parabola, quam apud Lucam capite duodecimo proponit, admonens, ne quis iustitiæ suæ fiducia prouocet ad iudicem, iuris rigorem experturus, componat magis cum aduersario litem. Nec aliud agit Ioannis capite decimoquinto, cum ait: Non uos me elegistis, sed ego uos elegi, & posui uos ut eatis, & fructũ adferatis. Atq;

inibi

inibi paulo ſuperius, ſe uitem uocat; diſcipulos palmi-tes. Si quid à nobis adfertur bonæ frugis, totũ ſtirpi trãſ-ſcribẽdum eſt, ſine qua nihil ſumus niſi ignis alimonia. Ac mox capite proximo, diſcipulos nonnihil ſibi placẽ-tes, cum aiunt: Nunc ſcimus, quod ſcis omnia, nec opus eſt ut quiſquam te interroget, per hoc credimus, quod à deo ſis profectus: ut mox repellit, nec ſinit in eo mane-re affectu: Nũc, inquit, creditis. Ecce ueniet hora, & iam uenit, ut me deſerto, diſpergamini alij aliò. Nec Petrum tulit, humana fiducia magnifice de ſe pollicentem (Etiã-ſi omnes offenſi fuerint, ego certe non labaſcam: Amen inquiẽs, dico tibi, quod hac nocte priuſquam gallus bis ca-nat, ter me negabis) aliâs diſcipulos, iactantius referen-tes, quod in primo prædicationis tyrocinio res ſucceſſiſſet, dæmonijs quoque ſubiectis. Amen, inquit, dico uobis, ui-di Luciferum tãquam fulgor de cœlo cadentem. Noli-te gloriari ſup hoc, quod ſpũs ſubijciunt uobis: de hoc potius gloriemini, quod noia ueſtra ſcripta ſunt in cœ-lis. Nec ſolus Petrus ſe fortẽ fore prædicarat: uox illius, uox erat omnium: nec ille ſolus diffiſus eſt, diffugerunt cæteri quoque, metu territi. Eſt autẽ hoc ferè mortalium ingenijs inſitum, ut ſibi quiſque plurimum tribuat, alijs parcius: atque id uitij magis adeſt rudibus, aut paululum modo ingreſſis quàm exercitatis & abſolutis. Vnde in-ter immites beſtias prouerbio numerantur ij, qui intra annum ſeptem artium liberalium titulum ac profeſſio-

nem susceperunt. Nec inscite dixit quidã, qui Athenas se cõtulissent, primũ reddi sapientes, mox philosophos, hoc est, sapiẽtiæ cupidos: postremo idiotas & indoctos, quod usu ueniret, ut ubi quàm maxime profecissent, tũ demum intelligerẽt sese nihil scire. Proinde Paulus, qui Christi spiritũ affatim hauserat, ubiq; mira sollicitudine deterret ab hoc morbo, qui nos nõ solum indoctos reddit, uerũetiã indociles. Quicquid in nobis est uirtutis, ubiq; dei donum & gratiam uocat, spiritui Christi, & Christo tribuit. Sic ad Ephesios capite secundo: Gratia, inquit, saluati estis per fidem, & hoc non ex uobis. Dei enim donũ est nõ ex operibus, ut ne quis glorieť. Rursum ad Corinthios secũdæ, capite decimo: Qui gloriatur, inquit, in domino glorietur. Quid est, in domino gloriari? nimirum quicquid recte fit à nobis, gratuitæ Christi beneficentiæ asscribere. Sed apertius etiam eiusdem epistolæ capite tertio: Fiduciam autem talem habemus per Christum ad deum, non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est. Insup epistolæ ad Rhomanos capite nono, declarat salutem non aliter nobis contingere, quàm per iustitiam, quæ ex fide est. Porrò iustitiam ex fide uocat, cũ nostris factis nihil omnino tribuimus, sed pro uiribus ad optima conantes, quicquid succedit, agnoscimus muneris esse gratuiti. Hanc alibi iustitiam dei uocat, cui opponit iustitiam hominum: Suam, inquit, uo

quit, uolentes cõſtituere iuſtitiam, iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti. Sic enim ſcribit capite tertio: Iuſtitia autem dei per fidem Ieſu Chriſti, in omnes & ſuper omnes qui cre dunt in eum. Nõ enim eſt diſtinctio: Omnes enim pec cauerunt, & egent gloriæ dei; Iuſtificati gratis per gratiã ipſius, per redẽptionẽ, quæ eſt in Chriſto Ieſu, quẽ pro poſuit deus propiciatorem per fidẽ in ſanguine ipſius, ad oſtenſionem iuſticiæ ſuæ, propter remiſſionem præ cedentiũ delictorum in ſuſtentatione dei, ad oſtenſio nem iuſtitiæ eius in hoc tempore, ut ſit ipſe iuſtus, & iu ſtificans eum, qui ex fide eſt Ieſu Chriſti. His concinũt quæ ſcribit capite quinto: Si em̃ unius delicto mors re gnauit per unum, multo magis abundantiam gratiæ & donationis iuſticiæ accipientes in uita regnabũt. Vides ut ubiq; gratiam & donationem uocat noſtram iuſti ciam. Quid autem adiecit? Per unũ Ieſum Chriſtum. Quanq; quid aliud agit tota hac epiſtola, q; ut genti bus pariter ac Iudæis ſui fiduciã adimat, ac ſibi diffiſos, totos ad Chriſti uocet præſidia. Noſtræ iuſticiæ nihil aliud ſunt, q; pannus menſtruo ꝓfluuio cõtaminatus: noſtra ſapientia ſtultitia eſt: noſtra puritas impura eſt. At hæc omnia nobis eſt Chriſtus & iuſticia, & pax, & ſapientia: idq; ex largitate patris, qui prior & gratis dile xit nos, & hoc ipſum gratis præſtitit, ut illum redame mus. Huc pertinet, quod Paulus ubiq; ſe ſeruum Ieſu Chriſti uocat. Quicquid ſeruus facit cum officio, do

mino tribuitur,cuius iussu id facit:si cessat,pœnam me-
retur:sin obit mandata,nihil ex pacto debetur præmij,
cum totus sit domini.Nec aliò spectat, quod functio-
nem suam nunc dispensationem appellat,nũc ministe-
rium.Vt fideliter dispenses,tamẽ alienum est,quod di-
spensas,ut gnauiter administres domini rem admini-
stras.Quin hoc quod uocatus esset ad munus apostoli
cum,Rhomanis scribens,gratiam uocat:Per quem, in-
quit,accepimus gratiam,& apostolatum.cũ Corinthijs
agens,misericordiã appellat:De uirginibus,inqt præce-
ptum dñi non habeo:consilium autẽ do,tanquam mise
ricordiam consecutus,ut sim fidelis.Hunc igitur affectũ
cum primis noxium ac pestilentem , penitus studet ex
animis nostris reuellere.Itaq; Rhomanis scribens, ma-
gistri parabolam de uite & palmitibus refert compara-
tione oleæ & oleastri insiticij.Nihil Iudæis profuit ra-
mos esse natiuos,qui ob incredulitatẽ excisi sunt : nihil
profuerit nobis,insitos esse oleæ, & radicis eiusdem fa-
ctos esse participes,si cõmiserimus, ob quæ mereamur
excidi:Fracti,inquit,sunt rami,ut ego inserar:bene. pro
pter incredulitatem fracti sunt.Tu autem fide stas,noli
altum sapere,sed time.Ac mox:Nolo enim uos ignora
re fratres mysterium , ut non sitis uobisipsis sapientes.
Quid est,uobisipsis sapientes?nihil aliud quàm,uobis-
ipsis fidentes.Neq; uero periculum est,ne diffisi uiribus
nostris,segnius eluctemur ad fastigium uirtutis:imò cũ
persua

persuasum habeamus, dei præsidio nihil non posse fieri, & illius opem nulli deesse, nisi qui recusat: tanto alacriores ingrediemur hoc stadium, ab eodem & cursus initium, & progressum, & exitum felicem expectantes. Nemo uerius fidit deo, quàm qui suis præsidijs omino diffidit. Nulli plus adest roboris, quàm qui numinis ope totus nititur.

Præter hæc, est mira uis pudoris humani, quem sæpenumero non possunt contemnere, qui possunt opes ac uoluptates contemnere: proinde beatos pronunciat, cum illis exprobrarint homines, confictis calumnijs eos traducentes. Addit exemplum sui: Si patrem, inquit, familias Beelzebub uocauerunt, quanto magis domesticos eius? Nō est discipulus supra magistrū. Et in Actis, gloriæ sibi ducunt apostoli, publicitus flagris cæsi, quos deus dignos habuerit, ut pro Christi nomine contumelijs afficerentur. Atq; alibi uices mutuas pollicetur: Quē mei puduerit, inquiens, apud homines, huius me quoq; pudebit apud patrem meum: & qui me professus fuerit apud homines, hunc uicissim agnoscam apud patrem. Paulus non alijs de rebus gloriatur, quàm de cruce domini Iesu Christi, quam mundus summum probrum esse ducit. Idem nouit per infamiam & bonam famam, euangelij negocium agere, sic ut siquid gloriæ contigisset, Christo transscriberet: si quid ignominiæ, gloriæ loco duceret, ob Christum male audire. pudor humanus.

m Restabat

Restabat extremus affectus, adeo nobis insitus natura, ut inexpugnabilis uideri posset, nisi nihil non posset deus. Quis enim humanis præsidijs contemnat metum iudiciorum capitalium, sæuitiam tyrannorum, crudelissima supplicia, denique mortem etiam probrosam apud homines? Hac quoque in parte suos securos esse iubet, præcipiens, ne meditentur apologiam, qua se tueantur pro tribunalibus: se suggesturum, quod dicto fuerit opus: se suppeditaturum facundiam, cui nõ queant aduersarij resistere: non formidandos eos, qui corpus ualeant occidere, animam non possint, qua incolumi, nihil totius hominis perit: quãdo pollicitus est, ne pilum quidem capitis nostri periturum. Ab his igitur affectibus liberos, quid est quod uel corrũpere possit, uel terrere? Rursus qui his obnoxius est, nõ potest cõstanter Christi negociũ gerere. Videt episcopus, quid expediat gregi, & uult illi consultum, sed protinus reclamãt affectus. Si hic pergas, decrescet census, offendes principem, non assequeris galerum cardinaliciũ, habeberis delirus. Nec tamen est irritandus quisquam, sed si Christi res secus obtineri non potest, magno animo ferenda sunt rerum dispẽdia, famæ probra, capitis discrimina. Apostoli nusquam prouocant magistratus aut principes, nõ exprobrãt populo pristinæ uitæ dedecora: tantum ad Christum, ad uitæ nouitatem, ad salutẽ inuitant: & omnibus, quantum licet, sese accommodant, quo plures pelliciant ad

Pro Christi nomie quid uis audendũ cum ipsa uocat res.

Christũ

Christum. Quod si fluctibus rerum humanarum sic inuoluemur, ut quò Christus & animi uotum inuitat, pertendere non possimus, tamē huc pro uiribus enitendū erit. Opibus onerauit te fortuna, fortasse non expedit abijcere: posside cōtemptim: &, ut Pauli uerbis utar, posside tanquam non habeas: minus angeris, si quid decurtatum sit: minus metues, si quid immineat dispendij. Contigerunt tibi parentes clari, contigit uxor insignis: habeto tanquam non habeas, & minus auocabit à pietate horum possessio. Contigit principis fauor: ne hinc intumescas, sed abutere potius, quatenus licet, in rem Christi. Inuolutus es aulæ negocijs: explica te pro uirili, nihilo secius interim ex hoc malo decerpens, si qua bonæ rei sese obtulerit occasio. Semper interim Martha murmuret aduersus Mariam, inuidens illius ocio. Super omnia adsit innocentia, quam pud at & malos incessere. Adsit charitas, ad benemerendum de omnibus exposita, & alacris. Adsit animi lenitas, quæ sæuitiā impiorum uel mitiget, uel toleret. Adsit simplex prudentia, & prudens simplicitas, quæ sic declinet iniuriam, ut ipsa nullum afficiat iniuria. Adsit certissima fides, quæ de Christi ꝓmissis nihil addubitet. Hos animos si præstiterint ij, qui in apostolorum uices succedunt, tum uere mereatur dici regnum cœlorum, ecclesia Christi. Nūc adeo pleriq; absunt ab hac imagine, ut sint qui hæc uelut obsoleta rideant: ut sint qui diuersa doceant.

Exempla uitæ e sacris literis. Quoniam autem huc tendit uniuersa Christi doctrina, ut ipsi pie sanctec uitam traducamus, conueniet ad omnes uitæ actiones exemplum ac formam è diuinis libris uenari: præcipue uero ex euangelijs, è quibus potissimum nostra ducuntur officia. Obseruandum igitur, ut ipse Christus se gesserit erga uarios uarie: erga parentes, puer & natu grandis (puer obtemperat, docens contemnit) erga discipulos, ergo pharisæos elatos, erga percōtantes insidiose, erga plebē simplicem, erga afflictos: apud suos, apud exteros, apud magistratus: quibus etiā rationibus suos ubiq præmunierit, quomodo se gerere debeant erga cognatos & amicos, quos ne salutari quidem uult cum euāgelicæ prædicationis dispendio: erga benemerentes & excipientes euangelij gratiam, erga reijcientes, erga persecutores, erga Iudæos, erga gentes, erga fratrem imbecillem aut errantem, erga fratrem corrigibilem, erga iudices impios, erga gregem sibi commissum, cæteraq, quæ nobis in cotidiano uitæ usu solēt incidere. Horum, si uidetur, locos aliquot commemorabimus ob imperitiores, quo facilius reliqua per se possint annotare. *Fides & charitas.* Duo quædam peculiariter & perpetuo inculcat Christus, fidem & charitatē. Fides præstat, ut nobis diffisi, fiduciam omnē collocemus in deo Charitas hortatur, ut de omnibus bene mereamur. Primū, apud Matthæum capite nono, alienam etiam fidem imputat paralytico: Videns autem Iesus fidem illorum. Ac paulo post,

lo poſt,cæcis opem ac miſericordiam implorãtibus, nõ prius ſuccurrit,quàm de fide ſtipulatus:Creditis,inquit, quod hoc poſſim facere uobis? cumq́ꝫ reſpondiſſent ſe credere,tum deniq́ꝫ tetigit oculos eorum,dicens:Secundum fidem ueſtram fiat uobis.Rurſus ibidem mulieri, contactu ueſtis ſanitatem aſſecutæ: Cõfide,inquit,filia, fides tua te ſaluam fecit. Apud eundem euangeliſtam capite decimo quarto,diſcipulis expauefactis, ac uociferantibus præ timore:Habete,inquit,fiduciam:ego ſum, nolite timere. Ac mox Petrus fide fultus, ad exemplum præceptoris ambulat ſuper àquas.Idem hæſitans, peſſum it,& audit:O parum fidens,quare dubitabas? Ac proximo capite,ueluti coactus per Cananææ fiduciam, ut cui nollet,præſtaret hoc beneficij,exclàmat:O mulier magna eſt fides tua,fiat tibi ſicut uis.Apud Lucam capite decimoſeptimo,leproſum fidei uult acceptam referre ſanitatem:Surge,inquit,uade,quia fides tua te ſaluum fecit.Rurſum Ioannis capite quarto, reguli fides ſalutẽ impetrat filio morienti:Credidit, inquit, homo ſermoni,quem dixerat ei Ieſus,& ibat. Iam autem eo deſcendente,ſerui occurrerunt ei,& filij ſalutem nũciant.Iterũ, Matthæi capite decimoſexto,diſcipulis de panibus ſolli citus ὀλιγοπισίαν exprobrat.Apud eundem capite decimoſeptimo,diſcipulis admirãtibus quid obſtiterit, quo minus potuerint ſanare lunaticum:Propter incredulitatem,inquit,ueſtram non potuiſtis. Ac mox declarans,

quanta sit fidei uis: Si habueritis, inquit, fidem sicut gra
num sinapis, dicetis monti huic: transi hinc, & transibit:
neq; quicquam erit uobis impossibile. Apud eundē ca-
pite uigesimoprimo, discipulis admirantibus, ficum ad
execrationē Iesu exaruisse: Amen, inquit, dico uobis: si
habueritis fidem, nec hæsitaueritis, non solum quod ac
cidit ficui facietis, sed & si monti huic dixeritis, tollere &
proijce temet in mare, fiet. Et quicquid postulaueritis in
precibus uestris, accipietis. Item apud Marcum cap. de-
cimo, cæcus sanatus audit: Fides tua te saluū fecit. Apud
Lucam capite octauo, discipulis ob tempestatis uim pe
riclitantibus: Vbi, inquit, est fides uestra? Ac mox codē
capite, exanimato archisynagogo ad nunciatā filiæ mor
tem, dominus Iesus: Noli, ait, timere, crede tātum, & sal-
ua erit. Tāta res est fides, ut ex huius uel inopia, uel im-
becillitate ferè nascatur, quicquid uitiorum, Christiano-
rum mores corrumpit.

Charitas. De charitate uero quid attinet indicare? Quid enim
aliud docet, quid tota sua uita inculcat Christus, nisi sū-
mam charitatem? unum hoc erat, quod nos docturus
uenerat. Siquidem apud Lucā capite duodecimo: Ignē,
inquit, ueni ut mittam in terram: & quid uolo, nisi ut ac-
cendatur? Magnum aliquod fuerit, necesse est, cur dei fi
lius descenderit in terras. Non uenit ut regnū occuparet
orbis, nō ut philosophiā nobis traderet. Ideo uenit tan
tus legatus, ut ingens amoris incendium excitaret, & ob
id ignē

id ignem uocat. Magna est naturæ charitas: at hæc præ Christi charitate glacies est. Iam apud Ioannē, totū hoc quod loquitur, quod agit apud discipulos, imminente mortis tēpore, quid aliud sonat, quid aliud spirat, quàm igneam ac flagrantissimā charitatem? Quis tam saxeus est, ut illa legat absq; lachrymis? Hæc est charitas illa, morte fortior, quæ amantē ad mortis usq; contemptū inflāmat: quæ efficit, quod nulla possunt humana præsidia. Huius unius symbolo uoluit suos discipulos à cæteris discerni: Per hoc, inquiens, cognoscent omes, quod discipuli mei estis, si charitatem habueritis inter uos mutuam. Deus, inquit Ioannes, charitas est: ab hoc excidit, quisquis excidit à charitate. 1.Io.14. Proinde Matthæi capite uigesimoquinto, declarans & ob oculos ponēs, quibus factis debeatur cœlū, uide quid cōmemorat: num uestem sordidā? num ieiunia? num ciborum delectū? num psalmorum uim demurmuratā? num eruditionē? num miracula? nihil horū. quid igitur? Pauistis, inquit, esurientem, potū dedistis sitienti, excepistis hospitem, nudū texistis, ægrotū inuisistis, carcere inclusum subleuastis alloquio. Nihil autem aliud sunt hæc, q; officia charitatis. Euolue testamentū omne nouum, nihil usquam reperies præceptum, quod ad ceremonias pertinet. Vbi de cibis aut ueste uerbū ullū? Vbi de inedia, aut similibus, ulla mentio? Solam charitatē suū præceptū uocat. Ex ceremonijs oriuntur dissidia, è charitate pax. Apud Mat- Ceremonia

thæum

thæum obmurmurāt Christo pharisæi, quod fame per pulsi, sabbato uellerent spicas: quibus Dauid obijcit exē plū, qui nō ueritus sit sacrosanctis uesci panibus: Quod si nossetis, inquit, misericordiam uolo, & nō sacrificium, nunq̃ condemnassetis innocentes. Dn̄s est enim filius hominis etiam sabbati. Atqui hæc erāt à deo præcepta, & tamen non uult obseruari, quoties charitatis officiū est præstandum. Quid igitur dicent homunculi obscuri, qui ob interdictum esum carnium, aut his frigidiores constitutiunculas postulant, ut totus homo ueniat in capitis periculum? Apud Ioannem capite nono, magnas excitāt tragœdias, quod cæco reddidisset oculos die sabbati. Apud eundem capite quinto, paralytico sanato obmurmurant, qui iussu Christi grabatum suum sabbato sustulisset. Apud Matthæum uero capite nono, taciti secum obganniunt, quod peccata remitteret. Obmurmurant alibi, quod sabbato sanasset mulierem cōtractam, qui bouem aut asinum in puteum delapsum, non uererentur educere sabbato. Christus clamat, non hominē ob sabbatum esse conditum, sed sabbatum ob hominē esse repertum: & tu uis tuas leges tantum ualere, ut citius pereundum sit homini Christiano, quàm ab ijs latum digitū discedat? Rursus obmurmurant apud Matthæum capite decimoquinto, quod discipuli manibus illotis cibum caperent. Hic uero nō solum pius dominus excusat suos, uerumetiam crimen in ipsos retorquet, qui

ob cor

ob corban, quod auaricia ſacerdotum repererat, negligebant dei præceptum. Nam dei uocat, quod ad naturalem pietatem attinet. Succurrere parentibus, charitatis eſt: ab hac auocabant, modo nonnihil accreſceret gazophylacio. Chriſtus clamat: Nō quod intrat in os polluit hominem: & tu exigis à Chriſtiano, ut ingenti ualetudinis diſpendio ueſcatur piſcibus? Imò præ te nō ducis pro Chriſtiano, qui corporis habitu compulſus, quocunq́; die, quocūq́; cibo ueſcens, gratias agit deo. Adeo placet Chriſto beneficentia, quam eleemoſynam appellat: ut apud Lucam capite decimoſexto, collaudet iniquum diſpenſatorem, qui fraudato domino, ſubuenerit debitoribus. Iam quid aliud nobis cōmēdāt apoſtoli ſuis epiſtolis? Et nos ad hæc om̄ia penè ſurdi, pluſ Iudaicis conſtitutionibus oneramus Chriſti ſanguine liberos? ob has calumniamur immerentem? Verū hæc inſectari, nō eſt huius inſtituti. Reliqua carptim, ut quicquid occurrerit attingemus, ſi prius indicauerimus, quàm ad hanc formam apoſtolorū doctrina moresq́; reſpondeant: cum primis autem Pauli, quo non alius præceptorem Chriſtum expreſſius retulit. Atq́; utinam qui in apoſtolorum uicem ſucceſſerunt, & Chriſti uicarios ſe nominari gloriantur, merito ſermonem Pauli ſibi queāt uſurpare, quo hortatur Corinthios ad ueram pietatem: Rogo, inquiens, uos, imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Idq́; totidem uerbis repetit, eiuſdem

epiſtolæ capite undecimo. Eſt igitur operæpreciuм, animaduertere, quàm nulla ſit apud hunc pagina, quæ nõ ſcateat crebra mentione fidei & charitatis, quas aliquoties iunctim, aliquoties ſeparatim ſuis cõmendat. Iungit, epiſtolæ prioris ad Corinthios capite decimoſexto, hoc uelut epilogo claudens prolixam exhortationẽ: Vigilate, inquit, ſtate in fide, uiriliter agite & confortamini, omnia ueſtra in charitate fiant. Rurſum epiſtolæ ad Timotheum ſecundæ, capite primo. Formã, inquit, habe ſanorum uerborũ, quæ à me audiſti, in fide & in dilectione, in Chriſto Ieſu. Vides ut duas germanas pietatis uniuerſæ uexilliferas copulauit, fidem & charitatem. Atq; his duobus nominibus potiſſimũ Theſſalonicẽſes in epiſtola ad ipſos ſecũda: Quoniã, inquit, ſupercreſcit fides ueſtra, & abũdat charitas. Iungit, & in priore: Et annunciante nobis fidem, & charitatem ueſtram. Itẽ epiſtola ad Rhomanos capite decimoquinto: Deus autem ſpei repleat uos omni gaudio & pace in credendo, ut abundetis in ſpe. Nónne tres heroinas coniunxit, fidem, ſpem, & charitatẽ? Iam in Rhomanis nihil prius laudat quàm fidem, qua putat illos pulcherrime nobiles fuiſſe: Fides, inquit, ueſtra annũciat in uniuerſo mundo. Quinetiã ex Abakuk teſtimonio, adeo iuſtitiæ ſummam fidei refert acceptam, ut quod Abraham uir tantus deo placuerit, non alij rei quàm fidei uelit imputari. Atq; hanc ſententiam Geneſeos teſtimonio cõfirmat:

Credidit

Credidit Abraham deo,& imputatum est illi ad iusti-
tiam. Idem capite nono, quod gentes ex idololatris asci
ti sint ad ueram pietatem, asscribit fidei. Rursus quod
Iudæi, qui sibi persuaserant se solos deo proximos esse,
repulsi sunt, non aliud arbitratur esse in causa, q̃ quod
diffiderent promissis euangelicis. Gentibus non obsti-
tit uita, præter simulacrorum cultum, tot facinoribus ac
flagitijs inquinata. Iudæis non profuit anxia legum ob
seruatio, nec æterni numinis cultus. quamobrem? quia
non ex fide, inquit, sed tanquam ex operibus. Totã aũt
disputationem, in qua fides primas agit, hac clausula fi-
nit: Omne autẽ quod nõ est ex fide, peccatum est. Tan-
ta fidei uis, ut uirtus hac destituta uertatur in uitium.

Ad hæc epistola ad Corinthios posteriore, demon-
strat hoc esse uehiculum, quo totus uitæ cursus feratur
ad æterna: Per fidem, inquit, ambulamus, & nõ per spe-
ciem. Nec alium scopum sibi præfixerat Paulus in apo-
stolica functione, q̃ ut gentes omnes sub fidei iugũ ad-
duceret, quam obedientiam, siue ut Græce scripsit, ὑπα-
κοὴν appellat, obiter admonens, Christianam fidem nõ
aliter esse firmã ac solidam, quàm si repulsis argutatio-
nibus curiosis, simpliciter & absq; disquisitiõe fidat pol-
licitis Christi: Per quem, inquit, accepimus gratiam &
apostolatum, ad obediendum fidei in omnibus gen-
tibus. Porrò scribens Ephesijs, soli fidei uult salutem ac-
ceptam ferri: Gratia, inquit, estis saluati per fidẽ, & hoc

non ex uobis. Porrò epiſtola quæ inſcribiť ad Hebræos, qua tuba, qua ſermonis ubertate fidei proſequitur encomium, omnia penè ueterum heroum facinora fidei merito tribuens?

Charitas. Iam de charitate quid attinet locos aliquot adducere, cum totus ubiq; Paulus nihil ſpiret, nihil crepet, nihil tonet, niſi flagrantiſſimam charitatem? Meras flãmas loquitur, & tamẽ ardentius quiddam tibi ſentire uideare, cũ legis quod humani ſermonis balbuties nõ queat effari. Ignea Pauli lingua, ſed pectoris iñcẽdium ſubindicat magis, q̃ explicat. Porrò quando charitas omnia cõglutinat, non eſt locus diſſidio, ubiubi regnum tenet charitas, quæ quantũ in ipſa eſt, facit omniũ omnia cõmunia. Ab hoc igitur omine ceu feliciſſimo, ſuas epiſtolas omnes auſpicatur, præcipui cuiuſdam boni uice gratiam ſuis imprecans & pacẽ. Nec alijs uerbis ſalutat apoſtolici ſenatus princeps Petrus: Gratia uobis, & pax. Atq; exordijs ſæpenumero reſpondent clauſulæ: nam ceu finiturus epiſtolam ad Romanos: Deus, inquit, pacis ſit cum omnibus uobis, amen. Cum iubet ut inuicẽ ſeſe conſalutent oſculo ſancto, quid aliud commendat quàm fraternã cõcordiã? Nam ego ſic interpretor, Chriſtianũ oſculum pectoris eſſe, nõ oris. Admotis genis ſalutare, uulgare eſt: coniunctis animis bene uelle omnibus, oſculum eſt homine Chriſtiano dignũ. Quid? an non eodem modo finit epiſtolam ad Corinthios poſteriorem?

riorem? Idipſum, inquit, ſapite, pacem habete. Quid eſt autem, idipſum ſapite, niſi ſitis eodem animo? Id quo altius infigat animis, repetens ἐιρηνεύετε inquit. Nec his cõtentus, addit præmiũ haud quaquã uulgare aut mediocre: Et deus pacis erit uobis. Cũ olim deus exercituũ deus uirtutum eſt dictus, nobis deus pacis dicitur. Talẽ uiderat Eſaias, cum principem pacis appellat. Ad hæc quaſi nunquam eſſet ſatis commendata cõcordia, adijcit: Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas dei, & cõmunicatio ſancti ſpiritus ſit cũ omnibus uobis, amẽ. Tribuatur hoc caſui, niſi ſimilem ad modũ claudit priorem ad eoſdem epiſtolam: Charitas, inquit, mea cum omnibus uobis in Chriſto Ieſu, amen. Raram quandã charitatem precatur Corinthijs, cũ ſuam precatur. Vis audire ꝙ Paulus amarit Chriſtum? Cupio, inquit, diſſolui, & eſſe cũ Chriſto. Quid uita charius, dulciuſue? at huius diſpendio cupit iungi Chriſto. An non ſacro quodam charitatis afflatu lymphatus tibi uidetur, cum in hunc ſermonem erumpit, Rhomanis ſcribens capite octauo? Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? quam nec morte, nec angelorum uiribus ait, poſſe dirimi. Iam quo affectu fuerit in pios, ſatis arguit, optãs anathema fieri à Chriſto pro Iudæis, Chriſto pertinaciter reclamãtibus. An alius eſt finis epiſtolæ ad Galatas, cum ingẽs quoddam & admirabile præmium uult polliceri ijs, qui à præſcriptio euangelicæ doctrinæ nõ recederent, nihil

aliud precatur quàm pacem? Quicunq;,inquit,hanc regulã secuti fuerint,pax super illos. Similia precatur Colossensibus: Et pax,inquit,dei,quæ exuperat omnẽ sensum,custodiat corda uestra, & intelligentias uestras in Christo Iesu. ac mox: Hæc agite,& deus pacis erit uobiscum. Quorsum autẽ pertineat ex medijs huius epistolis excerpere,quæ pacem & cõcordiam nobis commendent? Epistolæ ad Ephesios capite secundo, Christum ipsum pacem uocat: Ipse,inquit,est pax nostra, qui fecit utraq; unũ,quem & alibi μεσίτην appellat,quod ueluti reconciliator medius intercedat inter deum & homines. Ioannes item in epistola sua deũ ipsum charitatẽ uocat, adeo deo cõiunctam,ut quisquis alterutrũ habeat, aut careat,utriusq; uel copiam uel inopiam sentiat. Rursus ad Ephesios capite quinto,sic deo peculiarem facit charitatem,ut hac indole putet agnosci germanos ac ueros dei filios: Estote,inquit,imitatores dei sicut filij charissimi,& ambulate in dilectiõe,sicut & Christus dilexit uos. At in epistolæ ad Timotheum prioris,capite primo,uide quantũ tribuat charitati,quam totius legis perfectionem appellat: Finis autem præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona,& fide non ficta. nimirũ cum uoce sui præceptoris concordans,qui summam totius legis sitam pronũciat in dilectione dei, & proximi. Rursus epistolæ ad Rhomanos capite quinto,Christiani pectoris robur,adeo nõ cedentis malorũ procellis,ut

afflictioni

afflictionibus pro Christo susceptis,etiã glorietur, charitati asscribit: Quia charitas,inqt,dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctũ, qui datus est nobis. Iam,ad eosdem cap.octauo,tantum tribuit charitati,ut huius præsidio nihil non cedat in bonũ.Vbi friget charitas,nullæ quamlibet numerosæ leges,sufficiũt:ubi feruet,nulla opus est lege.Diligentibus,inquit, deũ, omĩa cooperantur in bonum.Ama,& fac quod uis: nõ enim peccat syncera charitas,ipsa sibi lex est, & ubiq; dictat, quid sit optimum factu.Proinde in epistolæ ad Corinthios prioris capite decimotertio, & item decimoquarto,quo ore tonat charitatis laudes? hãc uiam appellans excellentissimam,quæ uere magnos reddat in negocio Christi:hanc dotibus cæteris anteponit, quæ plurimũ prosit,quæ ubiq; sit usui,quæ sola non excidat,quæ una nõ peccet:sine qua cæteræ uirtutes mancæ sint & inutiles.Rursus epistolæ ad Corinthios prioris capite septimo,adeo fauet cõcordiæ,ut nec imparia matrimonia dirimi uelit:& alibi,nec seruũ baptizatum, à domino impio distrahi:sic arbitrans summã uocationis nostræ cõcordiam esse,non dissidium: In pace,inquit,uocauit uos deus.Hãc igitur uirtutem,quot modis inculcat Paulus? Qua solicitudine deterret ab his,quæ concordiam scindunt,& gignunt dissidia? Nulla est autem seges tam felix, in qua sese nõ misceat hæc zizania. Iudæis ipse deus erat dissensionis occasio, quem dum recusant cum alijs

habere

habere cõmunẽ, soli desierunt habere. Siquidẽ hoc stomachatur, epistolæ ad Rhomanos capite tertio, an Iudæorum deus tantum? nónne & gentium? At quod tũ Iudæis usu uenit, cauẽdum ne & nobis usu ueniat. Tot sunt discrimina religionẽ profitentiũ, & certatim singuli ad se religionis laudem sibi uindicant, perinde quasi solos istos agnoscat deus, populum ignoret. Pax, ait Ambrosius: est nostra religio. Vbi uideris regnare discordiam, intellige aut abesse, aut certe laborare religionem, quàm uero cõueniat inter istos, ipsi uideant. Rursus nõ in uita solum, uerumetiam in sacris studijs uitanda contentio. Fons autem omnis dissidij superbia est: dũ sibi quisq; plurimum tribuit, alteri minimũ, dum nemo cõcedit alteri, hoc est quod toties cũ Corinthijs delitigat Apostolus: Obsecro, inquit, uos fratres, per nomen domini nostri Iesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, & non sint inter uos schismata: sitis autem perfecti in eodem sensu, & eadem sententia, cæteraq; quæ sequũtur. Ac mox capite tertio: Cũ enim sit inter uos zelus & con-
1. Corin. 3. tentio, nónne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Rursus, capite undecimo, obiurgat illos, quod ne dominicam quidẽ cœnam concorditer agerent, quæ sũmæ cõcordiæ symbolum habebat: Conuenientibus, inquit, uobis in ecclesia, audio dissidia esse inter uos, & ex parte credo. Ac proximo capite corripit eos, quod ex ipsis etiã dotibus sacri spiritus, dissidiorum reperissent

occasio-

occaſionem. Proinde mox, exemplo corporis ac mem-
brorum, ad conſenſum reuocat, nihilq́ꝫ non trahit ad ar
gumenta pacis: unum deum omnibus cōmunem, unū
Chriſtum pro omnibus ex æquo mortuum, unum ſpi-
ritum pro ſuo arbitratu cuiqꝫ ſuas dotes impartientem:
unum baptiſma, per quod Chriſti corpori inſerimur
omnes: unum panem, de quo edimus omnes: unum ca-
licem, cuius omnes ex æquo ſumus participes. Sic enim
loquitur capite decimo: Quoniam unus panis & unum
corpus multi ſumus, omnes qui de uno pane & de uno
calice participamus. Item capite duodecimo: Hæc autē
omnia operatur unus atqꝫ idem ſpiritus, diuidens ſin-
gulis prout uult. Sicut enim corpus unum eſt, & mem-
bra habet multa, omnia autem membra corporis cum
ſint multa, unū tamē corpus ſunt: ita & Chriſtus. Etem
in uno ſpiritu omnes nos in unum corpus baptizati ſu-
mus, ſiue Iudæi ſiue gentiles, ſiue ſerui, ſiue liberi, & oēs
in uno ſpiritu uocati ſumus. Præterea ad Galatas ſcri-
bens, adeo uult hæc diſſidiorum ſeminaria abolita eſſe
per baptiſmum, ut quiſquis Chriſto ſit initiatus, nouā
creaturam appellet. Porrò diſſidiorum autores etiam
uitari iubet, epiſtolæ ad Rhomanos cap. decimo ſexto:
Rogo autem uos fratres, ut obſeruetis eos, qui diſſenſio
nes & offendicula, præter doctrinam quam uos didici-
ſtis, faciunt, & declinate ab illis. Moxq́ꝫ fontem huius
mali commōſtrans, addit: Huiuſcemodi enim Chriſto

domino nostro non seruiunt, sed suo uentri. Vidimus & nostra ætate tumultum non uulgarem inter Christianos, quem comperi non ab alijs excitatum, quàm quorũ quæstui uidebatur offectura purior Christi doctrina: citius omĩa subuersuros dixisses, quàm futurum, ut ab intestinis semel gustatis temperarent: adeo mordicus tenent lucrum, quod ex remissionibus impudenter prædicatis, quod ex compositionibus, quod ex dispensationibus, quod ex fumo pōtificij nominis, quem uenditant, quod ex applicationibus meritorum, quod ex cõscientijs male illaqueatis, quod ex falsa religionis opinione, quod ex errore mulierčularum & indoctæ plebeculæ colligitur. Multis ambitio fuit in consilio, ut hanc excitarent tragœdiam, qui tantum suæ gloriæ tribuunt, ut malint aboleri Christi doctrinam, quàm ipsos uideri quicquã nescisse. Plerosq; duplex habebat morbus, quæstus, & ambitio. Paulus itaq; sentiens, quãta pestis sit dissensio, nihil prius, nihil ardentius, nihil crebrius inculcat iteratq;, quàm concordiam, quàm pacem, quàm mutuam charitatem, non solum cum religionis consortibus, quam φιλαδελφίαν appellat, uerumetiam cum ijs, qui à nostris mysterijs essent alieni. Sic enim admonet Thessalonicenses, epistolæ prioris capite quinto: Videte ne quis malũ pro malo reddat alicui, sed semp, quod bonũ est, sectemini erga uos inuicem, & in omnes. Plusq; concordiam habet cũ omnibus, qui de omnibus etiã beneme-

benemereri studet. Rursum ad Rhomanos capite duodecimo: Si fieri potest, quod in uobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes, non uosmetipsos ulciscentes charissimi, sed date locũ iræ: obiter indicans, non posse consistere cõcordiã inter feroces, ubi mox iniuria reciprocatur iniuria: ubi nemo sit qui quicquam usquã de suo iure concedat, nemo qui maleficium uelit beneficio uincere. Etenim si semel aperta sit hæc fenestra nostræ iracundiæ, ut liceat intolerabilẽ iniuriam iure ulcisci, nemini commoto nõ iusta uidebitur sua causa, suus cuiq; blãdietur animus. Proinde quo longius nos ab hac fossa arceat Christus, & huius imitator Paulus hortatur, ut iniuriam pensemus officio: Benedicite, inquit, persequẽtibus uos, benedicite, & nolite maledicere. Ac mox: Si esurierit inimicus tuus, ciba illũ: & si sitierit, potũ da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Noli uinci à malo, sed uince in bono malũ. Et ubi sunt interim illi, qui cũ Christianæ religionis antistites uelint haberi, benemerentem ueneno lætali tinctis linguarum spiculis confodiunt: idq; pertinaciter, idq; ex composito, idq; deuotis animis, idq; pietatis prætextu, quæ scelestissima nocendi ratio. Quod docuit Paulus, ipse præstitit: nã epistolæ ad Corinthios prioris, capite quarto: Maledicimur, inquit, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus, nimirũ illũ imitans, qui in ipsa cruce pro crucis autoribus Rho. 12.

toribus deprecatus est patrem. Quãto uero stomacho
1. Corin. 6. Corinthios obiurgat, quod ob rem pecuniariam in ius
uocarent alius alium: ac non potius fraudem ac detrimẽ
tum admitterent rei, quàm tranquilitatis & concordiæ.
At quoniam iuxta comicum: Obsequium amicos, ueri
tas odium parit: fit Paulus omnia omnibus, quendam,
ut ita dicam polypum agens. Gaudet cum gaudenti-
bus, flet cum flentibus, uritur cum offensis, infirmatur
cũm infirmis. Est enim & pietatis obsequium, quod ali-
quousq; sese accõmodat alienæ uel infirmitati, uel opi-
nioni. Ex Ioannis epistola superuacuum arbitror addu
cere testimonia, cum ille nihil aliud sonet, quàm charita-
tem & concordiam. Petrum audiamus, professionis no
stræ principem secundum Christum: is, epistolæ prioris
capite quarto, adhortans ad præcipua pietatis officia, so
brietatem, uigilantiam, & precationes, omnibus his an-
teponit charitatem: Sobrij, inquit, estote, & uigilate in
precibus. Sed in primis mutuam inter uos charitatem
habentes, eamq; continuam, siue ut Græcus sermo ma-
gis sonare uidetur, uehementem, eamq; quo nobis red
dat commendatiorem: Charitas, inquit, operiet multi-
tudinem peccatorum. Quàm pulchre interim magistro
suo respõdens, à quo peculiariter audierat, tu me seque-
re: Remittite, inquit ille, & remittetur uobis. &, Dimissa
sunt illi peccata multa, quoniam dilexit multum. &, Re-
mitte nobis, sicut & nos remittimus. Cur hodie qui pec

catorum

catorum sarcina degrauantur, ad uenias, ad compositiones, similiaq́ꝫ remedia uocantur potius, quàm ad hoc, quod à Christo, quod à primarijs apostolis ostensum est? Cur dubia certis anteferimus? Cum his si quis exordia nascentis ecclesiæ cõferat, nihil aliud reperiet, quàm auspicia charitatis: Consident pariter omẽs unanimes eodem in loco: armãtur linguis igneis: multitudinis credentium erat cor unum, & anima una, cõferuntur in cõmune facultates omniũ. De ceremonijs nulla unq́ꝫ mẽtio. Iam quemadmodum fidei & charitatis comes est animi fortitudo, ueraq́ꝫ pietas, ita cum illæ languent, aut absunt, feruet superstitio: & quemadmodum syncera pietas animi puritate nititur, ita superstitio ceremonijs sese uenditat. Illam spiritus uocabulo frequẽter notat Paulus, hanc carnis: nam id sensit, opinor, cum scriberet Galatis: Sic stulti estis, ut cũ spũ cœperitis, carne consummamini? ab euãgelica fide charitateq́ꝫ exorsi, ad Iudaismũ relabimini. Aliter quidẽ, sed idẽ admonet Rhomanos, capite duodecimo, ut neglectis Iudaicis ritibus, ad pietatis studium in animo sitæ, sese conuertant: Obsecro itaqꝫ uos fratres, per misericordiã dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, deo placentem: rationale obsequium uestrum. Id à se factũ testatur, cum ad eosdem capite primo scribit ad hunc modum: Cui seruio in spiritu meo, in euãgelio filij eius. Adhuc Iudaissans colebat deum, sed statis ieiunijs, sed neo

Ceremoniæ

mentijs, sed sabbatismis, sed lotionibus, sed ciborū delectu: nūc aliud culturæ genus amplexus, neq; in monte, neq; Hierosolymis adorat patrē, qui gaudet ijs adoratoribus, à quibus adoratur in spiritu. Rursus capite septimo: Ita ut seruiamus in nouitate spiritus, & nō in uetustate literæ. Quod alibi carnem dicit, hic literam uocat. Idem agit epistolæ ad Timotheum prioris, capite quarto: Corporalis, inquiens, exercitatio ad modicum utilis est: pietas autem ad omnia ualet. Quid ait, ad modicum? quod huic expedit, illi non expedit: quod hic decorū est, alibi est indecorum, quod hodie laudatur, mox ueniet in probrum. Animi pietas omniū est cōmunis, & nusquam non habet locū. Ad hæc, quis nescit simulata sanctimonia nihil esse capitalius? at ea nulla persona magis imponit quàm ceremoniarum: plebes potissimū ijs rebus ducitur, quas uidet. Vis audire quanta pietatis pestis inuehaťfalso pietatis prætextu? audiamus Paulū ita uaticinantē epistolæ ad Timotheum secūdæ cap. tertio: Hoc autē scito, quod in nouissimis diebus instabunt tēpora periculosa, & erūt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incōtinentes, immites, sine benignitate, ꝓditores, proterui, tumidi, uoluptatū amatores magis quàm dei, habentes speciem quidem pietatis, uirtutem autem eius abnegātes. Quid addit Paulus? hos imitare? nequaq̃, sed

ſed hos deuita. Ex his enim ſunt, qui penetrant domos, & captiuas ducũt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur uarijs deſiderijs. Obſecro te lector, an tibi nõ uidetur digito demonſtrare quoſdam ex iſtorum ordinibus, qui ipſis mũdi uiſceribus immixti, monachos ſe uocant, & regum luxum affectantes, mendicitatem prætexunt. Atq; utinam tam eſſent pauci, ut horum inuidia leuiter grauaret bonos: nunc adeo multi ſunt, ut boni q ſunt, malorum turba pariter & tyrannide obruantur.

Audi quid paulus ſentiat de feſtis diebus Iudæorũ; quid de ciborum diſcrimine, quarum rerum gratia illi nec mortem recuſabant, ad alia ſcelera facile procliues. Qui ſapit diem, domino ſapit: & qui non manducat, domino non manducat: unuſquiſq; in ſuo ſenſu abundet. Ac mox ibidẽ: Nõ eſt regnum dei eſca & potus, ſed iuſticia & pax, & gaudiũ in ſpiritu ſancto. His concinunt quæ ſcribit Corinthijs epiſt. prioris, cap. decimo: Omnẽ quod in macello uenit, manducate, nihil interrogantes propter conſcientiã. Domini eſt terra & plenitudo eius. Rurſum cap. ſexto: Eſca uentri, & uenter eſcis, & hunc & has deſtruet deus. Iam ad Coloſſenſes cap. ſecũdo, quã to ſtomacho deridet iſtorũ dogmata, q ſic præſcribũt: ne tetigeris, ne guſtaris, neq; cõtrectaris, quæ omia ipſo pereunt abuſu, iuxta præcepta ac doctrinas hominum, quæ uerbotenus quidem habent ſpeciem ſapientiæ, per ſuperſtitionẽ ac humilitatem animi & læſionem corpo-

Feſti dies.

poris.

ris,non per honorem aliquem ad expletionem carnis. Ac Paulus quidem ubiq; concordiæ consulens, monet ut perfectorum firmitas ferat alienam infirmitatem,sed ad tempus,sed hac lege,ut proficiant,& infirmi esse desinant,sed in his rebus, quæ ex superiori uita penitius infixa sunt,quàm ut subito reuelli possint. Indignatur Paulus aduersus eũ,cuius cibo uulneratur animus fratris,ob quem mortuus est Christus: sed idem indignatur aduersus eum,qui ex huiusmodi rebus æstimat alienam conscientiam:Ad quid,inquit,libertas mea iudicatur ab aliena conscientia? Est aliquoties tempus,ubi docta charitas sese attemperet alienæ imbecillitati, sed ut præceptor sese demittit ad discipuli captum,ut medicus sese ægroti affectibus accommodat. Quale uero est cũ ipsi gignimus offendiculorum materiam? cum ab his supercilium ducimus? cum hoc ipso nobis uidemur meliores,quod sumus imbecilliores? quod ultro incessimus eos,à quibus discere debuimus? ultro præimus ijs, quos sequi conueniebat? Quid igitur, inquiet aliquis, damnas ceremonias? absit: Laudo ritus,quibus & olim & hodie chorus ecclesiasticus peragit sua mysteria: repræsentant aliquid,& addunt maiestatem cultui diuino:quanquam in his quoq; modus esse debet. Nõ probo uero quod humanis cõstitutionibus tota penè Christianorum uita ceremonijs oneratur:quod his nimium tribuitur,pietati minimum:quod his freti simplices, studium ueræ

diũ ueræ religionis negligunt: quod ob has magnis tragœdijs ſcinditur tranquillitas Chriſtiani corporis. Verum hæc inſectari non eſt huius inſtituta. Reliqua carptim ut quicquid occurrerit attingemus.

Annotandum, quod Chriſtus ubiq; ferè miſeretur turbæ ſimplicis, in ſolos phariſæos, ſcribas, & diuites uæ formidabile intonat: uidelicet indicãs, in epiſcopis, theologis ac principibus eſſe ſitum, ut populi uigeat aut frigeat pietas, ab illis omne malum oritur. Miſeret populi, qui dum phariſæi ſuũ agunt negociũ, deſtitutus oberrat in morem gregis, à paſtore deſerti, diſiectiq;.

Chriſtus more Iudæorum ieiunaſſe creditur, uel hoc argumento, quod eo nomine calumniantur diſcipulos, non ipſum: ut legis apud Matthæũ capite nono, ſignificans omnem occaſionẽ calumniæ uitandam ijs, qui paſtores agunt, aut principes.

Chriſtus bis duntaxat ſæuiſſe legitur, in primores Matthæi capite uigeſimotertio: & apud eundem capite uigeſimoprimo, in negociantes in templo: ſatis teſtans his fontibus uniuerſam eccleſiæ peſtem orituram.

Nullos eſſe magis capaces euangelicæ doctrinæ, q̃ ſimplices, mites ac modeſtos, aperit: ubiq; puſillos amplectens, & horum eſſe regnum cœlorum prædicans.

Non admittendum cuiuſq; hominis conſiliũ, quod auocet à pietate, docet exemplo ſuo, cum Petrum pauloante collaudatum, Satanã appellat, & qui conſultor

præire uolebat,imitatione mortis sequi iubet,quemadmodum legis apud Matthæum cap. decimosexto.

Quædã & præter ius facienda,ne turbetur ordo publicus,submonet capite decimoseptimo,iubens solui didrachmum,cũ testatus esset immunes esse regni filios.

Nihil insanabilius esse impietate, pietatis imagine personata:docet apud eundem euangelistam cap.uigesimoprimo:Amẽ,inquiens,dico uobis, quod publicani & meretrices præcedunt uos in regnũ dei.Pharisæi nusquam non reclamant Christi doctrinæ, sanctimoniæ falsa specie turgidi.Publicani & meretrices morbum agnoscentes suum,ad medicum accurrunt.

Ac mox ibidem:In factis,non uerbis:in affectu,non cultu:in obedientia,non ceremonijs sitam esse uerã pietatem,docet proposita parabola de duobus filijs,è quibus laudat is,qui quod uerbis detractarat, re præstitit.

Episcopis,& ijs, qui legitimis funguntur honoribus, etiã parum probis,tamen obtemperandũ esse,modo recta doceant,admonet apud eundẽ cap.uigesimotertio: Super cathedrã Mosi sederũt scribæ & pharisæi &c. Audiendus est qui docet euangeliũ,etiamsi nõ uiuat euangelice.Cæterũ eodẽ in loco taxat eos,quod humanis cõstitutionibus onerent populũ,subindicans in huiusmodi negligẽdos:quãdoquidẽ aliâs & apostolos defendit aduersus pharisæos,calũniantes quod illotis manibus cibũ caperẽt. Non temere neque subito irrumpendũ ad mu

nus

nus euãgelicæ prædicationis, docet ipse, tot testimonijs ante cõprobatus, Ioannis, colũbæ, patris: à baptismo se/cessit, ieiunauit, tentatus est, uicit: atq; ita demũ undiq; spectatus atq; instructus, nõ statim summa docuit, sed ab Ioannis prædicatione fecit initiũ, ad resipiscentiã & superioris uitæ pœnitudinem prouocans. Nullus enim opem medici desiderat, cui nõ displicet sua ualetudo.

Quod autẽ ultro quosdam accersit, uelut Iacobũ, Andream, Petrum ac Matthæum, quosdã sequi uolentes, reijcit: nos admonitos uoluit, non quoslibet esse recipiẽdos ad nostræ religionis cõsortiũ, sed eos dũtaxat, q̃ syncero simpliciq; accedũt anio. Id quidẽ certo liquebat ei, cui patebãt oĩa: nobis idẽ cõiecturis puestigandũ est.

Christus ut omnibus prædicauit, ita neminem unq̃ blandimẽtis aut humanis promissis ad se pellexit, neq; quenquam ui adegit, cum esset omnipotẽs. Benefactis traxit, exemplo uitæ traxit, idẽ factũ ab apostolis. Pro/inde uidendum, recté ne sentiant ij, qui Turcas bellicis duntaxat machinis student Christianos facere. Imò potius tonet apud illos theologorum uox, apostolicæ similis: luceat uitæ candor, sic fiunt uere Christiani.

Apud Matthæum capite octauo, Geraseni, conspectis miraculis, rogant Iesum, ut excederet suis finibus, quod ad ipsorũ affectus esset inutilis. Ita nostris quo/que temporibus pleriq; sunt, qui taceri uelint doctrinã euangelicam, ut cum ipsorũ uitæ instituto pugnantem.

Christus adhuc infans fugit in Aegyptum, uir ultro sese offert satellitibus, indicans esse tempus fugiendi, ac subducendi sese, cum imminens periculum nō uidetur facturum ad gloriam Christi.

Apostolos suos diu rudes & incredulos, lenissimo pertulit animo, donec paulatim proficerent: ita sacerdotes summa mansuetudine ferre debent populum infirmū, donec sensim ad meliora prouehatur.

Idem se facilem ac popularem & expositum omnibus præbuit, ne publicanorum quidem ac peccatorum fugiens conuiuia: sed nusquam non agens euangelij negocium. Ita conuenit episcopum, aut horum uicarios, omnibus sese accommodare, sed hoc interim agentes, non ut ipsi ditiores euadant, uerum ut suos reddant meliores. Asciuit te princeps in regiam, ut sis à cōfessionibus, aut à concionibus: ne id agas, ut episcopatum auferas, sed ut pauciora peccentur inter aulicos.

Carnis necessitudines obstare ijs, qui rem euangelicam gerūt, testatur apud Matthæum capite decimotertio, inter suos pauciora proferens miracula ob illorum incredulitatem: Nonne, inquiunt, hic est fabri filius? nōne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacob, & Ioseph, & Simon, & Iudas? & sorores eius omnes apud nos sunt? unde ergo huic omīa ista? Atque alibi cognati illius parant eū in uincula conijcere, dicentes: In furorē uersus est, ut legimus Marci capite tertio. Proinde qui

uirtute

uirtute uelit prodeſſe multis,maiore cum fructu pere-gre faciet,quàm domi.

Diſcipulos,non habentes quod pro ſe reſponderẽt, ubiqꝫ defendit aduerſus phariſæorum calumnias:uelut apud Matthæum capite duodecimo,dum ſabbato uel-lunt ſpicas:rurſum capite decimo quinto,dũ illotis ma-nibus cibum capiunt:iterum alibi,dũ non ieiunant,quẽ admodum Ioannis diſcipuli.

Non adnitendum,ut à quibuſuis lauderis,ſed dun taxat à probatis,& ab ijs,qui non laudent niſi honeſta: docet diuerſis locis. Nam Marci capite primo, in tẽplo uociferanti dæmonio reſpondet: Obmuteſce, & exi ab homine. Apud eundem capite tertio,ſpiritibus clamãti bus: Tu es filiꝰ dei:additis minis interdicit,ne ſe ꝓderẽt.

Iudam admonuit,nõ reiecit,nec ab oſculo ſolito ſub mouit,neqꝫ prodidit,à quo erat prodendus: tantum tri buit amicitiæ,ac domeſticæ familiariti: docens non te-mere deſerendam ſemel initam amicitiam. Sic & Marti nus tulit Brixium ſuum.

Quod Petrus à negatione reſipiſcit,Chriſto in illum oculos defigente: Iudas pœnitudine facti ductus, abijt ac ſuſpendit ſe laqueo: duplicem indicat pœnitentiam, frugiferam,& infrugiferam. Felix autẽ peccator, quem lapſum aſpicit Chriſtus. Infelix: qui ſemet ab illo auer-tit,ut uideri non poſſit. Eſt aliquid, ſeruatorem uel emi-nus ſequi.

Quid nobis agendum sit, si quando ingruerit extrema malorum procella, aut mortis necessitas, quæ nemi nem non manet: docet ipse, sub tempus mortis secedēs, uigilans, instāter orans, prostratus in terram, ueluti suis præsidijs destitutus, totus à patris auxilio pendeat. Martyr qui suas metitur uires, impar erit supplicijs.

Christus raro ædidit miracula, quæ præter admirationem nihil haberent utilitatis, qualia ferè sunt, quæ nunc fingunt de diuis. Sanauit ille, pauit, liberauit à periculis, quæ omnia beneficentiæ sunt. Proinde qui magnus uideri uult in ecclesia, huiusmodi factis magnum sese declaret, quæ iuuent, non quæ populi malo uires ipsius testentur.

Nunquam cessandum à doctrina sacra, licet non proficiat omnibus: docet parabola seminantis, nunquā nō serendum. Satis est si quædam proueniunt.

Christus cum suis discipulis, ut ab amicis ultro porrigentibus, quædam accepit: ita nihil exegisse legitur, aut captasse, nec pro uitæ usu præsenti: Ita qui præsunt gregi Christiano, gratis doceant: nō deerunt, qui ultro suppeditent, si modo frugi sint, & ultra naturæ necessitatē nihil requirant.

Nihil accipiendū ab ijs, qui pertinaciter aspernātur salubrem admonitionē, ne uideamur illorū fauere peccatis: docent apostoli, qui ex doctrina dn̄i, pedū quoq; puluerem excutiunt in eos, qui nō recipiunt euangeliū.

Non esse statim prohibendos, qui administrant ecclesiæ sacramenta, aut qui doctrinam Christi prædicãt, etiam si uita parum respondeat: subindicat Marci capite nono, uetans prohiberi, qui miracula ædiderat sub nomine Christi, cum ipsum non sequeretur.

Boni pastoris esse nonnunquam se in altissimũ ociũ abdere ac secedere, quo liberius precibus ac sanctæ lectioni uacet, ut ijs rebus redintegratus, uegetior redeat ad episcopi munia: docet Marci capite sexto, suos abducens in locum desertum, ut aliquantisper requiescerent.

Quales oporteat esse secessus episcoporum, multis docet locis: non ad uoluptates secedens, aut uenationes, sed ad orandum, ad familiarius colloquendum cũ suis: tales erant secessus olim præsulum, quos ob infrequentiam monasteria uocabant.

Solam ficum execratus est Christus, quæ folijs uelut imposuit esurienti: significans nullum hominum genus sibi esse inuisius, quàm hos, qui sub pietatis prætextu sunt impij, & religionem titulo cultuq; profitentes, uiuunt irreligiose.

Quicquid ad salutẽ nostram pertinet, id crebris precibus à deo flagitandũ, docet ipse subinde orans. Quicquid obtigerit boni, id deo ferendũ acceptũ: docet ipse, frequenter gratias agens patri: idem inculcat parabolis aliquot, uelut illius, qui cogit improbitate sua nocturnũ amicũ surgere: item uiduæ, iudicem inexorabilem assidua in-

dua in-

dua interpellatione defatigantis:idem non uno in loco præcipit discipulis suis: Petite & accipietis.

Indolem egregij pastoris etiam in puero submicare,ac scintillulis quibusdā sese prodere: docet ipse, puer duodecim annos natus,in templo sapientiæ suæ specimen ac gustum præbens:item in nuptijs præludens miraculo,& ante baptismum iam ceu meditans euangelicum munus,ac prægestiens ad futuram prædicationē.

Qui uelit prædicationis euangelicæ negocium suscipere,eum oportet ab omnibus carnis affectibus esse repurgatū,neq; quicquam nisi cœlestia sapere. Christus in baptismo spiritu impletus est, huius impetu raptus est in desertum:hinc à tentatione uictor, spiritus impetu raptus est in Galilæam:quemadmodum legis apud Lucam capite quarto:hinc ingressus Nazarenam synagogam,explicato uolumine Esaiæ,locum nactus est de spiritu:Spiritus domini sup me,eo quod unxit me: ad euangelizandum pauperibus misit me. Nicodemū iubet renasci,non ex carne,sed ex spiritu:non è terra,sed è cœlo.Apostolis,post resurrectionem ad prædicationē ire iussis,afflat spiritum sanctum.Rursum ab ascensione mittit spiritum igneum.

Quidam ob hoc ipsum sancti uolunt haberi, quod semet abdunt à uulgi conspectibus. At exemplo Christi,qui uere Christianus est,non horret consortium imbecillium,modo spes sit ulla resipiscentiæ:in cōuiuio cō

trectatur

trectatur à muliere peccatrice:colloquitur priuatim cum muliercula Samaritana.quæ cum sexto uiuebat adulte ro:conuiuatur cũ publicanis.Cur enim horreat fidus,& amicus medic⁹ hoĩes morbidos,modo spes sit sanitatis?

Beneficium gratis,& absq; spe redituri fœnoris esse collocandum,docet apud Lucam capite decimoquarto: nec ullam benefactorum mercedem expectandam,nisi in resurrectione iustorum,parabola proposita,monens nõ esse inuitãdos cognatos, aut uicinos,aut diuites, sed pauperes,debiles,cæcos & claudos.

Cum uulgus horum,qui sibi pij uidentur,in preculis aut superstitiosis ceremoniolis summam pietatis collocet,Christus apud Lucam capite decimoquinto,præcipuum pietatis officium,deoq; gratissimũ declarat esse, si quis peccatorem ad resipiscentiam adducat : eandem sententiam tribus parabolis inculcans, ouis centenariæ receptæ,drachmæ decimæ repertæ,& filij prodigi resipiscentis· Atq; inibi sũmus ille pastor, qui solus omniũ prorsus ab omni uitiorum labe fuit immunis,docet peccatorem ex animo resipiscentem,cum gaudio recipiendum:cum uulgo his insultemus,& cum æterna nota recipiamus,perinde quasi nos uacemus omni crimine.

Vbiq; facta dictaq; sua refert ad autorem patrem, exẽplo dato,ne quid nos homunculi nobis arrogemus, neue nostræ innitamur prudentiæ.

Quicquid uita communis obtulit, hoc ferè uertit in

occasionem docendæ pietatis. Ostenso Cæsaris nomismate & imagine, detorquet huc, ut ex imagine mentis meminerimus, quid debeamus deo. Turbas frequẽtius affluentes ob conuiuium exhibitum, hortatur ad cibũ qui non perit. Rursus apud eundem Ioannem, efflagitantibus signum aliquod, quod cũ manna cœlitus olim delapso, conferri possit, ad sui corporis epulas uocat, longe quouis manna sacratiores. De insigni sceleratorum quorundam supplicio renunciantes per occasionem inuitat ad pœnitentiam. Pueros oblatos uertit in exemplum mãsuetudinis. Templi structuram ostẽtantibus, meminit de morte & resurrectiõe sua. Mulieris elogiũ clamantis beatum uterum, qui talem gestasset infantẽ, beata ubera, quæ tali puero lac porrexissent: huc deflectit, ut potius beatos ostendat, qui concipiunt sermonẽ diuinum, & hinc fructum ædunt nunquam periturum. Quanquam hæc ratio latius patet, quàm ut sit omnibus exemplis explananda.

Quod apud Ioannem capite duodecimo, pharisæi destinant & Lazarum interficere: typum habet, quod improbi non solum oderunt Christum ipsum, sed eos quoq; per quos Christi nomen illustratur.

Annotandus est apud eundẽ circulus, in quo ferè se uoluit, ubiq; & societatem & fœdus Christianũ cõmendans: præsertim capite duodecimo, & decimotertio, se declarat idem esse cum patre: adeo ut qui filiũ norit, no

rit &

rit & patrem: qui filiũ ſpernat, ſpernat & patrẽ: nec ſeparatur ab hac cõmunione ſpiritus ſanctus. Sic enim legis in epiſtola: Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, pater, ſermo & ſpiritus: atq; hi tres unũ ſunt. In idem conſortium trahit ſuos, quos palmites ſuos appellat: obſecrans, ut quemadmodum ipſe idem erat cum patre, ita & illi idem eſſent ſecum. Impertit ijſdem cõmunem patris ſuumq; ſpiritum, omnia conciliantem.

Non credit Petro ſuas oues paſcendas, niſi ter amorẽ Chriſti profeſſo: ſubindicans, epiſcopo nihil ſpectandũ præter ſalutem gregis, & Chriſti gloriam. Ac mox oſtẽdit, quo debeat ſe præparare fidus ac uerus paſtor, ſubijciens: Amen dico uobis, cum eſſes iunior, cingebas te, & ambulabas quo uolebas: cum autem ſenueris, porriges manus tuas, & alius cinget te, ducetq; quò nõ uis. Neq; enim paſtor uerus eſſe poteſt, quem gloriæ ſtudiũ, quẽ lucrum, quem principum aut etiam mortis metus depellat ab officio.

Ad hunc modũ conueniet in ſingulis myſticorum uoluminũ locis philoſophari, præſertim in euãgelijs: nam hæc exempli gratia duntaxat in medium adduximus, quo uiã indicarem⁹ alijs, forſitan his meliora reperturis.

Sed bona difficultatis pars ſita eſt in ipſo ſermonis habitu, quo traditæ ſũt nobis ſacræ literæ: Nã tropis & allegorijs, ac ſimilibus, ſeu parabolis ferè opertus eſt, & obliquus, nõnunquam uſq; ad ænigmatis obſcuritatẽ: *Tropi ſermonis ſacri.*

ſiue id Chriſto uiſum eſt, quo prophetarum ſermonē, cui Iudæorum aures aſſueuerant, referret: ſiue hac difficultate ſegnitiem noſtram exercere uoluit, ut poſtea gratior eſſet fructus, non ſine negocio quæſitus: ſiue hoc cōſilio ſua myſteria prophanis & impijs operta celataq; eſſe uoluit, ac ſic, ut interim pijs ſcrutatoribus non intercluderetur aſſequendi ſpes: ſiue genus hoc dictionis potiſſimum placuit, quod ut ad perſuadendum cum primis efficax eſt, ita doctis pariter & indoctis expoſitum & familiare, maximeq; ſecundum naturam: præſertim ſi ſimilitudines ducantur ab ijs rebus, quæ uulgo notiſſimæ ſunt: quod genus fermè fuiſſe leguntur Socraticæ.

Parabola. Neq; uero tantum ad docendum ac perſuadendum efficax eſt parabola, uerumetiam ad commouendos affectus, ad delectandum, ad perſpicuitatem, ad eandē ſententiam, ne poſſit elabi, penitus infigendam animo. Nā uehementius afficit animum adhibita parabola de filio

Filius prodigus. prodigo reſipiſcente, in qua narratur adoleſcens à patre poſtulare portionem ſubſtantiæ, quæ ad ſe rediret: deinde ſibi fiſus, committere ſe regioni longinquæ: mox oblitus indulgētiſſimi patris, cum turpiſſimis ſcortis, ac nepotibus prodigere rem, parentis benignitate datam: deinde coactus extrema rerum omnium penuria, tandem amentiam ſuā agnoſcere, & relictæ uitæ tangi deſiderio. Reuertitur filius, agnoſcit erratum. Occurrit pater, in amplexus filij effūdit ſeſe. Profertur noua ueſtis,

profertur

profertur anulus, occiditur uitulus saginatus, tota domus lætitia perstrepit. Nec aliter gaudet senex recepto iuuene, quàm si reuixisset à rogo. Non exprobratur temeritas poscentis, non luxus ac nequitia profundentis. Non meminit iam horum paterna pietas, cui satis est, quod resipuerit, quod sibi redditus sit filius. Hæc, inquã acrius feriunt animum, quàm si quis citra parabolã dicat, deum libenter recipere peccatorem, modo ex animo pœniteat superioris uitæ: nec exprobrari peccatum ei, q ipse uehementer oderit sua commissa.

Rursus adhibita ex Genesi parabola mystica, cum Abraham passim fodit puteos, Philistæi, iniecta terra, obturant fossos: refodit eosdem Isaac, ac plures insuper addit, qui uenas habeant uiui laticis: nónne iucundius audieris, quàm si simpliciter dicas, ex diuinis libris petenda præcepta recte uiuendi, ab his abhorrere, qui terrenis bonis addicti sunt? Item qui nude declaret, quibus uirtutibus oporteat episcopum esse præditũ, frigidius audietur, quàm si totum Aaron apparatum à Mose diligentissime descriptum, ad allegoriam accommodet. Itidem, si narres, cupiditatem hominis obiecta occasione sollicitare ad peccandum, cui ni ratio imperet, magis obtemperans uoluntati diuinæ, quàm humano affectui, uoluptatem breuem emi exitio: præterea sæpe fieri, ut affectus sub prætextu necessitatis, aut alicuius honestæ rationis, obrepat atq; imponat: minus delectabit, aut

Gen. 16.
Putei Abrahæ & Isaac

bit, aut

bit, aut afficiet auditorē, quàm si admoueat Geneseos historiam, deum praecipientem, serpentem insidiantem, Euam maritum ad peccati consortium sollicitantē, mox gustatae uoluptatis comitem poenam.

Ad haec si narret aliquis, toto pectore recedēdum à uitijs, & ab improborum hominum cōmercio, semperq; ad meliora proficiendum, donec peruentum sit ad praemium promissum ijs, qui perseuerauerint usq; ad finē: uehementius commouerit auditores, si accōmodet allegoriam Hebraeorū, Mose duce ex Aegypto fugiētium, & à turpi duraq; seruitute sese in libertatem uindicantium: deinde transmisso mari, per uarias mansiones ceu gradus uirtutum tendentium ad terram lacte ac melle manantem. Rursus qui docet rem arduam esse ueram pietatem, nec oscitanti contingere, sed multo negocio, multaq; lucta uix parari: multū addet gratiae, si pugnas ac tumultus, quos Hebraei cū Iebusaeis, cum Philistaeis, caeterisq; barbaris hostibus habuerūt, ad allegoriam accōmodarit. Ad haec si simpliciter pronūcies, nihil esse tranquillius, nihil iucūdius animo sibi bene conscio, cui non iam obstrepant malae cupiditates: magis dormitabit auditor, q̄ si addas allegoriae inuolucrum. Ex Abraham & Sara non nasci Isaac, nisi cum huic corpus esset emortuum, & illi desissent muliebria. Sed haec omnia è ueteris instrumenti libris repetere, non fuerit scribentis compendium: satis est exemplis aliquot ostendisse, esse

quae

quæ gratius per cryſtallum aut ſuccinum pelluceant, q̃ ſi nuda cõſpiciant. Et neſcio quo pacto, quæ ſacra ſunt, plus habent maieſtatis, ſi ſub inuolucro proferãtur oculis, quàm ſi prorſus retecta uiſantur. Sic gratior eſt ueritas deprehenſa, quæ nos prius torſerit ænigmatis inuolucro: Animal primum quadrupes, mox bipes, poſtremo tripes. Iam qui dicat, quicquid in nobis boni ſit, id à Chriſto nobis autore proficiſci, intelligetur quidem: uerum ſi huc accommodet ſimilitudinem de ſtirpe uitis, & palmitibus, de capite & mẽbris, de radice & ramis: mox uelut imagine depicta, res oculis ſubijcitur. Quẽadmodũ aũt Chriſtus ſermonem propheticum expreſſit, ita Paulus cæteriq́ apoſtoli Chriſti ſermonẽ referunt, parabolis rem oculis ſubijcientes, ac ſæpe repetitam infigẽtes animis. Sic Paulus ſubinde nos templa deo dicata, & templa ſancti ſpiritus appellat, quæ prophanare ſit nefas. Sic totum hoc negocium de reiectis Iudæis, de aſcitis gentibus peragit parabola oleæ & oleaſtri, radicis & ramorum. Doctrinam, quæ ſemel tradita multos inficiat, fermentum uocat, multitudinem conſperſionis nomine notans: ſynceros azymos uocat, corruptos fermentatos. Stare dicit, qui firmo & infracto ſunt animo: cadere, qui peccant aut uacillant: dormiſſe, qui mortui ſunt: aut dormire, qui negligentes ſunt ſuæ ſalutis: expergiſci, qui reſipiſcunt: uigilare, qui attente & alacriter agunt ſalutis negocium. Noctem appellat uitam, Simile.

erroři

erroribus ac uitijs obrutam: diem, uitam honestam & inculpatam. Nonnunquam diem appellat exactum iudicium, quod & ignis uocabulo designat aliquoties: Cuiusq; opus quale sit, ignis palàm faciet. Dotes diuini spiritus thesauros appellat: nostra corpora, imò nos, uasa fictilia. Massam uocat genus humanum, figulum deū: uasa destinata honestis usibus dicit pios: impios uasa dicit in cōtumeliam parata. Corpusculū hominis nunc domicilium, nunc uestem, nunc tabernaculum appellat. Legem Mosaicam ad certum tempus traditam declarat similitudine pædagogi, & pueri hæredis. Beneficiū collocatum, sementem uocat: Fructum ex officio redeūtem, messem appellat. Concordiam nunc typo corporis & membrorum commendat, nunc ædificij apta lapidū structura coagmentati, seseq; librantis usq; ad commune fastigium. Quicquid in quaq; re crassius est, carnē, corpus aut literam uocat: quicquid subtilius & propius ad animi uim accedens, spiritum appellat, aut mentem: doctrinam ad imbecillium captum attemperatam, lac dicit: doctrinam perfectiorem, solidum cibum. Nō uno uero in loco Mosaicam legem inefficacem esse factam, successione doctrinæ euangelicæ, docet parabola matrimonij & diuortij. Ad Corinthios epistolæ prioris, capite decimoquinto, totam resurrectionis causam, nō Aristotelicis aut Platonicis entymematis, sed similibus explicat, corpus humo conditum semini comparans: segetem aut

tem aut

tem aut arborem enatam, typũ adducens corporis glorificati: iam superuacuum sit referre, quoties ab athletis ac militibus ducit similitudinem, à stadijs, à pugilibus, à bello. Eiusdem epistolæ capite nono, quot similibus eandem inculcat sententiam, pro officio impenso deberi gratiam? Quis militat suis stipendijs unquam? quis plãtat uineam, & de fructibus eius nõ edit? quis pascit gregem, & de lacte gregis non uescitur? Item, nõ alligabis os boui trituranti. Ac rursum: Si nos uobis spiritualia seminauimus, magnum est, si nos carnalia uestra metamus. Atque iterum: Nescitis quod qui in sacrario operantur, de sacrario cibum habent. Et qui altari assistunt, immolatorum participes sunt. Verum hæc fortasse prolixius persequimur, quàm methodi ratio ferat. Proinde ut cursum institutum absoluamus: Christus aliquoties fallit suos ad tempus allegoriarũ ænigmatibus, quo post altius inhæreat, quod uolebat intelligi: ueluti cum Matthæi capite decimosexto, monet cauendum à fermento pharisæorum: illis de panibus omissis succurrit, cum ille de uitanda pharisæorum hypocrisi loqueretur.

Rursum cum apud Lucam, diuendita tunica, iubet emi gladium: cumque respondentibus duos adesse gladios, ait, sufficit: per occasionem animum addit Petro, ut gladio rem aggrederetur: cum hoc ageret Christus, ut hunc affectũ, ui tuendi sese aduersus persecutiones, penitus ac radicitus ex animis suorum euelleret.

Item cum apud Ioannem, admirantibus ingentem templi ſtructuram, ait: Soluite templū hoc, & in triduo excitabo illud: nec apoſtoli ſenſerunt illum de corpore ſuo loqui, occidendo, & in triduum reuicturo. Ad hæc cum ait apud eundem: Modicum & nō uidebitis, & iterum modicum & uidebitis me: ueluti per ænigma ſignificauit, ſe breui moriturū, ſed mox à reſurrectione ſemet illis exhibiturum uſq; ad diem aſcēſionis: ſic haud ſcio, quo conſilio uiſum eſt æternæ ſapientiæ adumbratis ſimulachris, & inſinuare ſe pijs mentibus, & prophanis, ut ita dicam, imponere. Quot ſeculis expectant Hebræi ſuum illum toties promiſſum meſſiam? Quid autem expectabat uulgus? eximium quēpiam regem, qui late proferret ditionis ſuæ fines, qui Iudæos in libertatem aſſereret, qui opibus bearet genus ſuum, qui gentes à Moſaica lege alienas, igni ferroq; popularetur. Sed ô uanā ac deluſam iſtorū expectationem. Venit Chriſtus, humilitatis ac paupertatis exemplū: uenit tyrannidis mundanæ contemnendæ magiſter: uenit adhortator ac dux ad tollendam crucem. Proinde deluſi craſſæ mentis imaginatione, quanto ſtudio expectauerant uenturum, tanto odio uenientem auerſati ſunt. Apud Matthæum uero quot parabolis regnum cœlorum nobis adumbrat? ſeminantis uarie, rurſum ſeminantis bonum ſemen, grani ſinapis, fermenti exigui, in ingentem farinæ maſſam abditi: theſauri in agro defoſſi, inſignis margaritæ. Ad

hunc

hunc ordinem referri poterat, quod Paulus Christum semper imitans, omnia trahit à communi sensu ad sensum penitiorem, qui semper est uerissimus, atq; etiam saluberrimus; ac latissime patens. Iuxta uulgarem opinionem. Iudæus est, qui præputij pelliculam habet amputatam. Iuxta Pauli interpretationem Iudæus est, qui mentem habet à terrenis cupiditatibus repurgatam: cõtra præputiatus est, quisquis crassis affectibus ducit᷑. Iuxta popularẽ sentẽtiam Abrahæ filij sunt, quibus ab Abrahã genus ducit᷑. Iuxta Christũ ac Paulũ filij Abrahæ sunt, qui pietatẽ ac fidẽ Abrahæ moribus referant. Item Israëlita dicitur, qui ad Israëlis genus pertinet. Christo non est Israëlita, nisi qui uitæ innocentia deo cognatus est. Iustitia uulgo dicitur, ubi quis legum præscripta seruauit: apud deum iustitia non est, nisi legis obseruationem animi puritas synceritasque commendet illi, qui penitus intuetur intimos pectoris recessus. Sacrificium obtulisse dicitur, qui uictimam mactauit, aut ut hodie fit, qui consecrauit eucharistiam: deo uere sacrificat, quisquis iram, quisquis libidinẽ, quisquis ambitionem, aliasq; consimiles pecunias cupiditates mactat ac premit. Tẽplũ deo sacrũ dicitur ædificiũ, pontificum uerbis & unctione dicatũ: templum uere sacrũ est, animus dei simulachrũ intus referens, nec ullũ turpitudinis idolũ admittens. Idololatria uulgo dicit᷑, quoties thus incẽdit᷑ signo cuipiã ꝓphano: uera idololatria est, quo-

ties ob fœdam uoluptatem, ob turpe lucrum, ob uindictæ cupiditatem, ob tyrannidem cõtemnitur Christus. Apostatæ dicuntur, qui transfugerunt ad Turcarũ partes: ueri apostatæ sunt, quorum tota uita pugnat cum Christo, ac mũdo seruit. Blasphemia uulgo dicitur, ubi quis impia uerba euomit in deum: sed Paulus ex prophetæ sententia blasphemiam appellat, quoties ob impiam uitam eorum, qui dei cultum profitentur, dehonestatur nomen dei. Cur enim uereamur dicere, deum infamari malis Christianorum moribus, cum in euangelio dicatur pater glorificari bonis operibus discipulorum? Ad hanc rationẽ dici possit iuxta popularem existimationem monachos appellari, qui certo genere cultus ac uictus, certisq; ceremonijs esse se profiteantur, cũ deo monachus non sit, nisi cuius animus mundanis cupiditatibus planè sit mortuus. Verũ & hoc paucis exẽplis indicasse satis arbitror, quando suus cuiq; animus abunde multum exemplorum suppeditabit.

Parœmiæ. His finitima cognataq; sunt prouerbia, quod genus est: Cecinimus uobis tibijs, & non saltastis: cecinimus lugubria, & nõ plorastis: quo significatum est, pharisæos nec Ioannis austeritate, nec Christi ciuilitate fuisse prouocatos ad pœnitentiam.

Tropi. Idioma. Sunt autem tropi, qui non pertineant ad grammaticos aut rhetores, sed ptinent ad idioma sermonis: quod si ignoretur, frequenter aut fallit, aut moratur lectorem.

Ac Græca quidẽ lingua cõplures habet cum Latina cõmunes, quosdam habet sibi peculiares. Cæterũ Hebræa plurimas habet loquendi formas, ab utraq; dissonãtes. Commune est nobis cum Græcis, quod dicimus, benefacere eum qui bene meretur de quopiam: at non item commune, quod illi dicunt, εὐπαθεῖν, id est, benè pati, pro beneficio affici. Commune est cum illis, quod pro ἔχω χάριν dicimus, habeo gratiam. Non est commune quod illi pro eodem dicunt οἶδα χάριν, id est, noui gratiam: aut μεμνήσομαι χάριν, id est, meminero gratiam, pro quod Latine diceretur, referam gratiam. Emendate dicitur Græcis, ἔλαθεν ξενίσας ἀγγέλους, qui insciens accepit angelos: at non item Latine, latuit, accipiens angelos. Iã apostoli, tametsi Græce scripserunt, tamen non parum referunt ex proprietate sermonis Hebraici. Porrò Septuaginta, qui ueteris instrumenti libros nobis Græce tradiderunt, permulta referunt ex Hebraici sermonis ꝓprietatibus, quæ ferè sunt ab Hieronymo mutata, qui ueterem sustulit translationem, quam in opere De locutionibus adducit Augustinus (si quis uelit illius gustum capere) adeo ut qui sit eius sermonis rudis, etiamsi probe Græce calleat, non assequetur aliquoties sententiam loquentis. Cuius generis sunt, ut unum aut alterum exẽplum docendi gratia producam: iurat in cœlo, pro eo quod erat, iurat per cœlum: &, credit in eo, pro eo quod erat, fiduciam habet in illo: &, confitetur in eo, cõfitetur,

Hebraici sermonis idiomata.

In, pro, per.

siue agnoscit illum: in hoc cognoscent, in gladio percussit, per hoc cognoscent, gladio percussit: ero illi in patrē, erit mihi in filium, ero illi pater, erit mihi filius: duos & duos, pro binos: magis fortior est nobis, fortior est nobis: mulier si fuerit uiro alienigenæ, pro eo quod erat, si nupserit uiro alienigenæ: homo homo, pro quisquis: uiri uiri, pro cuiuscūq; uiri: quæ fecit uirtutem eorum, pro, quæ fecit exercitibus illorū. nam hoc arbitratus est Augustinus ad Hebraicum idioma pertinere, cum mihi uideatur idiomatis Græcanici. Hebraicum est, pronomen ex superuacuo addere: Beatus populus, cuius dominus deus eius: ostendit, pro fecit: bonas bonas, pro ualde bonas: Maria Cleophæ, pro Maria uxor Cleophæ: Iacobus Alphæi, Iacobus Alphæi filius: eclipsis est familiaris Hebræis. Item, omnis caro, pro omnes homines: centū animæ, pro centū hominibus: uerbū, p facto: Quid uerbū hoc fecisti nobis? honor pro subsidio: misericordia pro beneficentia. Porrò quod usu uenit in his, quæ uersa sunt ex sermone Hebraico, idē accidit in his, quæ translata sunt ex sermone Græco, quoties interpres, illius linguæ reddit idioma. Verum huius generis formas aliquot sparsim indicauimus in Annotationibus, quas scripsimus in nouum testamentū. Et Aurelius Augustinus libris aliquot idem egit, quibus titulus est, De locutionibus. Quanq; in hoc argumento felicius ille uersari poterat, si, quod annotauit, ex Hebræorū potius q̄ Græcorum

Honor, pro subsidio.

Græci sermonis idiomata.

Annotationes Erasmi.

corũ fontibus hausisset. Extant & annotationes Titanij Græci scriptoris, ut apparet, neoterici in hoc ipso genere.

Iam alijs quoq; tropis frequẽter explicatur difficultas. Nam quod Matthæus & Marcus prodiderunt latrones, qui cũ Christo erãt crucifixi, cõuiciatos ei fuisse: cum Lucas tradat alterũ dũtaxat id fecisse, sic explicat nodũ Augustinus, ut dicat esse ἑτέρωσιν numeri, latrones dictũ pro latro. Heterosis numeri. Rursus, Christũ triduo fuisse in sepulchro, per synecdochen explicant: quemadmodum & illud, quod apud Marcum post tres dies resurrecturus scribitur, cũ diluculo tertij diei resurrexerit. Synecdoche

Quoties autẽ explicato hyperbati anfractu, sensus obscuritatem discutiunt & Origenes, & Chrysostomus, & Hieronymus, & Augustinus? Hos, opinor, non legerat insignis Scotista quidã, qui nuper in publica concione salsissime, ut ipsi uisum est, derisit mei similes, qui laborarent in cõmonstrando sermonis ordine: Iam olim, inquiens, ex Alexandro grãmatico didici construere. Hyperbatõ.

Quin & hyperbole nõ raro succurrit, uelut illic: Ascẽdunt usq; ad cœlos, & descendunt usq; ad abyssos: cum uehementem tempestatem undarũ intelligi uellet Psalmista. Neq; continuo mẽdacium est, quod ultra ueri fidem dicitur: sed in hoc adhibetur tropus, ut acrior & ardentior sit oratio. Ac ne quis absurdũ putet, in diuinis libris hyperboles meminisse, facit hoc nõ raro Origines, facit Chrysostomus, facit Augustinus & Hieronymus, Hyperbole. FIGVRATE

Huius

DICTA.

Huius generis ſunt illa:Facilius eſt camelum per fora-
men acus tranſire,quàm diuitem intrare in regnum cœ
lorum:cum nihil aliud intelligi uellet,quàm eſſe difficil-
limum,ut diues obtemperet euangelicæ doctrinæ.Item
apud Lucam:ubi parabola iubet ad conuiuium adhi-
beri debiles,cæcos & claudos:nihil aliud ſignificatur, ꝙ
abiectos & calamitoſos eſſe ſubleuandos beneficio gra
tuito.Rurſum ubi prohibet,ne quem inter uiam ſalutēt
apoſtoli:cum hoc uoluerit intelligi, non cōmittendum
eis,ut ob humanos affectus, ullis diſpendijs euangelij
negocium remorentur. Vbi uetat,ne peram aut baculū
tollant in uiam,ſenſit eos his præſidijs liberos eſſe opor
tere,quibus uulgus ſe munit,iter initurum. Neq; enim
dubium,quin apoſtoli peras & baculos habuerint:cum
Paulus & lucernam & bibliothecam reliquerit Troade.
Vbi ſuos iubet liliorum exemplo uiuere,ſentire uoluit,
abijciendam anxiam ſolicitudinem reponendi in poſte
rum commeatus. Vbi iubet præberi maxillam leuam,
percutienti dexteram:quid aliud uult,quàm non referē
dam illatam iniuriam? Idem ſentiendum,opinor, de re
linquenda tunica ei,qui pallium abſtulerit:& ultro am-
bulando bis mille paſſus cum eo,qui ad ſemel mille cō-
puliſſet. Vbi negat eſſe ſuum diſcipulum, qui non ode-
rit patrem & matrem,plus dixit quàm intelligi uoluit:
neq; enim ſenſit habendos odio parentes, ſed omnes
affectus poſthabendos negocio pietatis ac ſalutis. Vbi
iubet

iubet ungi faciē oleo, ne uideamur ieiunare:nihil aliud sentit,quàm in benefactis non captandam ostentationem. Nam arbitror,apostolos non solitos ungere faciē, cum ieiunarēt. Origenes indicat hyperbolen esse. quod in Genesi scriptum legimus: Lauit in uino stolam suā, & in sanguine uuæ pallium suum. Quis enim abluit uestes suas in uino? Verum his uerbis nihil aliud intelligi uoluit,quàm insignem & exuberantem agri fertilitatē. Idem hyperbolē esse putat,quod Paulus scripsit,Rhomanorum fidem prædicatam in uniuerso mundo,cum multis esset ignota regionibus. Diuus Augustinus in epistola ad Publicolam,quæ inter cæteras numero censetur,centesima quinquagesimaquarta,putat in illis uerbis Christi,quibus prohibet,in totum ne iuremus,neq; per cœlum,neq; per terram, neq; per aliud quicq̃: hyperbolen esse:plus enim dixit,quàm sensit,quo uehemētius deterreret à periurio. Augustini uerba,si quis requirat,subscribam: Si tamen illud nos adhuc mouet,quod in nouo testamento dictum est, ne omnino iuremus. Quod quidem mihi propterea dictū uidetur,non,quia uerum iurare,peccatum est,sed,quia peierare, immane peccatum est,à quo nos longe esse uoluit, qui, omnino ne iuremus,admonuit. hactenus ille. Veluti cum interminamur pueris,ne natent,dicimus:si uel aspexeris lacum,occidam te. Quam interpretationem si recipimus, cōsimili ratione explicabūtur & illa:ne diuertas ab uxo/

s re,ne

re,ne resistas malo:ne irascaris: uehementer enim uult suos abesse ab iniusto diuortio,quibus diuertẽdi ius in totum ademit.Procul abesse uult ab inferenda iniuria, quos ne læsos quidem uult ulcisci sese. Nimium abesse uult ab homicidio,à conuicijs,ab ira iniqua,quos nullo modo uult ira commoueri.Iam quod Ioannes in euangelij sui calce scripsit,totum mundum non fore capacem librorũ,qui de Christo scribẽdi forent:Cyrillus & Chrysostomus ingenue fatentur,hyperbolen esse.Opinor & cum prohibet,ne quem uocemus patrem in terris:præterea cum ait:nec iota nec apiculum unum legis omittẽdum,qui non impleatur:intelligens,nihil omnino prætereundum ex promissis diuinis:quæ constare possunt, etiamsi apices aliquot sublati fuerint.Sed huius quoque generis aliquot exempla commonstrauimus in Annotationibus,quibus nouum testamentũ explanauimus.

Ad uulgarẽ sensum accõmodanda.

His cognata sunt illa,quæ an tropis constent,nescio, certe ad uulgarem sensum accommodanda sunt potius, quàm ad uiuum,ut aiunt,exigenda. ueluti cũ prohibet omnino iurare,sentit non esse iurandum,ut uulgus deierabat ob quaslibet causas.Cũ prohibet sollicitum esse de crastino,sentit iuxta uulgi morem,qui ceu deo diffisus,anxie torquebatur cura futuri temporis. Cum prohibet resistere malo,sentit,malũ non esse propulsandũ malo,ut uulgus hominũ solet:alioqui licet reprehendere peccãtes,licet & coërcere.Cũ prohibet,ne uocẽtur rabbi,sentit

bi, sentit, ne Pharisæorũ more, qui supcilio turgebãt ob hunc titulum. Cũ prohibet in precibus multiloquiũ, sentit, non esse precandũ iuxta quorundã exemplum, qui existimabãt, deũ multitudine uocum capi, magis q̃ affectu mentiũ: alioqui legimus & Christum orasse prolixe. Sic iubet nõ irasci, sentiens iram uulgarẽ, quæ tendit ad iniuriã. Sic dãnat eũ, qui fratri suo dixerit, fatue: sentiens, qui, quod uulgo solet, cõtumeliæ gratia id fecerit: alioqui Christus ipse motus ira legitur, atq; alibi suos discipulos, & Paulus Galatas stultos appellat, sed arguens, non incessens. Habet & pietas iram suã, habet & charitas sua cõuicia. Huiusmodi fermè sunt cum apud Matthæũ ait: Misericordiã uolo, & nõ sacrificiũ: omnino sacrificiũ uolebat, quod ipse indixerat: sed prius est præstare misericordiã, q̃ offerre sacrificiũ. Rursum cum ait: doctrina mea nõ est mea, suã negat esse, quam patri ut homo ferebat acceptam. Rursum cũ ait: nondũ fuisse spiritũ, quod Iesus nondũ esset glorificatus, non sentit simpliciter, non fuisse spiritum, sed in apostolis nõdum apparuisse spiritum illum euangelicum.

Latini sermonis idiomata.

Quin & ipse sermo Latinus habet sua quædam idiomata, quæ parũ attentis, aut minus eruditis imponunt aliquoties: quod genus est illud apud Marcũ cap. quinto, cũ ab archisynagogo uenire dicũtur, q ab illius ædibus ad illũ uenirẽt: quẽ locũ habemꝰ iã olim deprauatũ ab ijs, q nõ agnoscebãt Latinæ linguæ proprietatẽ, qua

dicimus,ad me ibimus, pro eo quod erat, ad domum meam. Cæterum addubites forsitan, an in apostolicis

Ironia. & euangelicis literis reperire liceat ironiam, cum dubiũ esse non possit, quin in ueteri testamento reperiatur, nimirum libri Regum tertij, capite decimooctauo. Helias irridens prophetas Baal: Clamate, inquit, uoce maiore: deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur. Potest & in his uerbis Christi accipi ironia: Dormite iam & requiescite: iuxta Theophylacti Vulgariensis episcopi sententiam. Rursum apud Paulum epistolæ prioris ad Corinthios capite sexto: Contemptiores qui sunt, hos ad iudicandum constituite: per ironiam dictum uideri potest, præsertim cum sequatur: Ad pudorem uestrum dico: Fortassis & illa Christi uerba nõ multum absunt ab ironia: Non est bonum, sumere panem filiorum, & proijcere canibus. Nec illa: Non ueni ad uocandum iustos, sed peccatores. neq; enim uere sensit eos esse iustos, sed exprobrat, quod sibi iusti uiderentur.

Figuræ. Sunt & aliæ figuræ complures uerborum ac sententiarum, quæ ad compositionem, aut grauitatem, aut iucunditatem orationis faciunt, sine quibus ut constet sensus scripturæ mysticæ, tamen efficiũt ut iuncundius atq; efficacius influant in animos nostros, ac felicius tractentur, tradanturq;. Eas diuus Augustinus non grauatus est multis uerbis indicare in libris sacris, in opere cui titulus, De

lus, De doctrina Christiana. De omnibus dilige̅ter tradideru̅t Donatus ac Diomedes, sed his dilige̅tius Quintilianus libro Rhetoricarum institutionu̅ nono. At ne quis hanc literaturæ partem fastidiat, ut grammaticam ac triuialem, Augustinus in opere De doctrina Christiana iubet non indiligenter addisci, uelut utilem ad intelligendos libros canonicos.

Iam amphibologia uitium quide̅ est orationis, sed quod sæpenu̅ero uitari no̅ potest, etiamsi Fabius, quoad fieri potest, uitandum esse monet. Augustinus adeo uitari uult, ut existimet manifestarium solœcismum citius admittendum, quàm ambiguam dictionem: & ossum dici mauult, quàm os, si unu̅ aliquod significamus eorum, quæ multa dicuntur ossa, non ora: qua quidem in re non illi prorsus assentior, nisi cum apud imperitā plebem uerba fiunt. Nec aliud sensit Augustinus, cuius ætate uulgus promiscuum utcunq; Latine tum intelligebat, tum loquebatur: alioqui, ubi in libris suis Augustinus unquam dixit ossum, amphibologiæ uitandæ gratia? Verum hæc incommoditas freque̅tius accidit in lingua Græca quàm Latina. Proinde nos compluribus locis & indicauimus, & ubi licuit, submouimus. Tollitur autem ferè uel compositione, siue ordine sermonis commutato, si ex co̅textu nascatur, uel dictione ancipiti, per periphrasin explicata: quod ipsum Augustinus exemplis aliquot prosequitur. Verum abusus uocis nonnun

Amphibologia.

quam accipitem reddit orationem:sed qui non tam lin guæ sit peculiaris, quàm scriptori, ut sunt & inter autores sua cuiq; propria. Nam frequẽter hærebit in Quintiliani sermone, qui præter Ciceronem nihil legerit. Sic Paulus aliâs carnem uocat cognatos aut sanguinis affinitatem: aliâs totum hominem carnem appellat: nonnũquam crassior hominis, aut alterius cuiuspiam rei pars, caro dicitur: interdum affectum hominis ad uitia solicitantem, carnem appellat: item corpus sæpe uocat, quod ex membris constat: aliquando corpus idem illi ualet, quod caro. Spiritum alicubi uocant summum illum ac cœlestem: alibi mentis impetum, spiritum dicunt. Rursus aliâs dona spiritus sancti dicuntur spiritus: nõnunquam aër hic motus, spiritus dicitur, ut ibi: Spiritus ubi uult spirat. Cui penè idem est, quod ait Paulus: Spiritus quidem meus orat, mens uero mea sine fructu est. Huius generis sunt & illa, cum fidem dicunt pro fiducia: cũ Latinis fides sit uel pollicentis, ut dare fidem: uel præstantis, aut non præstantis promissum, ut soluere fidem, præstare fidem: fidentis aut credentis non est, nisi cum sic loquimur, habeo tibi fidem, abrogat illi fidem. Item cum Paulo dicitur ædificare, qui prodest: & destruere, qui nocet. Rursus cum benedictionem uocat, beneficium spõte collatum. Sed de his plura sparsim dicta sunt nobis in Annotationibus: & in argumẽtis, quæ scripsimus in epistolas apostolorum, nonnihil attigimus.

Exempla de abusu uocũ.

Verum

Verũ in allegorijs,ut huc redeamus,quoniã his om̃is fere constat diuina scriptura, per quam æterna sapiẽtia nobiscum ueluti balbutit, præcipua cura ponenda est: quæ nisi succurunt,præsertim in ueteris testamenti uoluminibus,maxima pars fructus perierit lectori. Aliquoties perniciosus est uerborũ sensus,nisi adhibeas allegoriæ remedium:quod genus illud: Beati qui se castrauerũt propter regnum dei.& illud Pauli: Hoc enim faciens,carbones igneos congeres super caput eius. Augustinus & illud huius esse generis opinatur: Nisi quis ederit carnem meam, & biberit sanguinem &c. Hic igitur,ut dictum est,conducet rerum naturalium cognitio: tum in poëticis allegorijs per ætatem prælusisse, aut etiam ab omni genere rerum ducendis ac tractandis similibus, qua de re & nobis olim libellus æditus est. Sunt qui noui quoque testamenti historiam ad allegoriam trahunt:quod ego sanè uehementer approbo, cũ aliquoties sit necessarium, sæpissime festiuum & elegans,si quis modo scite rem tractet. Nam mihi uidetur Ambrosius in hanc partem,ut illius pace dixerim, immodicus esse nonnunq̃,ueluti cum Petrum ad prunas calefacientem se,negat corporis frigus sensisse:cum id tẽporis frigus esse nõ posset,sed mentis hoc fuisse frigus, eleganter hoc,quod ait in allegoria uersans: Sed frigus erat,ubi Iesus nõ agnoscebat:ubi nõ erat qui lucem uideret:ubi negabatur ignis consumens:cæteraq́ in hanc sententiam

Allegoria.

Rom.12.

Ambrosius.

ſententiam.uerum nihil uetat, quo minus & narratiōis conſtet fides. Addit autem: ſi tempus conſideremus, frigus eſſe non poterat. ac paulo poſt: frigus ergo mentis, non corporis. Etenim licet in ea regione ſatis tepeat cœlum illis menſibus, tamen nox in æſtuantiſſimis etiam plagis ſuū frigus habet. Huic ſimillimū eſt, quod ſubijcit de negatione Petri, magis argute quàm uere patrocinans ei, quem Chriſtus ad hoc ipſum labi paſſus eſt, ut ipſe reſipiſcens, miſerante Chriſto, confirmaret fratres ſuos, & tamen adeo nouum uideri uult, potuiſſe peccare Petrum, ut peccatum illius nec ab euangeliſtis comprehendi potuerit: perinde quaſi ſatis idoneum ſit argumētum, illos nō aſſecutos, de quo uarie narrarint, cū idem plurimis accidat locis. Deinde cum apud Matthæū ac Marcum prodenti puellæ, reſpōdet: Neſcio quid dicas: huc detorquet, quaſi non negarit dominū, ſed à muliebri proditione ſe ſepararit. Quod ſi maxime quis urgeat, illum abnegaſſe, quod eſſet de numero eorum, qui fuerant cum Ieſu Galilæo, aut, ut à Marco ſcriptum eſt, Nazareno, tamen huc uerba deflectit, quaſi negaſſet ſe noſſe Galilæum, aut Nazarenum, quem dei filium nouerat. Rurſum quod apud Matthæum habetur: Non noui hominem: eodem torquet, quaſi diſcipulus hominis nō eſſet, qui diſcipulus dei uellet haberi. Nam quod cōfirmandæ rei gratia abducit ex Paulo: Paulus apoſtolus non ab hominibus, neq; per hominē, ſed per Ieſum

Petri negatio.

Chriſtum

Christum & deum patrem, etiamsi non nesciam secus ab alijs explicari: mihi uidetur, non naturam significasse Paulus, quam Christo non ademit: sed infirmius quiddam & humilius intelligi uoluisse hominis uocabulo: ueluti cum ait: An secũdum hominẽ hæc loquor? Atqꝫ hæc quidẽ licet plausibiliter & argute dicerentur in schola declamatoria, tamẽ in rebus sacris neqꝫ ludendũ est, neqꝫ decet argutari, neqꝫ expedit torquere quicq̃ꝫ: ne dũ falsa defendimus, ueris fidem abrogemus. Simplex est, iuxta Tragici sententiam, ueritatis oratio: nihil autem Christo neqꝫ simplicius, neqꝫ uerius. Fortassis huius generis est, quod Augustinus in homilia quadam de muliere in adulterio deprehensa, quinqꝫ uiros, & sextum uirum, non uirum ad allegoriam accommodat, meo iudicio coactius. Iam in numeris passim philosophãtur, de numero trigesimo, sexagesimo, & centesimo, rem Hebraicam ad Græcos aut Latinos numeros accommodãtes. Item de quinqꝫ millibus hominũ satiatis, de quinqꝫ panibus, de duobus piscibus, de talentis decem, quinqꝫ, & uno: de farinæ satis tribus, non quod negem alicubi in numeris latere mysterium, sed quod in quibusdam ascita, detortaqꝫ uideantur adferri: & tamen has cõmentatiunculas aliquoties basim esse uolumus, cui seria dogmata superstruamus. Simplicissimum est, quod idem uerissimum esse puto, decem, quinqꝫ, & unũ posita esse, pro plurimo, mediocri, & minimo. Est ubi summam pa-

rabolæ ſatis ſit attigiſſe, etiam in ijs, in quibus allegoria uitari non poteſt: uelut in parabola patriſfamilias, aduerſus nocturnum furem uigilantis, quæ nihil aliud deliniat, quàm eius diei ſubitum & inopinatum aduentũ. Sunt qui faſtidiant omnes allegorias, tanq̃ rem arbitrariam, ſomnijq́ ſimillimam. A quibus ut uehemẽter diſſentio, cum uideam abſq́ his pleroſq́ ſenſus, aut abſurdos eſſe, aut pernicioſos, aut futiles, leues ac frigidos: cumq́ conſtet Chriſtum allegorijs uſum, & Paulum aliquot ueteris inſtrumenti locos per allegoriam interpretari: ita non poſſum non improbare quorundam ineptum allegoriſmum, qui fingunt, quod explicent allegoria. Viator feſſus inſedit tergo ingentis draconis, arboris truncum eſſe ratus, is excitatus deuorauit miſerũ. Viator eſt homo, draco mundus, qui ſibi innitentes perdit. Satis eſt ea, quæ reperiuntur in ſacris literis, ad allegoriam accommodare, ſi res ita poſtulet, ut ipſi nihil affingamus. Audiui quendam theologum Pariſienſem, qui de filio prodigo parabolã in quadraginta dies protraxit, ut æquaret quadrageſimæ numerum, affingens iter abeuntis ac redeuntis, quaſi nunc in diuerſorio ueſceretur artocrea è linguis confecta, nunc præteriret molam aquatilem, nunc luderet alea, nũc ceſſaret in ganea, nunc aliud atq́ aliud ageret, & ad eiuſmodi cõfictas næ nias, prophetarũ & euangeliorum uerba detorquebat. Atq́ interim imperitæ multitudini, & craſſulis magna-

tibus deus eſſe uidebatur. Nec ſine cauſa ridet Hiero-
nymus eos, qui poëtarum fabulas ad Chriſtum detor-
quent: niſi ſi quid ad mores commode deflectetur: uelu
ti fabula Protei in inconſtantes, Phaëtontis in temera-
rios, Tantali in auaros & parcos, Midæ in diuites ſtoli-
dos, Danaës in ius pecunia corruptum, Ixionis & Da-
naidum in fruſtra laborantes. Quandoquidem dubiũ
non eſt, quin ueteres in hunc uſum pleraque commenti
ſint. Nullum autem familiarius docendi genus, nec effi-
cacius, quàm per ſimilium collationem: ea Chriſtus à re
bus uulgatiſſimis ſumit, qui ſuam doctrinam quàmma
xime popularẽ eſſe uoluit. Quis enim non uidit iaci ſe-
men in terram? quis non conſpexit piſcatores iacientes
retia? quis neſcit palmites amputatos exareſcere? Atq;
hæc uulgata mire nouat, ad ſuam philoſophiam accom
modans? De Scotidarum argutiſſimis ſubtilitatibus,
paucorum eſt diſſerere, in his promptum eſt quibuſli-
bet philoſophari. Vides exorientem ſolem, exhilara-
ris: quid uoluptatis ſenſurus, ſi cordis oculis exoriatur
ſol ille iuſticiæ? Moleſta res eſt morbus corporis, quan-
to moleſtior animi morbus? Horres contagium pe-
ſtis corporalis, multo magis uitanda morum peſtilen-
tium contagio. Res elegans tibi uidetur, hortus omni
florum & arborũ genere uernans: quale ſpectaculũ ani
mus innocentia uirens, ac uirtutum omni genere exube

rans? Vides serpentem, habes exemplũ Christianæ prudentiæ: uides columbam, habes imaginem Christianæ simplicitatis, uides ceruum, habes symbolum, admonẽs auide sectandas diuinas literas, uides agnum, habes typum innoxiæ mansuetudinis: urget hyems, admoneris ut in rebus aduersis, fortunæ melioris expectatiõe te sustineas: blanditur æstas, admoneris ut te præpares ad uẽturas erumnas. grauis est senectus, aspiras ad immortalitatem. grata est iuuentus, admoneris, ut uenturæ senectuti uirtutum & eruditionis pares præsidia. Ita quicquid hic uisibilis mundus offert oculis corporeis, eius ideam reperies in rebus animi. Cæterum quibus ex fontibus petẽdæ sint allegoriæ, partim explicat Dionysius in opere, cui titulũ fecit, De diuinis nominibus: partim Augustinus libro De doctrina Christiana tertio, propositis & explicatis Tychonij septem regulis, aliquanto plus honoris habens, primum infanti, deinde hæretico; quàm nos habeamus scriptoribus quibusdam orthodoxis. Fortassis & à nobis nonnihil conferetur, si quando uacabat absoluere libellum olim cœptum, de theologicis allegorijs. Interim unum illud addam, nõ satis esse circũspicere, quomodo iuxta sensum historicũ, qui simplex est: quomodo iuxta tropologicum, qui ad mores & uitam communem pertinet: quomodo iuxta allegoricum, qui capitis ac totius corporis mystici tractat arcana: quomodo iuxta anagogicum, qui cœlestem attingit hierarchiam

Dionysius.

Allegoriæ theologicæ.

hierarchiam, diuersis in rebus uarie reluceat æterna ueritas (nam ad hunc modum uideo quosdam diuidere) uerumetiam cõsiderandum erit in singulis horum, qui gradus sint, quæ differentiæ, quæ tractandi ratio: quot modis tractat Origenes Abraham à deo tentatum, & in historia uersans, quos tamen locos inuenit. Vt ne dicam interim, quod typus pro uarietate rerum, ad quas accommodatur, pro diuersitate temporum uelut aliam accipit figuram: sicut porcorum siliquæ, quibus perditus ille filius cupit explere uentrem famelicum: ad opes, ad uoluptates, ad honores, ad mundanam eruditionẽ possunt accommodari: & tamen adhuc uersaris in tropologia. Quin tota parabola potest ad Iudæorum populũ, ac gentes illius temporis applicari. Gentes resipiscunt, & recipiuntur, obmurmurant Iudæi: placat utrosq; pater communis. Iam ex personarum, quibus accommodatur parabola, temporumq; uarietate, noua penè facies sermonis nascitur: qua de re nonnihil attigimus in supioribus. Porrò in tractãdis allegorijs, felicissimus artifex est Origenes, sedulus magis q̃ felix Ambrosius, si quis forsitan requirat exemplum quod imitetur.

Differentia in singulis sensibus.

Als tñ pro tamen.

Citatio.

Quin & illud in primis admonendus est theologiæ candidatus, ut apposite citare condiscat sacræ scripturæ testimonia, nõ è summulis, aut elenchis, aut sordidis conciunculis, aut alijs id genus collectaneis, iam sexcenties aliunde aliò confusis ac refusis: sed ex ipsis fõtibus.

Nec imitetur quosdam, quos nō pudet oracula diuinæ sapiētiæ uiolenter detorquere ad alienos sensus, aliquoties & ad contrarios. id ne fiat, prima sit cura, librorum omnium ueteris nouiq́ue testamenti sententiam ex priscis illis interpretibus perdiscere. Audiui quosdam in palæstris Sorbonicis non uulgariter exercitatos, qui in frequentissima concione multa philosophabantur, non intellecto themate, quod ex more proposuerant, ne ad literam quidem, ut uocant: magnoq́ue pudore doctorum hominum tumultuabantur, extra oleas, ut est in Græcorū prouerbio, currentes. Sunt qui secum adferūt sua decreta, & uulgaribus opinionibus infecti, his seruire cogunt arcanam scripturam, cū ex hac potius petenda sint animi decreta. Quod eleganter admonet Hilarius libro De trinitate primo, cui optimus diuinorū uoluminū lector est, qui dictorum intelligentiam expectat ex dictis potius quàm imponat, & retulerit magis quàm attulerit, neq́ue cogat id uideri dictis contineri, quod ante lectionē præsumpserit intelligēdum. Sunt qui eam ad publicos affectus ac mores pertrahunt, & cum huic regulæ seruire conueniat, ubi deliberatur, quid oporteat fieri: huius patrocinio tuentur id, quod uulgo fit. Iam est occultius quidem, sed hoc ipso nocētius deprauandi genus, cum abutentes diuinæ scripturæ uocabulis, ecclesiam, quæ Christi corpus est, interpretamur sacerdotes: mundum, quo uocabulo mali affectus designātur, interpretamur laicos

Palæstræ Sorbonicæ.

Ecclesia. Mundus.

laicos Christianos, perinde quasi hi ad ecclesiam non pertineant: interim quod Christianis omnibus est dictum, proprie monachis accommodantes, in mundo ponentes, quos Christus selegit è mundo & uelut à mundo semotos iudicantes, qui nõ aliter sunt extra mũdum, quàm renes extra corpus animantis, cum quod de cultu diuino dictum est, ad solas ceremonias deflectimus: quod de sacerdotis officio, ad solas preculas utcunq; dictas trahimus. Interim tota dissertione uis fit sacris literis, & putribus fundamentis inanis ædificij moles imponitur. Proinde qui recte uolet uti scripturis, nõ sat habeat, quatuor aut quinque decerpsisse uerbula: quin potius circumspiciat, unde natum sit, quod dicitur. Frequenter enim huius aut illius loci sensus ex superioribus pendet. Perpendat, à quo dicatur, cui dicatur, quo tempore, qua occasiõe, quibus uerbis, quo animo, quid præcesserit, quid consequatur. Quandoqdẽ ex hisce rebus expensis collectisq; deprehenditur, quid sibi uelit, quod dictũ est. In his hæc quoque seruanda regula, ut sensus, quem ex obscuris uerbis elicimus, respondeat ad orbem illum doctrinæ Christianæ, respondeat ad illius uitam, deniq; respondeat ad æquitatem naturalem. Hoc loco subindicandus est error eorum, qui è sacris uoluminibus, in quibus pro temporũ, rerum, ac personarum uarietate diuersa narrantur, tantum eas particulas decerpunt, quæ ad ipsorũ faciunt affectus: cũ hu-

manam

manam legem nullus intelligat, nisi qui singula illius capita perpenderit. Audi sermonem diuinum, sed totum audi: Episcopus es, delectat te quod huic dixit Christ9: Et tibi dabo claues regni cœlorũ, sed attendito, quod eidem à cruce reuocāti dictum est: Vade retro satana, nõ sapis quæ dei sunt, sed quæ hominum. Memento quod eidem dictum est: Tu me sequere. Summus es pontifex, iuuat dici uicarium Christi, sed interim in mentem ueniat exemplum Christi, mors Christi, in cuius affectum succedat oportet, qui succedit in uices ac titulum. Sacerdos es, placet tibi quod dictũ est apostolis: Quorũ remiseritis peccata, remittũtur eis. sed aduerte quod præcessit: Accipite spiritum sanctum: attende quod ijsdem est dictum: Ite & docete omnes gentes. Delectat quod ait Paulus, presbyteros duplici honore dignos, sed adde quod addit ille: qui bene præsunt. Applicas in tuum commodum, quod in ueteris testamenti libris iubentur decimæ dari Leuitis, sed adde quod dari iubentur ijs, qui à sortibus diuisæ terræ fuerant exclusi: dari iubentur ijs, qui semper assistebāt sacris, & huic uni rei uacabāt: dari iubentur ijs, quorũ pars erat dominus deus. Ab his rebus quantum absunt, qui nunc plus q̃ decimas exigũt à plebe? Cristas erigimus, quod sacerdotes regale genus dixerit Petrus: at multis non uenit in mentem, ijsdem præstandum esse, quod dixit Christus: Vos estis sal terræ: uos estis lux mundi. Places tibi, quia tibi

quoq;

quoque dictum imaginaris, quod Christus dixit Petro: Pasce oues meas. sed interim memento, qui hoc dixit, ter esse stipulatum amorem sui, & amorem eximiũ. Præsides alijs episcopis, uerum iuberis & amore præcellere: iuberis exemplo summi pastoris, omnium incolumitatem uitæ tuæ dispendio tueri. Gaudes tibi locum in terris esse Christo proximum, at memẽto tuum esse officium, ut sis illi & uitæ sanctimonia proximus. Ad eum modum si sacris literis utemur, tum demum erunt nobis salutiferæ. Quidam impudenter scripturam diuinam trahunt ad sensum alienissimũ, uelut is, qui quod dictum est de tentorijs hostium apud Abakuk: Turbabuntur pelles terræ Madian, detorsit ad Bartholomæũ excoriatum, quod habet historia, licet ea fide careat. aut is, qui quod habetur in libro Iudith: Gyrantes uallem, uenerunt ad portam: stultissime deflexit ad argumenta quatuor librorum Petri Lombardi, qui scripsit sententias theologicas. Quodq́ in hoc etiã est subtilius, uult in ijsdem uerbis allusum esse ad ipsius nomen & adnomen: nec non referrem, nisi ipsi suas nænias euulgassent, neq́ deessent, qui talia serio lectitent. Sunt qui ludant uerbis scripturæ diuinæ, ac ueluti fit in centonibus poëtarum, ad alienum sensum ceu per iocum abutuntur. Quod aliquoties facit diuus Bernardus, uenuste magis q̃ grauiter, meo quidẽ iudicio. Sic enĩ imbiberat uir ille præclarus sacras literas, ut nusq́ non occursarent. Nam Bernardus.

u quod

quod hodie quidã, si quãdo festiui studẽt uideri, uerba mystica deprauant ad iocos scurriles, non solũ indoctũ est, uerumetiam impium, & supplicio dignum. Impingit hoc Hieronymus Origeni, quod aliquoties uim faciat scripturis, opinor, ut nos prorsus abducat à litera, plerũque sterili. Quin potius nemo fermè ueterum non alicubi torquet, quoties cũ aduersario dimicãt: atque ipse etiam Hieronymus, quod uno in loco propemodum fatetur. In his igitur cautius obseruãdum, num qua uis facta sit uerbis sacris: nisi si quis fas esse putat id facere, quoties capiendus est hostis, aut à uitijs deterrendus infirmorum animus. Mihi uidetur rectissimum, ut caste, ut opportune sacris uerbis utamur. Si primum curaris, ut id facias quàm optime, postea fiet, ut & facile facias, Id cũ ubique præstari uelim, maxime tamen præstare conuenit, ubi res est cum aduersarijs nostræ religionis: aut ubi refellitur falsitas, & asseritur ueritas: aut ubi mysticæ scripturæ sensus enarratur. Fit enim alioqui, ut non solũ nõ euincamus, quod astruimus, uerũetiam risui simus aduersario. & tamen mea sentẽtia nusquam magis peccatum est à ueteribus. Huius generis arbitror, quod Ambrosius libro de spiritu sancto secundo, capite sexto, ex loco qui est apud Paulum in epistola ad Philippẽses cap. tertio: Qui spiritu seruimus deo: ratiocinatur aduersus Arrianos, spiritum sanctũ aperte deum dici, connectens has duas uoces πνεύματι & θεῷ, cum Græco sermone ma-

gis exprimatur ſenſus diuerſus, uidelicet nos colere deũm nõn corporeis uictimis ac ceremonijs, ſed ſpiritu: præſertim cum ſpiritui non addatur ſuus articulus. Rurſus quod idem enarrans locum, qui eſt in epiſtola Pauli ad Timotheum ſecunda, capite ſecundo: In domo autem magna non ſolum ſunt uaſa &c. magno ſtomacho reijcit & exibilat interpretationem Nouatiani, qui magnam diuitis domum interpretatus ſit mundum, qui conſtat ex bonis ac malis: & ad hoc euincendum, adducit illud euangelicum: Vos de mundo non eſtis, ſed ego elegi uos de mundo. cum hoc oraculum nihil faciat aduerſus Nouatianum, qui de mundo ſenſit hoc uiſibili, qui omne rerum genus complectitur: contra Chriſtus figurate mundum appellet cupiditates, quibus obnoxium eſt hominum uulgus, res fluxas ac temporarias pro æternis ſectantium. Nec erat cur odio Nouatiani deſtomacharetur in bonam interpretationem, quam ſequitur & diuus Chryſoſtomus, licet alienus ab hæreſi Nouatiani. Præterea quod Beda ex mulierculæ Cananææ uerbis: Miſerere mei domine fili Dauid, colligit, illam perfecta fide & deum credidiſſe Chriſtum & hominem. quod id temporis, opinor, nec ipſos apoſtolos credidiſſe, quaſi deum agnoſcat, quiſquis domini nomine compellet, aut quaſi ſubſidium huiuſmodi non ſoleat & à ſanctis uiris peti. Rurſum quod Auguſtinus uerba Baptiſtæ, quæ legũtur apud Ioannem capite pri

mo: Et ego nesciebam eum, sed qui me misit baptizare in aqua, ille dixit mihi: Super quem uideris spiritũ descendentem, & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto. abunde efficax telũ arbitratur ad fundendas uniuersas Donatistarum phalanges, interpretans, unum hoc eatenus latuisse Ioannẽ, quod Christus autoritatem baptismi sibi proprie seruasset, cum cætera nosset omnia. Nouerat esse filium dei, nouerat esse deum & hominem, nouerat esse Christum, nouerat uenisse redimendo seruandoq́ generi humano: nouerat esse eum, qui uenisset baptizaturus aqua & spiritu sancto. Quid igitur eum docuit pater indicio columbæ? nimirum illud, quod baptismũ suum sibi seruaturus esset, nec ulli suorum cessurus. Atq; in hanc sententiam prolixe disserit, satis quidem plausibiliter apud eos, quibus persuasum erat insanire Donatistas, sicut insaniebant. Nam ipsa etiam sermonis species arguit illum eam disputationem, ad præsentium animos & aures, eiusq́ tẽporis statum accommodasse. Verũ si res serio foret agẽda, si cominus collatis armis congrediendum esset cum aduersario, nõ uideo quid hæc tela possint, quibus apud suos fretus, quasi triumphũ agit. Siquidem ut interim non excutiã altius, quare baptismus sit permissus omnibus, cum cæterorum sacramentorum functio tam paucis mandata sit: præsertim cum ijsdem ab eodem utrũq; dictum sit: Ite baptizate omnes gentes. &, Quorum remiseritis

miſeritis peccata, remittuntur eis. Ad hæc, an ſicut adimitur ius abſoluendi, ita poſſit adimi ius baptizandi: deinde, an quem eccleſia reſecat, hoc animo reſecet, ne poſt ullo munere eccleſiaſtico fungatur: præterea an Donatiſtæ ſenſerint eos, qui olim uere baptiſmum acceperint, & ad impietatem relapſi ſint, rurſus eſſe baptizandos: an eos qui hæreſi, & ab hæreticis aqua tincti ſunt, uere baptiſmum acceperint. Non exquirã, an quæ de ſacramento & charactere tradidit Auguſtinus, nitantur argumentis ſat efficacibus: nec enim in re quicquã ab illo diſſentio, & Donatiſtas non pro hæreticis ſolum, uerũ etiã pro ſchiſmaticis, & inſaniſſimis latronibus habeo. Et facile mihi perſuadet, qualibus argumẽtis, quod uel citra probationem ullam perſuadet autoritas eccleſiæ, & ſchiſmatis odium: tãtum illud expendimus interim, an hic locus euangelicus ſatis efficax ſit ad coarguendum Donatiſtarum errorem. Primum enim nihil commouerit aduerſarium, quod Auguſtinus toties aſſeuerat & inculcat, Ioannem hoc ſolum ignoraſſe, quod Chriſtus ſibi proprie ſeruaret baptiſmum. Neq; enim id ſatis arguit, quod ait: Hic eſt qui baptizat, cũ addat: in ſpiritu & igni, nõ diſtinguens autorem baptiſmi, ſed genus baptiſmi. Nam quod Ioannes baptizabat, autore deo baptizabat: alioqui ſi qui ex uerbis: ipſe eſt qui baptizat, cõtendat neminem baptizare præter Chriſtum, quomodo Paulus dicit baptizatam à ſe Stephanæ domũ?

Quomodo Christus mandat apostolis: ite & baptizate, si solus ipse baptizat? Necp protinus cōsequens est, si Christus est omnium sacramentorum autor, ideo per quemuis illa cōferri. Donatistæ assumebant hæreticos extra ecclesiæ consortium esse, extra quam nō sit baptismus. Ad quam rem comprobādam, multis scripturarū testimonijs utitur Cyprianus, & argumentis item plurimis: cumq; hoc complures episcopi, quorum suffragia recensentur in actis synodi Carthaginensis. Mihi quidem modis omnibus probatur, quod definiuit ecclesia: tantum in hoc hæc adduximus, ut ostenderemus exempli gratia locum ad uictoriam detortum.

Loci theologici paradi.

Quod nūc dicturus sum, haud scio an uel præcipuā allaturū sit utilitatē, si quis dextre præstiterit: id est, huiusmodi, ut locos aliq̄t theologicos aut tibi pares ipse, aut ab alio quopiam traditos accipias: ad quos omnia quæ legeris, uelut in nidulos quosdā digeras, quo promptius sit, ubi uidebitur, quod uoles uel ꝓmere, uel recondere: uelut (ut exempli causa rem notem) de fide, de ieiunio, de ferendis malis, de subleuandis infirmis, de ferendis impijs magistratibus, de uitando simpliciū offendiculo, de studio sacrarum literarū, de pietate erga parentes, aut liberos, de Christiana charitate, de honorandis primatibus, de liuore, de obtrectatione, de castimonia, atq; alijs id genus: nā innumerabiles fingi possunt. His in ordinē compositis, iuxta rerum pugnantiā, aut affini

tatem (ut in Copia quoq; nostra quondã indicauimus) quicquid usq; insigne est, in omnibus ueteris instrumẽti libris, in euãgelijs, in Actis, in literis apostolorũ. quod uel cõueniat, uel dissonet, ad hos erit redigendũ. Quod si cui uisum erit, poterit ex antiquis interpretibus: postremo uel ex ethnicorũ libris huc cõferre, quod usui futurũ existimarit. Hac usum fuisse ratione diuũ Hieronymũ, ex ipsius scriptis mihi propemodũ uideor animaduertere. Siue quid erit differendũ, aderit ad manũ parata supellex: siue quid explicãdũ, facilis erit locorũ collatio. Quandoquidẽ hæc non Origeni tantũ, sed & Augustino optima ratio est interpretandi diuinas literas, si locũ obscurũ ex aliorũ locorũ collatione reddamus illustrẽ: & mysticam scripturam mystica, sacra sacram exponat. Qua quidẽ ex re non solum illud commodi capietur, ut sensus alibi nõ intellectus percipiatur, uerũ adiũgetur autoritas. Nãq; quãquis ubiq; diuinæ scripturæ autoritas uel unico uerbo nobis satisfacit, tamẽ aliquãdo fit, ut de interptatione possit ambigi, præsertim cũ ueteres etiã nõ raro dissentiant. Proinde si plura consentient, ad fidẽ facient: sin dissentient, aut etiã pugnabunt, excitabũt nos ad exactius scrutiniũ: q̃d genus sit, cũ in euãgelio Christus uetet irasci, tamẽ in psalmis legim9: Irascimini & nolite peccare: quare sequitur aut Christum non sensisse de quauis ira, aut psalmographi sermonem sic accipiendum, non ut præcipiat irasci, sed si inciderit ira, ne pro

Collatio.

ne procedat usque ad iniuriam. Item quod alicubi Christus permittit suis, ut ad iter tollant peram ac baculum, alibi rursus etiam his interdicit. Hæc pugna nonnunquam est in uerbis tantum, nonnunquam in factis, nõnunquam mixtim ex utrisque. De uerbis exemplum modo dedimus: de factis illud esse potest, quod, cũ Petrus plagas & carcerem à Iudæis patiẽter tolerarit, erga Ananiã, & huius uxorem Saphyram, nõ est usus eadem lenitate, sed acriter increpitis, præsens exitium denunciauit. Rursus plebem incredulam leniter ac mansuete reuocat ad resipiscentiam: hos non admonet ut resipiscant, sed illico plectit: & tamẽ Simonem empturientem domum spiritus sancti, quanquam esset iam baptizatus, non plectit, sed admonet ut resipiscat, nonnullam ueniæ spem ostendens mutato. Mixti generis exemplum hoc esto. Christus in euãgelio uetat omnino iurare, & tamen in epistolis suis toties iurat Paulus. Christus iubet dexteram maxillam percutienti, exhibere leuam: ipse percussus in iudicio, cũ percussore etiam expostulat. Paulus adeo non exhibet alteram, ut pro alapa conuicium impingat pontifici iudici, non ita multo mitius alapa, Item cũ legamus: Perdes omnes qui loquuntur mendacium. tamen quosdã probatos uiros mendacio usos legimus, uelut Abrahã & Iudith. In his igitur facta sanctorum pugnãtia, ut uidetur, tum doctrina sacrorum uoluminum, admonent nos in uerbis alium subesse sensum, quam sermo prima specie præ

cie præ se ferat. Quin & hunc usum adferet hæc locorũ collatio, ut idioma ac tropos arcani sermonis certi9 agno scamus. Atq; hisce iam rebus instructus, iugi meditatio ne uersetur in diuinis literis: has nocturna curet uersare manu, uersare diurna: has semper in manibus, semp ha beat in sinu: ex his semp aliquid aut auribus instrepat, aut oculis occurrat, aut animo obuersetur. In naturam ibit, quod usu perpetuo fuerit infixum.

Nec, mea sententia, fuerit incōsultum, diuinos libros ad uerbum ediscere, uel non intellectos, autore Augusti no: quod equidem sic interpretor, etiam si sensum mysticum nondum percipias. Nam facere, quod apud monachos aliquot fieri uidemus, nec aliter ediscere psalmos, quàm psitacus ediscit uoces humanas, plus habet tædij quàm fructus. Neq; enim facilius tantum ac tenacius inhærescũt memoriæ, quæ intelligimus, uerumetiã maiore cum utilitate. Id primum fieri uelim in noui testamenti uoluminibus, quæ tanto præsentius faciũt ad nostram professionẽ, ut hodie uel sola sufficere possint, nimirum uulgata iam, & animis omnium infixa Christi doctrina. Nam olim Iudæis, ad fidem adducẽdis, necessario erat adhibenda ueteris autoritas instrumenti: nunc nobis cum Iudæis minimum est negocij, & apud alios non est eadem autoritas libris Hebræorum: etiãsi non negem plurimam ex illis utilitatem capi, si quis adhibitis allegorijs, uel ad Christum, in illis adumbratũ,

De ediscendo.

uel ad mores accommodet: atq; id si non immodice, sed carptim fiat. Sunt enim, quæ uerbatim ad allegoriã trahere frigidum sit, quod admixta sint multa, non ut significent aliquid, sed ut tenor ac series historiæ constet.

Nouum testamentum. Sit igitur apud nos primus honos nouo testamento, per quod Christiani sumus, & ubi Christus nobis multo expressius q̃ in uetere depingitur: proximus ueteri, & in hoc his libris, qui cum nouo maxime consentiunt, quales sunt Esaiæ libri.

Collatio. Quanq; si dispositis, ut dixi, locis, frequenter Paulinas epistolas cum euãgelijs, & cum utrisq; conferas Esaiam, reliquaq; ueteris testamenti loca: futurum est, ut hæc suapte sponte inhærescant & insideant memoriæ. Quod si quos deterret hic labor, illud quæso secum cogitet: qui conueniat, ut theologus futurus sophisticas præceptiunculas ediscat, ediscat qualescũq; in Aristotelem cõmẽtarios, aut etiã paraphrasim, ediscat Scoti conclusiones, quas uocant, & argumenta: & idem operæ grauetur dare libris diuinis, ex quorum fontibus uniuersa scatet theologia, quæ modo uere sit theologia. At quanto satius est, semel hoc laboris (nec enim dixerim tædij) deuorare, quàm semper recurrentibus in orbem laboribus, quoties tractandum aut citandum erit aliquid, ad dictionarios, summulas, & indices confugere? ueluti faciunt mei similes quidam, qui cũ domi nihil habeant supellectilis, quoties opus est cantaro aut patella, à uicino petunt utendam. At recte monet sa

piens

piens ille, ut aquam de tua bibas cisterna: & adeo nō sit necesse aliunde rogare, ut tu potius de tuo fonte deriues in alios. Quin igitur omissis confusis istis formularijs, & impuris summulariorum lacunis, tuum ipsius pectus bibliothecam facito Christi, ex eo uelut è penuario depromitto prouidus paterfamilias seu noua, seu uetera, utcunq; postulabit res. Longe uiuidius penetrant in animos auditorum, quæ è tuo pectore ceu uiua prodeunt, quàm quæ ex aliorum farragine subleguntur.

Atqui inter hæc roget aliquis, quid tu, num adeo facilem & expositam iudicas scripturam diuinam, ut absque commentarijs possit intelligi? Quid ni possit, aliquousq; prius cognitis dogmatibus, & hac qua dixi collatione locorum adhibita? Alioqui quid aliud secuti sunt, qui principes in hanc commentarios ædiderunt? inter quos præcipuus est Origenes, sic hanc Venerem exorsus, ut nemo post illum ausit manus apponere? Quid aūt uetet alios eódem peruenire, quò peruenerūt illi, si eadem ingrediantur uia? Non hæc dico, quod cuiquam autor esse uelim, ut præteritis ueterum commentarijs, diuinæ scripturæ scientiam sibi uindicet, aut etiam uenetur. Immo partem laboris adimat nobis ueterum labor, adiuuemur illorum commentarijs, dummodo primum ex his deligamus optimos, uelut Origenem, qui sic est primus, ut nemo cum illo conferri possit: post hunc Basilium, Nazianzenum, Athanasium, Cyrillum,

De commētarijs.

Origenes. Basilius. Nazianzenus. Athanasius Cyrillus.

x 2

Chrysostomus. Hieronymus. Ambrosius. Hilarius. Augustinus.

lum Chrysostomum, Hieronymum, Ambrosium, Hilarium, Augustinum: deinde ut hos ipsos cum iudicio delectuq; legamus: etiamsi reuerenter legi uolo. Homines erant, quædam ignorabant, in nonnullis hallucinati sunt: dormitarūt alicubi, nonnulla dederunt utcunq; uincendis hæreticis, quorum contentionibus tunc feruebant omnia. Præterea uix quisquam est horū, cuius falso titulo non permulta circumferantur: atq; adeo, quod est impudentius, cuius libris nō multa admixta sint aliena, id quod in Hieronymo certe, moxq; in Cypriano palàm arguimus, & in Augustino forsitan arguemus. Nec ita multū negocij fuerit idem facere in cæteris, hoc est in Origine, in Ambrosio, in Chrysostomo. Quod ni hic quoq; fuerit oculatus lector, periculum est, ne impostoris aut nebulonis somnium, pro Hieronymi aut Ambrosij oraculo amplectatur. Sic enim hodie quidā τὸν ἥλιον ὑπερφρονοῦντες, προφαίνονται: Sic ait Hieronymus in quodam sermone, sic Augustinus in quadā homilia ad fratres heremitas: perinde quasi de tripode pronunciarent oraculū. Sit igitur delectus non solum autorum, uerum etiam operum. Et in autoribus non hoc modo discrimē est, quod Græci præcellunt Latinos, quod ueteres recentiores: uerūetiā quod in singulis etiam generibus alius sit alio præstantior. In operibus cauendum, ne nothum & supposititiū pro germano uerocq; amplectaris. Proinde quandoquidem in tanta librorum multitudine, &

Delectus autorū & operum.

in tanta

in tanta ætatis fugacitate, non uacat euoluere omnia, superest, ut primũ legamus optima. Quorsum attinet in hisce neotericis coaceruatoribus uerius, quàm interpretibus, bonas horas, haud bene collocare? in quibus primum quàm multa sunt, quæ tibi postea sint maiore negocio dediscenda? Deinde si quid inest recti, id ex ueteribus haustum comperies, sed mutilum ferè, ac decurtatum: quod ob linguarum & rerum inscitiam multa, & haud scio an optima, quoniam non assequebantur, coacti sunt prætermittere. Quid, quod bona pars istorũ, ne decerpit quidem ab illis, sed à sæpius cõfusis ac transfusis collectaneis, uelut è decima lacuna suffuratur, ut penè nihil resipiant sui fontis. Deinde ne nihil de suo addidisse uideatur, aspergit aliquid suorum somniorum, aut è sordido quopiam, & pridie nato autore admiscet, quasi cum multa iura cõfundit cocus, ut inquit Plautus. Postremo, ut eadem doceant cum priscis, quàm frigent apud hos, sordentq́ omnia, ob sermonis infantissimã balbutiem. At Hieronymus ita delicijs omnia condit ac locupletat, ut cũ aberrat à uero, aut à re digreditur, tamen plus bonæ rei doceat, quàm isti, cum uere rem tradunt. Vt ne dicam interim, quod omnino tales ipsi reddimur, cuiusmodi sunt autores, in quibus assidue uersamur. Neq; enim proinde ciborũ qualitas transit in corporis habitum, ut lectio in animum ac mores legentis. Si in ieiunis, in frigidis, in fucatis, in spinosis ac rixosis

Coaceruatores.

scriptorib9 assidui simus, tales euadamus oportet: sin in his, q uere sapiunt Christū, qui ardēt, qui uiuūt agūtq;, qui uerā pietatem & docēt & præstāt: hos saltem aliqua ex parte referemus. At dices, si nihil accesserit, parum instructus fuero ad palæstram scholasticam. Neq; uero nos pugilem instituimus, sed theologum, & eum theologū, qui quod profitetur, malit exprimere uita quàm syllogismis. Nec est quod tibi tantopere displiceas, si inter istos parum theologus habearis: cum inter eosdem ne Hieronymus quidē ipse sit habiturus quod respondeat, ac fortasse nec ipse Paulus. In culpa est non ipsa theologia, quæ non sic nata est: sed quorundam tractatio, qui totam illam ad dialecticorum argutias, & Aristotelicam philosophiam detraxerunt: ut illic non paulo plus sit philosophiæ quàm theologiæ. Atqui fieri potest, ut rhetor aliquis, aut arithmeticus, aut musicus sic eandem tractet, ut nemo iam sit intellecturus, nisi qui prius artium illarum uim omnem cognitam habeat. Quid autem necesse est, ad omnes omnium quæstiunculas certa respondere theologum? quarum neque numerus est ullius, neq; modus, neq; finis: dum hydræ in morem, pro una recisa sexcentæ repullulant? Sunt quæ parum pium sit inuestigare, sunt quæ citra salutis dispēdium possint nesciri: sunt de quibus eruditius sit ambigere, & cum Academicis ἐπέχειν, quàm pronunciare? Quis enim fructus si me torqueam, an deus creare possit homi

ſit hominem ἀναμάρτητον? an deus aliquo ab ipſo diſtincto ſit unus? an poſſit reſpectum producere ſine fũdamẽto & termino? an anima Chriſti potuerit falli aut mentiri? an hæc propoſitio, deus eſt ſcarabeus, æque poſſibilis ſit atq; hæc, deus eſt homo? Sunt quæ quadantenus ueſtigaſſe ſufficiat, altius rimari ſit nefas. Diuus Ambroſius in Ioannis euangelium homilia decima, ſatis exiſtimat didiciſſe nos in Chriſti perſona diuinam naturam cum anima corporeq; humano ſic ineffabili quodam nexu cõglutinatã fuiſſe, ut naturas inter ſe diſtinctas, eadem complecteretur hypoſtaſis: Porrò quibus rationibus id fiat, non arbitratur ulterius ſcrutãdum. Quomodo autẽ hoc ſit, inquit, noli diſquirere, factum eſt ut ipſe nouit. At inter nos quot quæſtiões extiterunt, quot opiniones, quot ſectæ diſputãtium, utrũ Chriſtus indiuiduum hominis aſſumpſerit, aut ſpeciẽ, an tertio quodam modo dicatur deus & homo. Atque hac de re cum inter ueteres parum cõuenerit, nuper etiã exortus eſt quidam, qui reprobatis ſuperiorum opinionibus, nouam uiam indicat. Hæc ſi per luſum agerẽtur in cõfabulationibus aut in cõuiuijs, ferri poterant: nunc ſerio & docentur & diſcuntur in ſcholis: his nænijs ceu rebus maxime theologo dignis ætas iuuenum atq; etiam ſenum abſumitur. Hæc præferũtur Hieronymi, Ambroſij, Cypriani & Hylarij ſcriptis: & tamẽ in hoc potiſſimũ ſudaſſe uidentur theologi recentiores, ne nihil uiderentur

rentur addidiſſe ueteribus. Mihi non modo ſuperuaca neum, uerumetiam periculoſum uidetur de ijs, quæ ad fidei negocium pertinent, humanis argumẽtationibus tam anxie diſquirere. Videtur enim ſubhæſitare, qui tã ſolicite, tamq́; curioſe rationes contrahit, quibus uel impugnet uel tueatur, quod nobis traditum eſt, ut credamus, non ut diſcutiamus. Ac ſæpenumero fit, ut omnia curioſe magis quàm pie inueſtiganti quædam rationes occurrant, quæ nonnihil conuellunt ac labefactent fidei robur. Ipſe aliquot noui, qui ſe fatebant̃ ex argutijs Scoti, quibus tractat argumentũ euchariſtiæ, eò perductos eſſe, ut prorſus animo uacillarent, uixq́; eam hæſitationem potuiſſe excutere. Non poſtularim ut mihi quiſquam habeat fidem, ni diuus Chryſoſtomus mecũ per omnia ſentit, enarrans locum Pauli, quo Timotheum à fabulis & interminatis genealogijs deterret: eius uerba præſtabit, opinor, ſubſcribere. Vides, inquit, quẽadmodum huiuſmodi quæſtiones damnat, ac reſecare conatur? Nã ubi fides eſt, nulla eſt quæſtionis neceſſitas. Vbi nihil oportet curioſe perquirere, quid opus eſt quæſtione? ſiquidẽ quæſtio fidem tollit. Etenim qui quærit, nõdum inuenit: qui quærit, difficile credere poteſt: & ideo monet, ne uacemus huiuſmodi quæſtionibus. Nam ſi quærimus, iam non credimus. Fides enim animum cogitationemq́; facit conquieſcere ac mox tergiuerſationẽ eorum, qui nobis obijciunt, quod ipſe Chriſtus iuſſerit

nos quærere,ut inueniamus:pulsare,ut aperiatur:scrutari scripturas:in qbus uitā inueniamus:ita reijcit,ut dicat eos quærere,qui magno animi ardore uersant᷑ in sacris libris,potius ꝙ in humanis quæstiunculis:ac puris precibus à deo postulant,ut impartiat suum spiritum, qui in nobis scrutatur etiā ꝓfunda dei: ideo scrutari iussos, non ut semper quæramus,sed ut illorum autoritate confirmati quærere desinamus. hactenus Chrysostomus. Quibus illud adijciendum,non dictum esse,scrutamini philosophiam Aristotelicā:an eius præsidio doceri possit resurrectio mortuoꝝ: sed,scrutamini scripturas. Atq; inibi Paulus ostendens,quousq; sit adhibendum arcanæ scripturæ scrutinium,& ad quem scopum dirigenda theologiæ cognitio: Finis,inquit, præcepti est charitas de corde puro & conscientia bona,& fide non ficta. Hactenus igitur philosophandū in sacris literis, quatenus industria nostra conducit ad ea quæ Paulus cōmemorauit. Verum qui sibi scopum hunc non proposuerunt, sed hoc agunt,ut paradoxa quæpiā,ac noua proferant: quo sint admirationi populo,semper inaniū rerū admiratori,pro theologis fiūt matæologi. Hos depingit his uerbis: A qbus quidā aberrantes,cōuersi sunt in uaniloquiū, uolentes esse legis doctores,nō intelligentes neq; ea quæ dicunt,neq; de quibus affirmāt: ferri tamē poterant hæc quoq;,si hæc fabula intra gymnasiorum parietes ageretur. Nūc in ipsas conciones sacras(cur enim nō

dicam ſacras, cum olim fuerint pars ſacrificij?) penetrauit hæc oſtentatio. Quoties me huius rei puduit, quoties uicem populi indolui. Video ſimplicem multitudinem hiantem, & auidam pendere ab ore concionantis, expectare pabulũ animi ſui, cupidam diſcendi, quo melior domum redeat, & ibi mihi theologaſter quiſpiam, ferè ἱεροπρεπεῖ σχήματι uenerandus, è Scoto aut Occam quæſtionem aliquam frigidam ac perplexam uentilat, oſtentans quantum in Sorbona profecerit, & plebis benignitatem hac oſtẽtatione uenans: interim magna cõcionis pars domum abit, planè iuxta Græcorũ prouerbium, λύκος χανών. Alij dictitant inter ſeſe, quàm multa legit hic iuuenis, quàm ualet ingenio. Quid non poſſit ille uel ſtruere uel deſtruere? Nemo delectatur, præter paucos, eodem affectos morbo: hi habent quod rixentur ſuper cœnam. Hæc eſt doctrina, quam Iacobus animalem ac dæmoniacam appellat, diuerſa illi, quã Paulus Timotheo ſcribens, ſanam nominat, fideli ſermone potius quàm ſophiſtico tradendam, efficacem ſimul & ad exhortandos, qui ceſſant: & conſolandos, qui animo ſunt deiecto: & redarguendos, qui aduerſantur. Ac mox mataeologos depingit hiſce uerbis: Sũt enim multi, & nõ ſubditi, uaniloqui, & mentium deceptores, quibus oportet ſilentium indici, qui uniuerſas ſubuertunt domos, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Atq; utinam tales haberemus cõcionatores, ut hæc fruſtrã ui

ſtra uideat admonuiſſe: ſed quoties audimus iſtos ſic cõmendantes remiſſiones pontificias, ut oratio tota nihil oleat, niſi ſordidum quæſtum: nihil præ ſe ferat, niſi proxenetam mercede conductum. Quoties plus poteſtatis tribuunt Rhomano pontifici, quàm ipſe uel agnoſcat, uel poſtulet: quoties iactant ſua benefacta, quibus debeatur incolumitas populi: quoties perſuadere conãtur, cacodæmonibus non eſſe ius in eos, qui in Franciſcana cuculla ſepeliantur: non periturum morbo, qui in honorem diui Dominici certos annos Prædicatorium habitum circũferat: non male periturum, qui cotidie pictũ aut ſculptum Chriſtophorũ contempletur: quoties hæc atq; his impudentiores nænias ex eo loco deblaterat, q prædicandæ doctrinæ euangelicæ dicatus eſt: quis non ingemiſcat, quẽ non miſereſcat imperitæ ac ſupeſtitioſæ multitudinis? Sed ut ad contentioſas quæſtiones redeamus, uide quàm ſolicite Paulus Timotheum ſuum ab his deterret: Noli, inquit, uerbis contendere. Ad nihil enim cõducit, niſi ad ſubuerſionem audientiũ. Ac mox, ubi iuſſiſſet eũ recte ſecare ſermonem ueritatis, adiecit: Inanes autem uocum nouitates deuita. Rurſum ad Titũ, ubi multa monuiſſet, quæ ad pios mores faciunt. etiã atq; etiam admonet, ut ſtultas quæſtiones, & genealogias, & pugnas quæ ueniũt ex lege, reijciat. Has cõtentiones Timotheo ſcribens, λογομαχίας appellat, in quas ait quoſdam inſanire, cum tamen ex his nihil oriatur,

præter inuidias,contentiones,conuicia,suspiciones malas,conflictationes hominum mente corruptorum,ueritatis expertium,qui quæstum suum anteponant pietati. Nemo uero sic interpretetur hæc,quæ diximus, nõ huc tendere, ut in totum damnemus eos, qui præter quæstiones nihil nobis reliquerunt: aut improbemus scholasticas conflictationes,ex quibus sæpenumero nõ aliter elicitur ueritas,quàm ex collisione silicum ignis excutitur:sed modum in his,ac delectum requirimus. Modus dabit,ne quæratur de omnibus:delectus,ne de quibuslibet. Alioqui multa sunt & in neotericorũ libris digna cognitu,sed ea per ætatem modice degustentur, sobrie casteq; tractentur. Nam hoc studiorũ genus olim apud theologos prorsus incognitũ fuit: deinde posteaq; irrepsit,ut ferè fit in rebus humanis,paulatim in immensum increuit. Vnde cœpit in aliquot iã Academijs parcius ac moderati⁹haberi,uelut apud Anglos in Cantabrigiensi,apud Brabantos in Louaniẽsi. Nec ideo minus florẽt hæc studia, sed uerius florẽt. Quale uero spectaculũ est,theologum octogenariũ nihil aliud sapere, quàm mera sophismata,& ad extremum usq; uitæ nihil aliud quàm argutari? Nam huiusmodi non paucos uidimus olim Luteciæ,quibus si quid depromendũ fuisset ex Paulo,uidebantur sibi prorsus in alium mũdum translati. Proinde si cui cõtigit tãta ingenij uis,ut utrũq; studiorum genus complecti possit:eat sanè per nos,eat

quò

quò illum sua uirtus uocat, eat pede fausto. Sed ab ĳs tamen, quæ nos prætulimus, incipiendum: his maiorē ac meliorem uitæ partem impartiendum censeo. Quod si alterutrum sit deserendum, non possum non fateri, quod uerissimū est: malim in hoc latus deflectere. Præstat, paulo minus esse sophistā, quàm minus sapere in euangelicis literis. Satius est, ignorare quædam Aristotelis dogmata, q̄ꝫ nescire Christi decreta. Deniqꝫ malim cum Chrysostomo pius esse theologus, quàm cum Scoto esse inuictus. Illud certe negari non potest, per ueteres illos illustratam ac defensam Christi doctrinā, quos ita demum patiar antiquari, si constet, horum argutissimis argutĳs & subtilissimis subtilitatibus uel unū ethnicum conuersum ad Christi fidem, uel unum reuictum ac mutatum hæreticum. Nam quod hodie pauciores sunt, aut certe extant hæreses, id si uerū fateri uolumus, fasciculis debemus uerius, quàm syllogismis. Quis em̄ omino nodus dialectica subtilitate necti potest, qui nō eadem subtilitate dissoluatur, si liberū sit utrisqꝫ quod uoluerint, assumere? Quis uero fructus, si nectas, quod explicare non potest, qui tamen non assentitur, imò aliquoties ne is quidem qui nectit? Sed simplices illæ literæ, ueritate non argutia efficaces, totius orbis populos pauculis annis innouare potuerunt. Verum missam faciamus studiorum collationem: sit in his suū cuiqꝫ pulchrum, & ut Paulinis uerbis utar, in suo quisqꝫ sensu ac-

quiescat. Cui placent scholasticæ conflictationes, sequatur suo quidem arbitratu, quod in scholis receptum est: modo ne solum hoc agat, modo ne nimiũ tribuat scholæ dogmatis, modo ne nimium diu. Nam uidi complures, qui iam semicani, cũ prisca illa theologia conati sunt redire in gratiam, sed parũ feliciter successit conatus, nimiũ serus. At si quis magis cupit instructus esse ad pietatẽ ꝙ ad disputationem, statim ac potissimũ uersetur in fontibus, uersetur in his scriptoribus, qui proxime biberunt de fontibus. Si quid extiterit dubitationis, in his quæ pertinent ad pietatem, non deerit integro prudentiꝗ uiro, quod è diuinis oraculis salubriter respondeat. Habet Paulus fidele consilium, ubi domini præceptum non habet. Quod diminutũ erit in syllogismis, id pensabit sancta ad deũ precatio. Deniꝗ satis inuictus fueris theologus, si nulli succumbas uitio, nullis cedas cupiditatibus, etiamsi à contentiosa disputatione discesseris inferior. Abunde magnus doctor est, qui pure docet Christum. Si turpe ducũt, nescire quid definiat Scotus, turpius est, nescire quid decernat Christus. Si parum theologicum est, nõ assequi quæ scripsit Durandus, minus theologicum est, non assequi quæ scripsit Paulus. A diuinis oraculis nomen habet theologus, nõ ab hũanis opinionibus. Et bona theologiæ pars afflatus est, qui non contingit, nisi moribus purgatissimis: & tamen hãc facultatem nulli sibi maiore supercilio uindicant, quàm

quorum

quorum tota uita seruit ambitioni, seruit auariciæ, frequenter & libidini gulæq́ꝫ, undiqꝫ sycophantijs, fucis & hypocrisi correptæ. Hi se iactant euangelicæ doctrinæ præcones, hi se faciunt Christianæ religionis columnas, ab horum ore pendet imperita multitudo. Nimirum horum facta cernebat Christus, cum deploraret sortem populi, dissipatarum ac pastore destitutarum ouium in morem errantis. Habent enim & nostra tempora suos pharisæos ac rabbinos, habent suos hypocritas, habent sua phylacteria, quibus se commendent stultæ plebeculæ. Orandus igitur Christus, ut hoc pharisaicũ genus aut mutet in melius, aut abigat à grege suo. Atqꝫ hæc dicta sunt, nõ ut lædamus bonos, sed ut malos admoneamus officij.

RATIONIS VERAE THEOLOGIAE PER ERASMVM ROTERODAMVM, FINIS.

HVTTENVS ERASMO SVO S.

TVas infinitas ad me epiſtolas nõ uidi, nam unam accepi in exercitu cum Tubingam ob ſideremus, eamq́ perbreuem, quod uidere te oportet, cui infinitas illas committas. Verum de eo, quem huc cum libro principi offerendo miſiſti, nihil eſt quod ſollicitus ſis, omnia pertulit. Neque ego ſegnius rem curaui tuam, & principem habui ad id negocium alacrem. Non egebat præconio meo tuũ munus, ornabat ipſum ſemet abunde. Vt legendo percurrerat, en dignam, inquit Eraſmo rem, ſic ille ut diu faciat, diu nobis ſuperſit: precatusq́ eſt felicitatem tibi omnẽ, plenus optimæ de te ſpei. Quippe intelligit, quam tu lucem ſtudijs, quod ſtudioſis commodum inuehas. Venit poſt Stromer, nam in Saxonia uxorẽ duxerat, necq́ ſtatim ſequutus erat aulam, qui cũ tua alioquin omnia, magis quàm credat aliquis, admiretur, tum uel imprimis hoc opus adorat. Gregorium Coppum alterũ principis medicum feciſti totum Eraſmicum, habet tuos labores in manibus ſemp, legitq́ ut uix alius auide. Hoc nomine iraſcũtur tibi multi, quod ex medicis aiũt Theologos facere te. Iam & iureconſultis moleſtus es, quoſdam à Bartholo tranſuerſos agens, qui in tuis nunc otiantur, relicto penitus foro. Eandem cladem Theologiſtarum ſtudio cũ intuleris, adhuc miraris, quod te oderint, faciũt ipſum hoc ſuo quodam iure, nam bene raro

faciũt

faciunt aliquid. Fuit totum hic mensem rumor, & credo ad uos usq; peruenit, in bello occubuisse me. Hoc illi exultabant, hoc triumphabant. Quod siquid mihi accidisset, certum habeo, à Christo hoc impetrasse se dicturos fuisse. Iam scio enim male precari nobis. Legi dialogũ Latomi, & risi. Tu uero non debes putare te hoc perdidisse tempus, quod scribẽdæ Apologiæ dedisti, nam id nobis magni lucri uice fuit. Quod scribis de Ferdinando, mire placet studia nostra amare adolescentem. Erexisti animum mihi, speranti fore, ut orbis capita aduersus barbariem nobiscum conspirent. Albertus Cardinalis strenue nos tuetur, meq; adhuc habet liberaliter; & tui desyderio tenetur maximo. Inique facis qui te non offers illi, non credens mihi toties clamanti propensam illius erga te benignitatem. Mihi commisit munus, quo te uicissim honorat. Patera est ex argẽto deaurato, præter id, quod pondere permagna est, arte adhuc commẽdabilis. Non iudicabis indignũ principe munus. Quanquam ipse dicat, hoc se dare fugienti tibi, daturũ si quãdo accedas ampliora multa, uocatq; amoris hoc poculum. Ipse quò tibi mittam dubius sum. Nam in Angliam aiunt abire te. Scribe quid fieri uelis, de patera primum, deinde quid tibi proponas. Belli prospere omnia euenerunt. Magno Germaniam periculo publico metu liberauimus. Quid magnopere curemus enim, quod uiuat ille, cui quia ademimus omnia, uiuendum misere

est? Totā aliquando rem leges. Studgardiæ Capnionē cōueni, positū magno in timore. Militares furores metuebat bonus pater. Sed ego Francisco ductore apud duces intercedente caueram, si ui capienda Studgardia esset, in exercitu ut ꝓclamaretur, Capnionis penatibus ne quis noceret. Hoc nescis quātū ille & quale beneficiū interpretet, cū ego cōscius mihi sim, officij mei fuisse, ut uiderē ne quid pateret se indignū uir doctissimus atq; optimus. Præcipue eo in negocio magnitudinē suā ostē dit Frāciscus, uir qualē diu nō habuit Germania, & qui meretur, ut eū tuis quoq; literis posteritati cōmendes. Mihi quidē spes est, magnā hoc ex uiro laudē accessurā huic nationi. Nihil in antiqs admiramur, quod nō studiose imitet ille. Viget in homine consiliū, uiget eloquē tia, alacriter omnia adgreditur, industria est, qualē in sūmo duce quæras. Nihil hūiliter dicit, nihil facit. Et iam forte rem molitur lōge pulcherrimā. Deus OPT. MAX. fortissimi uiri conatus adiuuet. Mecū ipse Capnionē affatus est perquā familiariter, qui nos salutādo Flagellū dei appellabat. Promisitq; Franciscus opem nobis oēm suam. Quid multa? Intelligis quale nobis ex illo præsidiū esse possit: imprimis Capnionē nō patietur opprimi. Hæc magna nobis fiducia esto. Vale, mihiq; ocyssime scribe de rebus cōmunibus copiose. Quid enim breues tuas epistolas mihi obijcis? iterū uale. Moguntiæ Nonis Iunij.

FINIS.

ERASMI ROTERODAMI PARACLESIS, id eſt, exhortatio ad Chriſtianæ philoſophiæ ſtudium.

LActantius ille Firmianus, optime lector,cuius linguã unice miratur Hieronymus, Chriſtianæ religioni patrocinaturus aduerſus Ethnicos,cũ primis optat ſibi dari eloquentiã Tullianæ proximam:improbũ ratus,opinor,optaſſe parem. At ego ſanè, ſi quid huiuſmodi uotis proficitur,tantiſper dũ mortales omneis ad ſanctiſſimum ac ſaluberrimum Chriſtianæ philoſophiæ ſtudium adhortor,ac ueluti claſſicum canens euoco, uehementer optarim eloquẽtiam mihi dari,longe aliam quàm fuerit Ciceroni:ſi minus pictu

ratã quàm fuit illius, certe multo magis efficacem. Imò si cui unquã talis contigit dicendi uis, qualem non omi-no sine causa, ueterum poëtarum fabulæ subnotarunt

Mercurius. in Mercurio, qui ceu magica uirga, diuinaq́ cithara somnum immittit cum libet, & idem adimit, quos uult ad inferos impellẽs, ac rursus ab inferis euocans: aut qualẽ signarunt in Amphione Orpheoq́, quorum alter rigi

Hercules Celticus. da mouisse saxa, alter quercus & ornos traxisse cithara fingitur: Aut qualem Ogmio suo tribuebãt Galli, mortales omneis catenulis à lingua in aures infixis, quò uel-

Marsyas. let circũducenti. Aut qualem Marsyæ fabulosa tribuit antiquitas. Aut certe, ne nimium diu fabulis immore-

Socrates. Alcibiades. Pericles. mur, qualem Socrati tribuit Alcibiades, Pericli uetus comœdia, quæ non aures tantum mox peritura uoluptate deliniat, sed quæ tenaces aculeos relinquat in animis auditorum, quæ rapiat, quæ trãsformet, quæ multo aliũ dimittat auditorem quàm acceperit. Timotheus musi-

Timotheus. cus ille nobilis Dorios occinens modos, Alexandrũ magnum ad belli studium inflammare solitus legitur. Neq; defuerunt olim, qui precaminibus, quas Græci uocant ἐπῳδὰς, nihil ducerent efficacius. Quod si quod usquam esset huiusmodi genus incantamenti, si qua uis harmoniæ, quæ uerum habeat ἐνθουσιασμὸν, si qua Pitho uere flexanima, eam mihi cupiam in præsentia suppetere; quo rem omnium saluberrimam omnibus persuadeam. Quanq́ illud potius optandum, ut

Christus

Christus, ipse cuius negocium agitur, ita citharæ nostræ cordas temperet, ut hæc cantilena penitus afficiat ac moueat animos omnium. Ad quod quidem efficiendum, nihil opus rhetorum epicherematis, aut epiphonematis. Hoc quod optamus, non alia res certius præstet, quam ipsa ueritas, cuius quo simplicior, hoc efficacior est oratio. Ac primum quidem non libet in præsentia refricare querelam illam, non omnino nouam, sed heu nimium iustam, & haud scio an unquam iustiorem quàm hisce temporibus, cum tam ardentibus animis in sua quisque studia mortales incumbant, hanc unam Christi philosophiam à nõnullis etiam Christianis rideri, à plerisque negligi, à paucis tractari, sed frigide: nõ enim dicam insyncere. At in cæteris disciplinis omnibus, quas humana prodidit industria: nihil est tam abditũ ac retrusum, quod non peruestigarit ingenij sagacitas: nihil tam difficile, quod non expugnarit labor improbus. Qui fit autem, ut hanc unã philosophiã, nõ his quibus par est, animis amplectamur, quotquot isto etiã cognomine Christi nomen profitemur? Platonici, Pythagorici, Academici, Stoici, Cynici, Peripatetici, Epicurei, suæ quisque sectæ dogmata, tum penitus habent cognita, tum memoriter tenent, pro his digladiantur illi, uel emorituri citius, quàm autoris sui patrocinium deserant. At cur non multo magis tales animos præstamus autori nostro & principi Christo? Quis non uehementer fœdum cense-

Veritatis oratio, quo simplicior, hoc efficacior.

Philosophia Christi neglecta.

Philosophorum gẽtiliũ peritia.

Christianorum socordia.

at Aristotelicam profitenti philosophiam, nescire quid uir ille senserit de causis fulminũ, de prima materia, de infinito? quæ nec cognita felicem, nec ignorata reddunt infelicem. Et nos tot modis initiati, tot sacramentis adacti Christo, non fœdum ac turpe putamus illius nescire dogmata, quæ certissimam omnibus præstent felicitatem? Nam quorsum attinet hic contentione rem exaggerare, cum hoc ipsum impiæ cuiusdam demẽtiæ sit, Christum cum Zenone aut Aristotele, & huius doctrinam cum illorum, ut modestissime dicam, præceptiunculis cõferre uelle? Affingant illi suæ sectæ principibus, quantum possunt, aut quantum libet: Certe solus hic è cœlo profectus est doctor: solus certa docere potuit, cũ sit æterna sapientia: solus salutaria docuit unicus humanæ salutis autor: solus absolute præstitit, quicquid, inquam, docuit: solus exhibere potest, quicquid promisit. Si quid à Chaldæis aut Aegyptijs adfertur, id ob hoc ipsum acrius auemus cognoscere, quod è peregrino sit orbe deportatum, & precij pars est è longinquo uenisse, & sæpenumero in somnijs homunculi, ne dicam impostoris, tam anxie distorquemur, non solum nullo fructu, sed magno tẽporis dispendio, ut ne quid addam grauius: tametsi iam hoc ipsum ut nihil accedat grauissimũ est. At q fit, ut huiusmodi cupiditas nõ itẽ Christianos titillet animos, qbus persuasum est, id quod res est, hanc doctrinã nõ ex Aegypto Syriáue, sed ex ipso uenisse cœ

Christus.

Peregrina placent.

In somnijs homunculorum distorquemur.

E cælo uenit.

nisse cœlo? Cur nō ita nobiscū cogitamus omēs? nouū & admirabile philosophiæ genus sit, oportet, quod ut traderet mortalibus: is qui deus erat, factus est homo: q immortalis, factus est mortalis: qui in corde patris erat, sese demisit in terras. Magnū quiddā & haudquaꝙ triuiale sit, oportet: quicquid illud est, quod ille tā admirādus autor, post tot excellentiū philosophorū familias, post tot insignes prophetas, docturus aduenerit. Cur nō hic pia curiositate singula cognoscimus, disquirimꝰ, excutimus? Præsertim cū hoc sapientiæ genus, tam eximiū, ut semel stultā reddiderit uniuersam huius mundi sapientiā, ex paucis hisce libris, uelut è limpidissimis fontibus, haurire liceat longe minore negocio, ꝙ ex tot uoluminibus spinosis, ex tā immēsis, ijsꝙ inter se pugnātibus interpretū cōmentarijs Aristotelicā doctrinā, ut ne addā, quāto maiore cū fructu. Nihil em̄ hic necesse est, ut tot anxijs disciplinis instructus accedas. Simplex & cuiuis paratū est uiaticū, tantū fac adferas piū ac promptum animū, & in primis simplici puraꝙ præditum fide. Tantū esto docilis, & multum in hac philosophia ꝓmouisti. Ipsa suppeditat doctorē spiritum, qui nulli sese lubentius impartit, quàm simplicibus animis. Illorū disciplinæ, præterquàm quod falsam promittunt felicitatem, multorum ingenia submouent, ipsa uidelicet præceptorū difficultate. Hæc omībꝰ ex æquo sese accōmodat, submittit se paruulis, ad illorū modulū sese attemperat,

Præstantia philosophiæ Christianæ

Quibus instructū oporteat esse qui Christianā philosophiā discere cupiat.

Facilitas.

lacte

lacte illos alens,ferens,confouens,sustinens, omnia faciens,donec grandescamus in Christo. At rursum ita non deest infimis,ut summis etiam sit admirabilis. Imò quo longius in huius opes ꝓgressus fueris,hoc longius illius maiestate submoueris. Paruis pusilla est, magnis plusq́ꝫ maxima. Nullā hæc ætatē,nullū sexū,nullā fortunā,nullā reijcit conditionē. Sol hic nō perinde cōmunis & expositus est omnibus,atqꝫ Christi doctrina. Nō arcet omnino quenq́ꝫ,nisi quis semet arceat, ipse sibi inuidens. Vehementer enim ab istis dissentio,qui nolint ab idiotis legi diuinas literas,in uulgi linguam transfusas, siue quasi Christus tam inuoluta docuerit,ut uix à paucis theologis possint intelligi,siue quasi religiōis Christianæ præsidium in hoc situm sit, si nesciatur. Regum mysteria cælare fortasse satius est, at Christ⁹ sua mysteria quàm maxime cupit euulgari. Optarim ut omnes mulierculæ legant euangelium,legant Paulinas epistolas. Atqꝫ utinam hæc in omnes omnium linguas essent transfusa,ut non solum à Scotis & Hybernis,sed à Turcis quoqꝫ & Saracenis legi cognosciq́ꝫ possint. Primus certe gradus est,utcunqꝫ cognoscere. Esto riderent multi,at caperētur aliquot. Vtinam hinc ad stiuam aliquid decantet agricola,hinc nonnihil ad radios suos moduletur textor,huiusmodi fabulis itineris tædiū leuet uiator. Ex his sint omnia Christianorum omnium colloquia. Tales em̄ fermè sumus,quales sunt cotidianæ no-

[Margin: Ab idiotis etiā legi debent diuinæ literæ.]

[Margin: Cognitio.]

stræ

ſtræ confabulationes. Aſſequatur quiſq; quod poteſt, exprimat quiſq; quod poteſt. Qui poſterior eſt, nõ inuideat præcedenti, qui prior eſt, inuitet ſequentem, non deſperet. Cur profeſſionem omnium communẽ ad paucos contrahimus? Neq; enim conſentaneum eſt, cũ baptiſmus ex æquo communis ſit Chriſtianorum omniũ, in quo prima Chriſtianæ philoſophiæ profeſſio eſt, cũ ſacramenta cætera, deniq; cum præmium illud immortalitatis ad omnes ex æquo pertineat, ſola dogmata in pauculos iſtos eſſe releganda, quos hodie uulgus theologos aut monachos uocat, quos ipſos tamen, tametſi minima quæpiam portio ſunt ad populum Chriſtiani nominis, tamen hos, inquam, ipſos optarim maiorem in modũ eſſe quod audiunt. Vereor enim ne inter theologos reperire liceat, qui multum abſint à ſuo titulo, hoc eſt, qui terrena loquãtur, nõ diuina: & inter monachos, q Chriſti paupertatẽ & mũdi cõtemptũ ꝓfitent', pluſq; mũdũ reperies. Is mihi uere theologus eſt, q nõ ſyllogiſmis arte cõtortis, ſed affectu, ſed ipſo uultu atq; oculis, ſed ipſa uita doceat aſpernandas opes: Chriſtiano nõ eſſe fidendũ huius mũdi præſidijs, ſed totũ oportere pẽdere de cœlo, non eſſe retaliandam iniuriam, bene precandum male precantibus, bene merendũ de male merentibus: bonos omnes uelut eiuſdem corporis membra diligẽdos ac fouendos ex æquo: malos tolerandos, ſi corrigi nequeant: qui ſuis exuuntur bonis, qui depelluntur

Theologi Monachi.

Eſſe q̃d audiunt, id eſt uocantur. Iſte audit fur, hoc eſt, uocatur.

Vere theologus.

luntur possessionibus, qui lugent, hos beatos esse non deplorandos: mortem optandam etiam pijs, ut quæ nihil sit aliud quàm traiectus ad immortalitatem: hæc inquam, & huiusmodi, si quis afflatus spiritu Christi prædicet, inculcet, ad hæc hortetur, inuitet, animet, is demũ uere theologus est, etiamsi fossor fuerit aut textor. Hæc si quis & ipsis præstet morib9, is deniq; magnus est doctor. Qua ratione intelligant angeli, fortasse subtilius disserat alius, uel non Christianus, at illud persuadere, ut hic puri ab omnibus inquinamentis uitã exigamus angelicam, id demum Christiani theologi munus est. Quod si quis obstrepet, hæc esse crassula & idiotica, nihil aliud huic responderim, nisi quod hæc crassa Christus præcipue docuit, hæc inculcant apostoli, hæc quantumuis idiotica, tot germane Christianos, tot insigniũ martyrũ examina nobis ꝓdiderunt. Hæc, inquã, illiterata, ut ipsis uidet̃, philosophia, sũmos orbis principes, tot regna, tot gentes, in suas pertraxit leges, id quod nulla tyrannorum uis, nulla philosophorum poterat eruditio. Neq; uero repugno, quo minus sapientiã istã, si uidetur, loquantur inter perfectos. At hoc certe nomine consoletur sese humile Christianorũ uulgus, quod istas subtilitates, an sciuerint apostoli, uiderint alij, certe non docuerunt. Hæc, inquam, plebeia, si præstarent pro sua sorte principes, si in concionibus inculcarent sacerdotes, si pueris instillarent ludimagistri, potius quàm erudita illa, ex

Magnus doctor.

Munus theologi Christiani.

Christi doctrinam crassam uocant & idioticã.

Apl̃i subtilitates nõ docuerunt.

illa, ex Aristotelis & Auerrois deprompta fontibus, nõ sic perpetuis penè bellis tumultuaretur undiq; res Christiana, non tam insano studio, per phas nephasq; congerendi diuitias feruerent omnia, non tot litibus ubiq; perstreperent sacra pariter ac prophana. Deniq; non titulo tantum & ceremonijs differremus ab ijs, qui Christi philosophiam non profitentur. Siquidem in his tribus hominum ordinibus præcipue situm est Christianæ religionis uel instaurandæ, uel augendæ negocium, in principibus, & qui horum gerunt uices, magistratibus: in episcopis, & horũ uicarijs, sacerdotibus: & in ijs, qui primum illam ætatem ad omnia sequacem, instituunt. Quos si omisso suo negocio contingat ex animo cõspirare in Christum, nimirum uideremus haud ita multis annis uerum quoddam, ut & Paulus inquit, γνήσιον Christianorum genus passim emergere, quod Christi philosophiã nõ ceremonijs tãtum, & propositionibus, sed ipso pectore, totaq; uita referret. His armis longe citius pellicerentur ad Christi fidem, Christiani nominis hostes, quàm minis aut armis. Vt omnia iũgamus præsidia, nihil ipsa ueritate potentius. Platonicus non est, qui Platonis libros non legerit, & theologus est, nõ modo Christianus, qui Christi literas non legerit? Qui diligit, inquit, me sermones meos seruat. hanc ipse notam præscripsit. Proinde si uere ex animo sumus Christiani, si uere credimus illum è cœlo missum, ut ea nos doceret,

Principes. Episcopi. Ludimagistri.

γνήσιον. id ē, germanum, hoc est uerum.

Veritas.

quæ philoſophorum ſapientia non poterat: ſi uere ex-
pectamus ab eo, quod nulli principes, quãtumuis opu-
lenti, donare queunt: cur eſt nobis quicquam huius lite-
ris antiquius? Cur omino quicquã uidet eruditũ, quod
ab huius decretis diſſidet? Cur in his adorandis literis,
idem, ac pene dixerim, plus nobis pmittimus, quàm in
Cæſareis legibus, aut medicorum libris ſibi permittunt
interpretes prophani? ut perinde quaſi in re ludicra uer
ſemur: ita quicquid in buccam uenerit, commentemur,
Temeritas quorundã. detorqueamus, inuoluamus. Cœleſtia dogmata, ceu Ly
diam regulam, ad noſtram pertrahimus uitam: & dum
omnibus modis fugimus, ne parum multa ſciſſe uidea-
mur, quicquid uſquam eſt prophanarum literarũ huc
pueheutes, id quod eſt in Chriſtiana philoſophia præ
cipuum, non dicam, corrumpimus: ſed, quod negari nõ
poteſt, ad paucos homines cõtrahimus rem, qua Chri-
Philoſophia Chriſtiana quibus in rebus, & quid ſtus nihil uoluit eſſe communius. Hoc philoſophiæ ge-
nus in affectibus ſitum uerius, quàm in ſyllogiſmis, ui-
taq; magis eſt ꝙ diſputatio, afflatus potiꝰ ꝙ eruditio,
transformatio magis quàm ratio. Doctos eſſe, uix pau
cis cõtingit: at nulli non licet eſſe Chriſtianum, nulli nõ
licet eſſe pium: addam audacter illud, nulli nõ licet eſſe
Philoſophia Chriſti, inſtauratio bene cõditæ naturæ. theologum. Iam facile deſcendit in animos omnium,
quod maxime ſecundum naturam eſt. Quid aũt aliud
eſt Chriſti philoſophia, quam ipſe renaſcentiam uocat,
quàm inſtauratio bene conditæ naturæ? Proinde quan

quam

quam nemo tradidit hæc absolutius, nemo efficacius quàm Christus, tamen permulta reperire licet in Ethnicorum libris, quæ cum huius doctrina consentiant. Nulla fuit unquam tam crassa factio philosophiæ, quæ docuerit pecuniam, hominem reddere felicem: nulla tam impudens, quæ in uulgaribus istis honoribus aut uoluptatibus finē boni cōstituerit. Viderunt Stoici, neminē esse sapientē, nisi bonū uirū: uiderūt nihil esse uere bonū aut honestū, præter uerā uirtutē: nihil horrendū aut malū, præter unam turpitudinē. Iniuriam non esse pensandā iniuria, multis modis apud Platonē docet Socrates: item cū immortalis sit anima, nō esse deplorandos, qui cum fiducia bene actæ uitæ hinc demigrant in uitā feliciorem: præterea animam omnibus modis abducendam ab affectibus corporis, & ad ea traducendam, quæ uere sunt, cum non uideantur. Nullam rem nobis suauem esse posse, quæ nō aliquo modo contēnatur, in politicis scripsit Aristoteles, una uirtute excepta. Nihil in uita homini suaue esse posse, nisi adsit anim9 nullius mali sibi conscius, unde ceu fonte scatet uera uoluptas, fatetur & Epicurus. Quid quod magnā huius doctrinæ partē præstitere nō pauci, ꝓcipue Socrates, Diogenes, & Epictetus? At eadem cum tanto plenius & docuerit & præstiterit Christus, an non prodigíj simile, hæc à Christianis uel ignorari, uel negligi, uel etiam rideri? Si sunt quæ propius pertinent ad Christianismum, his antiquatis,

Stoici. *Socrates.* *Aristoteles* *Epicurus.* *Christus.* *Decreta Christi pro obsoletis habemus.*

Hæc argumentum faciũt, at non Christianum.

illa sequamur: sin hæc sola sunt, quæ uere Christianum possint efficere, cur hæc propemodum magis pro obsoletis & abrogatis habemus, quàm libros Mosaicos? Primum autem est scire quid docuerit, proximum est præstare. Neq; enim ob id, opinor, quisq; sibi Christianus esse uideatur, si spinosa, molestaq; uerborum perplexitate, de instantibus, de relationibus, de quidditatibus ac formalitatibus disputet: sed si quod Christus docuit & exhibuit, id teneat exprimatq;. Non quod horũ studium damnem, qui in argutijs huiusmodi non sine laude exercuerunt ingenij sui uires: nolim enim offendi quenq;, sed quod existimem, & uere, ni fallor, existimo, puram ac germanam illam Christi philosophiam, non aliunde felicius hauriri, quàm ex euãgelicis libris, quàm ex apostolicis literis, in quibus si quis pie philosophetur, orans magis quàm argumentans, & transformari studens potius quàm armari, is nimirum comperiet nihil esse quod ad hominis felicitatem, nihil quod ad ullã huius uitæ functionem pertineat, quod in his nõ sit traditum, discussum, & absolutum: Siue quid discere cupimus, cur alius autor magis placet quàm ipse Christus? Siue uiuendi formã requirimus, cur aliud nobis prius est exemplum, quàm archetypus ipse Christus? Siue pharmacum aliquod aduersus molestas animi cupiditates desyderamus, cur alibi putamus remedium esse præsentius? Siue cupimus residem ac languescentem

Ex euangelicis & apostolicis literis germana Christi philosophia felicissime hauritur.

Vtilitas.

animũ expergefacere lectione,quæso ubi reperias igni/
culos æque uiuos & efficaces? Siue uisum est animũ ab
huius uitæ molestijs auocare,cur aliæ magis placent de- *Literæ ho/*
liciæ? Cur statim malumus ex hominum literis Christi *minum.*
sapiẽtiam discere,quàm ex ipso Christo? qui quod pol *Christus nõ minus nobis*
licitus est se semper nobiscum fore usq; ad consumma- *præsens est*
tionem seculi,in his literis præcipue præstat, in quibus *in euangeli/*
nobis etiamnum uiuit,spirat,loquitur,penè dixerim,ef/ *cis literis q̃ cum uiueret*
ficacius q̃ cũ inter homines uersaretur. Minus uidebãt,
minus audiebant Iudæi,quàm tu uides & audis in euã/
gelicis literis,tantum ut oculos & aures adferas, quibus
ille cerni & audiri possit. Quid tandem hoc rei est? Lite/
ras ab amiculo scriptas,seruamus,exosculamur,circum-
ferimus,iterum atq; iterum relegimus: & tot sunt milia
Christianorum,qui cum alioqui docti sint,euangelicos
& apostolicos libros,ne legerint quidẽ unquam in omi
uita. Mahumetæi sua tenent dogmata, Iudæi & hodie
ab ipsis cunabulis suum ediscunt Mosen. Cur nos non *Homines.*
idem præstamus Christo? Qui Benedicti profitentur
institutũ,regulam ab homine,eoq; penè idiota, & idio
tis scriptam,tenent,ediscunt,imbibũt. Qui Augustinia/
ni sunt ordinis,autoris sui regulam callent. Franciscani
Francisci sui traditiunculas adorant, amplectuntur, &
quoquò terrarum se contulerint,secum circumferũt, tu-
tos se non credunt,nisi libellus adsit in sinu. Cur illi plus
tribuũt regulæ ab homine scriptæ,quàm uniuersi Chri/ *Deus.*
stiani

ſtiani ſuæ regulæ, quam omnibus tradidit Chriſtus, quam omnes ex æquo profeſſi ſunt in baptiſmo? Deniq; qua (ut ſexcentas etiam addas) nulla poſſit eſſe ſanctior? Atq; utinã fiat, ut quemadmodũ Paulus ſcripſit, Moſi legem non fuiſſe glorioſam præ gloria ſuccedentis euangelij, ita Chriſtianis omnibus euangelia & apoſtolorum literæ ita ſanctæ habeãtur, ut hæc præ illis nõ uideantur eſſe ſancta. Quid Alberto Magno, quid Alexandro, quid Thomæ, quid Aegidio, quid Ricardo, qd Occam alij uelint tribuere, per me ſanè cuiq; liberũ erit: nolim enim cuiuſquam imminuere gloriam, aut cũ inueteratis iam hominum ſtudijs dimicare. Sint illa quantumuis erudita, quantumuis ſubtilia, quantumuis ſi uelint ſeraphica, hæc tamen certiſſima fateantur oportet. Paulus dijudicari uult ſpiritus prophetarũ, num ex deo ſint. Auguſtinus omnes omnium libros cum iudicio legens, nihilo plus iuris poſtulat & ſuis. In his ſolis literis, & quod non aſſequor, tamen adoro. Hunc autorem nobis non ſchola theologorum, ſed ipſe pater cœleſtis, diuinæ uocis teſtimonio comprobauit, idq; bis, primum ad Iordanem in baptiſmo, deinde in monte Thabor in tranſfiguratione: Hic, inquit, eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacitum eſt, ipſum audite. O ſolidam autoritatem, ureq; (ut iſti uocãt) irrefragabilem. Quid eſt ipſum audite? Nimirũ, hic unicus eſt doctor, huius unius diſcipuli ſitis. Attolat ſtudijs ſuum quiſq; quantum uo

Pium notũ. *Theologia recens.* *Ab autore.*

tum uolet autorem, hoc de uno citra exceptionem dictum est Christo. In hunc primum descendit columba, paterni testimonij cóprobatrix. Huius spiritum proxime refert Petrus, cui sũmus ille pastor oues suas semel, iterũ, ac tertio pascẽdas cõmisit, pascendas aũt haud dubiũ q̃ n Christianæ doctrinæ pabulo. Hic in Paulo uelu ti renatus est, quẽ ipse uocauit organũ electũ, & insignẽ sui nominis præconẽ. Ioãnes quod è sacrosancto illo pectoris fonte hauserat, id suis expressit literis. Quid quæ so simile in Scoto (nolim id cõtumeliæ causa dictum uideri) quid simile in Thoma? Quanquam illius ingeniũ admiror, huius etiam ueneror sanctimoniam. Cur non in tantis autoribus philosophamur omnes? Quin hos sinu circumferimus, hos semper habemus in manibus, quin in his uenamur, scrutamur, disquirimus assidue? Cur maior uitæ portio datur Auerroi, quàm euãgelijs? Cur tota penè ætas in hominum decretis, & inter se pugnantibus opinionibus conteritur? Iam uero sint illa sanè, si libet, sublimium theologorum: At in his certe sit futuri quondam magni theologi tyrocinium. Quotquot in baptismo iurauimus in uerba Christi: si tamẽ ex animo iurauimus: mox inter ipsos parentum complexus, & nutricum blanditias, Christi dogmatis imbuamur. Nam & altissime insidet, & tenacissime hæret, quod primũ rudis illa animi testula cõbiberit. Christũ prima sonet balbuties, ex huius euangelijs prima formetur infantia: quẽ

Petrus. *Paulus.* *Ioannes.* *Scotus.* *Thomas.* *Christi dogmatis imbuendi pueri.*

tia: quẽ ita cum primis tradi cupiam, ut & à pueris ametur. In his deinde uersentur studijs, donec tacitis auctibus adolescant in uirum robustum in Christo. Aliorũ literæ sunt eiusmodi, ut nõ parũ multos pœnituerit insumptæ in illis operæ: ac sæpenũero fit, ut qui per omnẽ uitam pro tuendis illarum decretis ad mortem usq; depugnarũt, in ipsa morte ab autoris sui factiõe desciscãt. At felix ille quem in hisce literis meditãtem mors occupat. Has igitur toto pectore sitiamus omẽs, has amplectamur, in his iugiter uersemur, has exosculemur, his demum immoriamur, in has transformemur, quandoquidem abeunt studia in mores. Qui consequi non potest (quis autem id nõ potest, si modo uelit) is saltem adoret hasce literas, ceu thecã illius diuini pectoris. Si qs ostẽdat Christi pedibus impressum uestigium, quàm procumbimus Christiani, quàm adoramus? At cur nõ potius uiuam illius & spirantem imaginem in hisce ueneramur libris? Si quis Christi tunicam exhibeat, quò nõ terrarum prouolaturi simus, ut eam osculari liceat? Atqui ut totam illius supellectilem pferas, nihil erit, quod Christum expressius ac uerius repræsentet, quàm euangelicæ literæ. Ligneam aut saxeam statuã, amore Christi, gemmis auroq; decoramus. Quin hæc potius auro gemmisq;, & si quid his preciosius, insigniuntur, quæ tanto præsentius Christum nobis referunt, quàm ulla imaguncula? Siquidem illa, quid aliud quàm corporis

Literæ humanæ.

Diuinæ.

In has transformemur.

In euangelicis & apostolicis literis spirans ẽ & uiua christi imago.

figuram

figuram exprimit: si tamen illius quicquam exprimit: at hæ tibi sacrosanctæ mentis illius uiuam referunt imaginem ipsumq; Christum loquentem, sanantem, morientem, resurgentem, deniq; totum ita præsentem reddunt, ut minus uisurus sis, si coram oculis conspicias. Euangelicæ literæ.

PARACLESEOS, ID EST, ADHORTATIONIS AD CHRISTIANAE PHILOSOPHIAE STVDIVM, AVTORE, ERASMO ROTERODAMO.

BASILEAE IN AEDIBVS IOANNIS
FROBENII, MENSE MARTIO.
ANNO M. D. XX.